

Rusya'nın Sıcak Denizlere İnme Politikası (Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel'e Göre İstanbul'a En Kısa Yol)*

Russian's Policy of Accession to the Warm Sea Ports
(According to Germain Captain Stenzel's booklet
"The Shortest Way to the Constantinople")

Erdoğan KELEŞ**

Öz

Rusya, coğrafi olarak kuzeyindeki buzlarla kaplı denizler ile güneyinde boğazlara ve Karadeniz'e sahip Osmanlı Devleti arasında sıkışmış kalmış, sıcak denizlere çıkışı olmayan bir ülke konumundadır. Bu nedenle deniz ticareti gelişmemiştir. 18. yüzyılın başlarında tahta çıkan Çar I. Petro'dan itibaren sıcak denizlere çıkmak ve dünya hakimiyetini eline geçirmek politikasını prensip edinen Rusya, kendisine yayılma alanı olarak Osmanlı coğrafyasını seçmiştir. Boğazları ele geçirerek Karadeniz'e hakim olmak isteyen Rusya bu amacını gerçekleştirebilmek için çaba sarfetmiştir. Zaman zaman bu amacını gerçekleştirmeye çok yaklaşan Rusya, karşısında menfaatleri gereğince Osmanlı Devleti'ni destekleyen İngiltere ve Fransa'yı bulmuştur. Rusya, yaklaşık iki asır boyunca bu amacını gerçekleştirememiştir. Rusya'nın siyasi ve ekonomik açıdan son derece önem verdiği bu girişimi hakkında Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel, Eylül 1893'de "Der Kürzeste Weg nach Konstantinopel: ein Beispiel für das Zusammenwirken von Flotte und Heer" [İstanbul'a En Kısa Yol: Ordu ve Donanma Birlik Etkisine Bir Örnek] adlı bir risale yazmıştır. Biz bu çalışmamızda Stenzel'in risalesinin Türkçe çevirisini vereceğiz.

Anahtar Kelimeler: Stenzel, Osmanlı Devleti, Rusya, Boğazlar ve Karadeniz, Ticaret.

Abstract

Russia is a country surrounded geographically by North polar sea in the North and the Ottoman State who possessed the straits and Black Sea coast in the South. In this situation Russia did not have any sea access to warm water port and for this

reason its maritime trade did not well developed. After the accession of the Tsar Petro I to throne in 18th century Russia pursued the policy of accession to the warm sea and world domination and choice the Ottoman geography as region for its expansion. In order to take the possession of the straits and also Black Sea, Russia made efforts to this end. Some time Russia came so close to this but encountered with England and France who supported the Ottoman State for their own interests and period of about two centuries Russia could not realize its ambition. German Captain Stenzel wrote a booklet entitled as “Der Kürzeste Weg nach Konstantinopel: ein Beispiel für das Zusammenwirken von Flotte und Heer” [The Shortest Way to the Constantinople: An Example of the Interaction of the Fleet and Army] in September 1893 about this attempt that Russia gave economic and political importance. In this paper we will translate this booklet into Turkish.

Key Words: Stenzel, Ottoman State, Russia, Straits and Black Sea, Commerce.

Rusya, coğrafi konumu itibariyle kuzeyindeki buzlarla kaplı denizler ile güneyinde Osmanlı Devleti'nin denetimi altında bulunan Karadeniz arasında sıkışmış kalmış ve sıcak denizlere çıkışı olmayan bir ülke konumundadır. Kuzeyindeki denizlerin yılın büyük bir kısmında buzlarla kaplı olması ve Karadeniz'in ise başka bir devletin denetiminde bulunması nedeniyle Rusya'nın ticarete uygun limanları yoktur. Bu konumu nedeniyle deniz ticareti gelişmemiştir.

18. yüzyıla gelinceye kadar Rusya'nın Karadeniz kıyılarında birkaç önemsiz limanı dışında ticaret amaçlı kullanabileceği büyük limanları yoktu. Rus Çarı I. Petro (1689-1725), tahta geçtikten sonra ticaret için büyük limanlara sahip olunması ve sıcak denizlere inilmesi gerektiğini fark eden ilk kişi olmuştur. Zira I. Petro, devletin gelişmesi, dünya hakimiyetini ele geçirmesi için sıcak denizlere açılmanın ve ticaretini geliştirmenin birinci derecede önemli olduğunu kavramıştır. Bunu gerçekleştirebilmek için de Karadeniz ve boğazların mutlak hakimi olan Osmanlı Devleti'nin yıkılması ve onun sahibi olduğu coğrafi bölgelerin Rusya'nın eline geçmesi gerektiğine inanmıştır. Dolayısıyla ondan sonra gelen halefleri de aynı politikayı benimseyerek Rusya'nın Karadeniz ve boğazlar üzerinden sıcak denizlere inebilme politikasını yani Osmanlı'nın yıkılması politikasını aynen sürdürmüşlerdir¹.

*Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel'in “Der Kürzeste Weg nach Konstantinopel: ein Beispiel für das Zusammenwirken von Flotte und Heer” adlı risalesi, Almanca'dan Osmanlıca'ya “Dersaadet'e En Kısa Tarik” adıyla çevrilmiş olup **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hariciye Siyasi Kısım Belgeleri (HR. SYS), dosya: 27, gömlek: 1, (25.12.1893)**'de bulunmaktadır. Osmanlıca'dan yapılan çevirisi **Ek** olarak verilmiştir.

** Arş. Gör. Dr. Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü (erdogan_keles@mynet.com)

¹ Rusya'nın sıcak denizlere inebilmek için takip ettiği politikanın Çar I. Petro tarafından

Rusya'nın ihracatını geliştirmek için sıcak denizlere açılan yeni limanlar elde etmek zorunda olduğu ve Şark Meselesi'nin sona ermesinin Rusya'nın deniz ticareti için muhtaç olduğu serbest deniz güzergahına sahip olmasına bağlı olduğuna dair Alman Deniz Yüzbaşı Stenzel tarafından Eylül 1893'de "Der Kürzeste Weg nach Konstantinopel: ein Beispiel für das Zusammenwirken von Flotte und Heer" [İstanbul'a En Kısa Yol: Ordu ve Donanma Birlik Etkisine Bir Örnek] adıyla (73 s.) yazılan risale Almanca olarak Kiel'de 1894 tarihinde basılmıştır. Bu risale, 25 Aralık 1893 tarihinde Berlin Sefareti tarafından 314 kayıt numarası ile Hariciye Nezareti'ne gönderilmiş ve Tercüme Odası tarafından 27 Ocak 1894'te "Dersaadet'e En Kısa Tarik" adıyla (178 s.) Osmanlıca'ya çevirisi yapılmıştır. Fransızca'ya ise "Le chemin le plus court pour Constantinople" adıyla (139 s.) tercüme edilen bu risalenin², Almanya'da ve Fransa'da yayınlanıp yayınlanmadığını tespit edemedik.

---

kendisinden sonra gelen Çarlara bir vasiyet olarak bırakıldığı ifade edilmektedir. Ancak, böyle bir vasiyetin olup olmadığı tartışmalıdır. Vasiyet için bkz. Akdes Nimet Kurat, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Ankara 1993, s.326; Vasiyetnamenin metni için bkz. Ahmed Cevdet Paşa, **Tarihi-i Cevdet, Cilt: 1**, (def'a salis), Dersaadet 1858, s.352-355; **Muharrerat-ı Nadire, Cilt: 8-9**, İstanbul 1289, s.377-382; Boris Mouravieff, **I. Petro'nun Vasiyetnâmesi**, (Çev. Refik Özdek), Bedir yayınları, İstanbul 1966, s.58-63; Hüseyin Hüsnü, **Sâika-i Zafer**, İstanbul 1292, s.12-17; Vasiyetnamenin özeti için bkz. Hayreddin, **1270 Kırım Muharebesinin Tarih-i Siyasiyesi**, (Yayınlayan: Ahmed İhsan ve şürekası), İstanbul 1326, s.174-175; Nigâr Anafarta, "I. Petro'nun Vasiyetnamesi", **Hayat Tarih Mecmuası, Yıl: 4, Cilt: 2, Sayı:11**, (1 Aralık 1968), s.66-68; Eugène Morel, **Türkiye ve Reformları**, (Çeviren: S. Belli), Ütopya, (2. baskı), Ankara 2000, s.86-87; Hatta, I. Petro'nun vasiyetnamesi adıyla İngiliz ve Fransız gazetelerinde yayınlanan yazılar oradan alınarak Ceride-i Havadis gazetesinde de yayınlanmıştır. **Ceride-i Havadis (CH), nr. 634**, (27 L 1269 / 3 Ağustos 1853); Ancak, M. H. Şentürk, bu vasiyetin gerçekten var ve Peterhof arşivlerinde saklı olduğunu Osman Nuri Peremeci'nin, Tuna Boyu Tarihi, (İstanbul 1942, s.169-170) adlı eserinden naklen vermektedir. Bkz. M. Hüdaî Şentürk, **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)**, TTK, Ankara 1992, s.74; Ayrıca Rusya'nın Karadeniz ve boğazlar meselesine dair takip ettiği politikalar için bkz. "**Boğazlar Meselesi**", **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt: 4, No: 3**, (İngilizceden tercüme eden: İsmail Rahmi), (Kanun-ı Sani 1334), s.97-116; M. Arslan Abisel, **Boğazlar Meselesi**, Ankara 1945; Ali İhsan Bağış, "Rusların Karadeniz'de Yayılması Karşısında İngiltere'nin Ticari Endişeleri", **Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Birinci Uluslar arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri (11-17 Temmuz 1977)**, (Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık), Ankara 1980, s.211-214; Sergey Goryanof, **Devlet-i Osmaniye-Rusya Siyaseti**, (Çev. Macar İskender-Ali Reşad), Kanaat Matbaası, Dersaadet 1331; Süleyman Kâni İrtem, **Boğazlar Meselesi**, İstanbul 1936; Paul Mohr, **Münakale Politikası Bakımından İstanbul ve Boğazlar Meselesi**, (Çev. Muzaffer Atik), İstanbul 1948; Rauf Ahmed-Ragıp Raif, **Boğazlar Meselesi**, Bâb-ı Ali Hariciye Nezareti, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334; Cemal Tukin, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi**, İstanbul 1947.

² BOA., HR. SYS, dosya: 27, gömlek: 1.

Bizim sözünü ettiğimiz “İstanbul’a En Kısa Tarik” adlı risalenin yazarının asıl ismi Alfred (Seemann) Stenzel’dir. 24 Aralık 1832’de Breslau’da doğmuştur. 1849’da ticaret filosuna girdi. 1860’da Göttingen ve Berlin’de matematik ve astronomi eğitimi aldı. 1862’de ise Prusya bahriyesine katıldı. Almanya-Fransa savaşında Kuzeydenizi’ndeki askeri filonun askeri kurmay başkanlığını ve sonra da bahriye akademisinde öğretmenlik yaptı. 1887’den sonra ise Kiel şehrinde bulunan bahriye akademisinde deniz savaşları öğretmenliği görevini sürdürdü. Yaşamı boyunca pek çok kitap yazmış olan Stenzel’in başlıca eserleri şunlardır: *Denizde Savaş Yönetimi Hakkında* (Berl. 1889); *Kuxhavendeki Yeni Liman* (das. 1890); *Helgoland ve Alman Ordusu* (das. 1891); *Alman Ordusu ve Reichstag* (das. 1892); *İstanbul’a En Kısa Yol: Ordu ve Donanma Birlik Etkisine Bir Örnek* (Kiel 1894); *Bagımsızlık Savaşındaki Kuzey Ülkelerinin Donanması* (Berl. 1894); *İngiltere Donanması, Şimdiki zamanın orduları ve donanmaları* (das. 1900) ve *Alman Denizci Sözlüğü* (Berl. 1904). Daha çok askeri birlikler üzerine eser kaleme alan ve kendisi de bir asker olan Stenzel, 16 Haziran 1906’da Göttingen’de ölmüştür³.

Stenzel’in kaleme aldığı, Rusya’nın sıcak denizlere çıkabilmek için neler yapması gerektiğine dair ayrıntılı bilgiler içeren “İstanbul’a En Kısa Tarik” adlı bu risalede kısaca şu bilgilere yer verilmiştir;

Stenzel, Rusya’nın Karadeniz ve boğazlar üzerinden sıcak denizlere inebilmek için verdiği mücadelenin Şark Meselesi’nin bir parçası olduğu görüşünden hareketle; Rusya, siyasi ortamın elverişli olduğu bir zamanda ticaret için coğrafi olarak ihtiyaç duyduğu deniz yollarına sahip olsa dahi Şark Meselesi’nin yine de son bulmayacağını ileri sürmüştür. Ona göre zaten siyasi ortam Rusya’nın amacına ulaşması için müsait değildir. Burada II. Wilhelm’in “Ticarete hakim, hükümdar-ı cihandır. Ticaret-i bahriye ise kesb-i ehemmiyet etmek isteyen her milletin şerait-i esasiye-i hayatiyesindendir” şeklindeki görüşünü hatırlatarak Rusya’nın gelişmek ve dünya hakimiyetini kurabilmek için mutlaka deniz yollarına sahip olması gerektiğini ifade etmiştir.

Yabancı devletlerle büyük miktarlarda ticaret yapan bir memleketin deniz yollarına, boğazlara sahip olması ve sınırlarında son bulan yolların uzunluğu o memleketin sanayisinin ve doğal gelişiminin temelidir. Rus İmparatorları içerisinde bu gerçeği ilk anlayan Büyük Petro’dur. Rusya’nın kuzeyinde yer alan Kuzeybuz Denizi ve Kamçatka Denizi⁴, deniz ticareti

³ Bkz. <http://www.zeno.org/Meyers-1905/A/Stenzel>, erişim tarihi: 18.05.2009.

http://de.wikipedia.org/wiki/Alfred_Stenzel erişim tarihi: 18.05.2009.

⁴ Asya’nın Doğusu’nda yer alan yarımada. Büyük Okyanus’ta Ohotsk Denizi ile Bering Denizi arasındadır.

için uygun değildir. Bu nedenle Petro, deniz ticaretini geliştirmek için sınırlarını kuzeyindeki Baltık Denizi ile güneyindeki Karadeniz sahillerine kadar genişletmiştir. Kendisinden sonra gelen Rus İmparatorları'da bu amaca uygun olarak Karadeniz politikasını başarıyla sürdürmüşlerdir. Fakat Petro'dan sonra sürdürülen politikaya rağmen Sivastopol ve Libau dışında Rusya ticarete uygun liman elde edememiştir. Archangel, Kronştad ve Reval gibi limanları ilkbaharın yarısına kadar buzlarla kaplı olduğundan ticarete uygun değildir. Hocabey (Odesa), Nikolayef ve Rostov gibi limanları da kış mevsiminde haftalarca hatta aylarca kapalıdır. Bunun yanında Baltık Denizi ve Karadeniz dışarıya boğazlarla açılan ve yabancı devletlerin elinde birer iç deniz olup, Rusya'nın deniz ticaretine kapalıdır. Rusya, sulh zamanlarında Belt, Sünne, İstanbul ve Çanakkale Boğazları'ndan ticaret gemilerini serbestçe geçirebilmektedir. Fakat bu serbestlik sadece tüccar gemilerine mahsus olup onlarda geçtikleri boğazlarda gerekli teftiş ve muayeneye tabidirler. Rusya donanması ise tüccar gemilerini koruyamadığı gibi Akdeniz'de de siyasi olarak bir hakimiyeti yoktur. Rusya'nın Akdeniz'e donanma gönderebileceği tek çıkışı binlerce mil uzaklıktaki Baltık Denizi'dir. Dolayısıyla Rusya'nın Akdeniz'de etkin olabilmesi için mutlaka başka bir devletin yardımına ihtiyacı vardır. Sulh zamanında durum böyle iken savaş zamanında İstanbul ve Çanakkale Boğazları kapatıldığı için Rusya'nın deniz ticareti tamamen kesilmektedir.

Rusya'nın servet ve mamuriyeti artıkça, Asya'ya doğru genişlemesi devam etmektedir. Bu bölgelerde ihracat ve ithalatı yoğunlaşmakta dolayısıyla ticaret için deniz yollarına sahip olabilmek adına gösterdiği gayret artmaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın Avrupa topraklarına sürekli devam eden genişlemesi ve Slav milletlerini birleştirme arzusunun temelinde yatan sebep de budur.

Rusya'nın akrabalık gibi nedenleri ileri sürerek ele geçirmeye çalıştığı yerlerde mahsulat o kadar çokturki bunları ihraç edecek liman bulamayan hükümeti çok büyük sıkıntı çekmektedir. Galiçya, Sırbistan ve Bulgaristan'ın ele geçirilmesi Rusya'nın bu konuda sıkıntısını bir nebze de olsa hafifletecektir. Bunlara rağmen her mevsimde ticarete açık ve harbe müsait liman ve boğazların ele geçirilmesi mutlaka şarttır. Büyük Okyanus kıyılarının 1858 senesinde ele geçirilmesi üzerine burada bulunan Nikolayef ve Viladivostok'un askeri liman haline getirilmesi buna bir delildir. Yine Rusya'nın, Norveç'ten Wardenger limanının kendi kullanımına verilmesine dair teklifinin reddi üzerine Kuzey kutbuna daha yakın bir yerde bulunan ve sadece balık avlamaya müsait Kola limanını inşa etmeye başlamasını da deniz ticareti için müsait yollar aramasından dolayıdır. Kısacası, Rusya için Avrupa'daki ticaretini geliştirmek adına serbest boğazlar elde etmesi

gereklidir. Bu nedenle Rusya tüm dikkatini Akdeniz'e çıkan boğazlara vermelidir. Zaten en önemli boğazlarda bu bölgededir. Rusya'nın kuzey limanları yerine güneye yönelmesini gerektirecek sebepler şunlardır: 1-Rusya'nın Prut, Dinyester, Buğ, Dinyeper, Don ve Volga gibi verimli arazilerinin bulunduğu ve topraklarının üçte ikisini oluşturan kısmı Karadeniz ile bağlantılıdır. 2-Akdeniz'in geniş bölgeye hakim olması burayı siyasi ve ticari olarak önemli kılmaktadır. 3-Akdeniz'in dini merkezlere olan hakimiyetidir.

Rusya'nın sıcak denizlere çıkmak için çaba sarfetmesi sadece ticaret için değildir. Birde bunun siyasi yönü vardır. Rusya, kötü niyetli rakipleri tarafından konulmuş bazı sınırlandırmaları da ortadan kaldırmak istemektedir. Sürekli zayıflayan Osmanlı Devleti'nin elinde bulunan İstanbul ve Çanakkale Boğazları'na sahip olmak isteği Rusya'yı bu yönde hareket etmeye sevk etmektedir. Rusya, bunun için Karadeniz'de bir donanma teşkil etmiş ve bazı askeri tedbirler almıştır.

Rusya bunların yanında Balkan yarımadasını ele geçirmek içinde planlar yapmaktadır. Fakat bu sadece silah zoruyla yapılabilecek bir şeydir. Rusya'nın Balkanları ele geçirme planlarına dair 1888'de iki eser yayımlanmıştır. Birincisi, Otto Wachs'ın "İstanbul Muharebesi", diğeri ise yazarı belli olmayan "İstanbul'un Rusya'ya Üçüncü Payitaht Olması" adlı eserdir. Yine 1888'de Belçika Askeri Ceridesi'nde Elb. K. imzasıyla yayımlanan "Dersaadet ve Balkan Şibh-i Ceziresi" adını taşıyan makaleler ile 1892'de F. imzası ile yayımlanan ve "Rusya Boğaziçine Hücuma Cesaret Edebilecek midir?" adlı uzun makalenin de konusu Rusya'nın İstanbul'a nasıl saldıracağı, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletlerinden yardım alamazsa nasıl karşı koyacağına dair ihtimalleri konu edinmektedir. O. Wachs, Osmanlı istihkamlarının sağlamlığı ve donanmasının karşı koyacağı ihtimali nedeniyle Karadeniz Boğazları'ndan geçmenin mümkün olmadığını belirttikten sonra Domuzdere ve Riva civarında boğazın iki sahiline asker çıkarmak veya Batum üzerinden hücum etmek gerektiğini ileri sürmüştür. Yine Heeres Zeitung gazetesinin 21 Ocak 1888 tarihli nüshasında M. B. K. imzasıyla yer alan bir makalede de boğazlardan zorla geçmenin mümkün olmadığı ifade edilmiştir. Hatta "deniz lağımları" var ise bunun imkansız olduğu belirtilmiştir. Buna karşın Anadolu tarafından bir hücum yapılırsa tabyelerin kolaylıkla ele geçirilebileceği ileri sürmüştür. "Rusya'nın Üçüncü Payitahtı" adlı eseri yazan meçhul kişi ise Boğaziçi ve Çanakkale istihkamlarının İstanbul'u korumak ve muhafaza etmek için yeterli olduğunu dolayısıyla denizden yapılacak bir saldırının başarılı olmayacağını belirtmektedir.

Rusya'nın denizden yapacağı saldırının başarı şansını az gören meçhul kişi karadan yapılacak saldırılar için de Romanya ve Bulgaristan yollarının kapalı olduğunu kabul ederek Kars ve Batum yollarının da çok uzak olduğunu ifade etmiştir. Karaya asker çıkarmayı pek onaylamayarak, Rumeli sahiline de asker çıkarmayı uygun bulmamaktadır. Tek çıkar yolun İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında yer almaması durumunda Samsun, Sinop ve İnebolu'dan Anadoluya asker çıkarmak olduğunu belirtmiştir.

Rogalla Don Bieberstein adlı yazar da United Service Magazine'nin Ocak 1892 tarihli nüshasında yer alan makalesinde Boğaziçi istihkamlarının yeni toplara karşı biraz zayıf olmasına rağmen yine de bir saldırıya karşı koyabilecek dayanıklılığa sahip olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle boğazları zorla geçmek mümkün değildir. Kale ve tabyelere karadan saldırmadıkça boğazların ve İstanbul'un ele geçirilmesi mümkün değildir. Hatta O. Wachs'ın Domuzdere'den karaya asker çıkarılmasına dair olan fikrine karşı çıkarak İstanbul'da yeteri derecede asker ve istihkamat bulunduğunu dolayısıyla bunun başarılı olmasının imkansız olduğunu belirtmiştir.

1892'de Revuen Militairischen Blattern'e meçhul bir kişi tarafından yazılan bir yazıda Sinop mevkiine asker çıkarılmasından bahsedilmiştir. Fakat bu da imkansız ve oldukça zor bir girişimdir. Çünkü, buradan karaya çıkan asker derhal boğaza doğru hareket etse ve Rus donanması da boğazları zorla geçmek için saldırsa bile Osmanlı donanması İstanbul önlerinde Rus donanmasını yok edecektir. Bu sırada Sinop'tan yola çıkan askerler Üsküdar'a kadar ulaştıktan sonra Avrupa sahillerine geçmeyi başarabilse dahi tabyelerden yapılacak ateşle bunlarında yok edileceği muhakkaktır. Aynı şekilde 13 Mayıs 1893 tarihli Die Army and Navy Gazette yer alan bir habere göre Boğaziçi istihkamatının pek çok noksanının bulunmasına rağmen yine de kuvvetli bir donanmanın boğazdan kolayca geçebileceği fikrinin doğru olmadığı hatta imkansız olduğu ifade edilmiştir.

Stenzel, Rusya'nın boğazları nasıl geçebileceğine dair Avrupalı müellifler tarafından ileri sürülen görüşleri aktardıktan sonra Rusya ve Osmanlı Devleti'nin sahip oldukları ordu ve donanma kuvvetini kıyaslamaktadır. Mesela Rusya'nın çok büyük bir deniz gücüne sahip olduğunu düşünüldüğünü ancak gerçekte Rusya'nın 5, Osmanlı Devleti'nin ise 15 zırhlısının mevcut olduğunu söyleyerek bu görüşe karşı çıkmaktadır. Bu nedenle harp ilan edebilmek için kuvvetli bir donanmaya ihtiyaç vardır. Rusya donanmasının Karadeniz Boğazları'nı zorla geçmesi ve Şark Meselesi'nin halli hususunda donanmanın ikinci derecede öneme sahip olduğunu belirtiyor.

Stenzel, Osmanlı Devleti'nin hizmetinde bulunan ve muhtemelki Alman olan bir zabitanın, Osmanlı Devleti'nin alacağı savunma tedbirleri ile Rusya'nın boğazları nasıl geçmesi gerektiğine dair verdiği bilgilere de katılmadığını belirtmektedir. Bu zabite göre Rusya harp ilan etmesizin ani bir saldırı ile boğazlardan bir takım torpido istimbotları ve küçük kruvazörler geçirerek bunları Marmara'da birleştirmelidir. Fakat Rusya karadan yapacağı saldırılarda mutlaka hızlı bir galibiyet almalıdır. Yoksa Marmara'ya geçirmiş olduğu gemilerin Osmanlıların eline geçmesi veya yok olması kaçınılmazdır.

Stenzel, bu izahatlardan sonra müellif "F."nin ileri sürdüğü ve güçlü bir donanmanın boğazları geçebileceğine dair 1807 senesinde gerçekleşen bir hadiseyi anlatıyor. 1806'da İngiltere çok büyük bir deniz gücüne sahip olup, Fransa ile 13 yıl devam eden savaşlar esnasında dostluklarından emin olmadığı bazı devletlerin donanmalarını savaş ilan etmesizin ele geçirmek gibi teşebbüslere girişmişti. Bu sırada Akdeniz'de pek az İngiliz gemisi bulunuyordu. Buna karşın İngiltere ile ittifak yapmış olan Rusya'nın 10 gemiden oluşan bir filosu bazı Yunan adalarını ve Cattaro şehrini işgal etmişti. Babıali ise bu sırada kimin tarafında yer alacağı konusunda tereddüt içinde olup hangi devletin İstanbul sefiri etkin ise o devletin yanında yer alıyordu. Ağustos 1806'da Napolyon, Prusya'ya harp ilan etmeden önce Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya harp ilan etmesi için İstanbul'a General Sebastiyani'yi göndermişti. Sultan Selim, Fransa'nın teklifi ve İngiltere'nin tehditleri arasında bir süre tereddüt etti. Kasım 1806'da Rusların Memleketeyn'e girmeleri üzerine de Fransızlarla ittifaka karar verdi. İşte bu zamana kadar Rus ve İngiliz donanmasına açık bulunan boğazlar Rus donanmasına kapatıldı. Zaten Ekim ayında İngiliz hükümeti Lord Collinwood'a boğazları geçmesi için emir göndermişti 2 Kasım günü 3 gemi ile yola çıkan Amiral Louis, 21 Kasım'da Bozcaada'ya gelmiş ve birkaç gün sonrada Çanakkale Boğazı'nı geçerek 2 gemisini Sarı Sığlar limanına bıraktıktan sonra bir gemi ile 28 Kasım'da İstanbul önlerine gelmiştir. Bu durum Babıali'yi endişeye sevk etmişti. İngiltere Sefiri Sir William Arbuthnot'un ileri sürdüğü şartların kabul edilmesi için bir tek geminin gücünün yetmeyeceği belli idi. Ancak önemli olan bir tek geminin hiçbir karşı koymaya maruz kalmadan İstanbul önlerine gelebilmiş olmasıdır. Bu sırada Fransızların Dalmaçya kıyılarında bulunan 25.000 askeri yardıma hazır halde bekliyorlardı. İstanbul önlerinde 4 hafta kalan İngiliz gemisi talepleri kabul edilmeyince 3 Ocak 1807 tarihinde Rus Sefiri'ni de alıp Çanakkale Boğazı'ndan çıkarak boğazları terk etmiştir. İngilizlere ait 3 gemi boğazları terk ederken büyük bir hasara uğratılmış, bu olay böyle bir girişimin başarılı olamayacağını ispat etmiştir.

Stenzel, donanmalar sayesinde deniz harplerinde başarı oranının yüksek olduğunu ancak bunun için birkaç şart gerektiğini belirtmiştir. Bu şartlar şunlardır. 1-görülecek işin donanmanın kuvvetiyle mütenasip olması, 2-harp planının dikkatlice yapılması, 3-gemilerin yeterince harp mühimmatı ile donatılmış olması, 4-yapılan planın tereddüt edilmeden icra edilmesi, 5-her şeyden evvel cesur ve kararlı bir amiralin olması.

Stenzel, boğaziçine yapılacak bir saldırının başarılı olabilmesi ihtimalinin ne oranda olduğunu tayin edebilmek için Osmanlı Devleti'nin ve İstanbul'un şartlarının bilinmesi gerektiğini ifade ederek şu bilgileri vermektedir: İstanbul'un nüfusu 900.000 olup, pek çok özelliğe sahiptir. Osmanlı Devleti'nin başkenti, Padişah'ın ve üst düzey devlet adamlarının oturduğu yer olmanın haricinde İslam dünyasının siyasi ve dini merkezidir. Bunlardan başka pek çok müstahfiz asker, tersane, tophane, baruthane, silah ve mühimmata sahip olması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin başlıca askeri merkezidir. İstanbul limanı oldukça büyük ve ticaret merkezidir. Dolayısıyla her şey İstanbul'dan idare edilir. Vilayetlere emirler oradan gönderilir ve bütün memurlar İstanbul'a bağlıdır. Tüm bu özellikleri dolayısıyla İstanbul'un düşmanın eline geçmemesi için eskiden beri tüm savunma tedbirleri alınmıştır. İstanbul ve Çanakkale Boğazı sahillerinde adet ve büyüklük bakımından dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş derecede birçok istihkam yapılmıştır. Stenzel bundan sonra boğazların en dar ve en geniş yerlerini, bunların sayısal değerleri ile boğazlardaki akıntının şiddetine dair bilgiler vermiştir.

Stenzel'e göre, boğazları koruyan tabye ve istihkamlar Karadeniz'den gelecek bir düşman saldırısına göre tertip edilmiştir. İstihkamlar 4 kısma ayrılır; Birinci kısım boğazın kuzeyinden Büyük liman ve Kılburnu'na kadar uzanır. 3.1,3 kilometre uzunluğunda, 3.1,1 kilometre genişliğindedir. Rumeli'de 5 ve Anadolu'da 3 olmak üzere 8 tabye ve 161 topa sahiptir. İkinci kısım ise Büyükdere'ye kadar uzanan 570-740 metre genişliğindedir. Toplam 198 topa sahip olup, 2 Ceneviz kalesi ve 8 tabyesi vardır. Büyükdere'nin güneyinde ise 2 tabye ve 80 top daha vardır. Üçüncü kısımda ise 3 adet tarabya tabyesi olup dördüncü kısımda ise en dar yeri hisarlar arası olan henüz silahlandırılmamış bölümdür. Burada 2 tabye, 14. yüzyıldan kalma 2 eski hisar vardır. Sonradan bu hisarların her birine 18-20 top konmuştur. Hisarlar arasındaki en dar noktaya ise deniz lağımları konulması düşünülmekte ise de denizin 60-77 metre derinliği ve 5-6 mil süratindeki akıntısı bu planı hemen hemen imkansız kılmaktadır. Hisarlar ile İstanbul şehri arasındaki 9 kilometrelik mesafede hiçbir istihkam yoktur. Kısacası

Boğaziçi istihkamatında en az 534 top olup bunların 304'ü Rumeli'nde ve 230'u ise Anadolu tarafındadır. Bu topların ise 40'ı krupp ve 50'si büyük havan topudur.

Stenzel, boğaziçindeki tabye ve istihkamlar hakkında bilgi verdikten sonra, buradaki askerlerin asla talim görmemeleri ve İstanbul civarında bir defa olsun dolu top atışı yapılmaması nedeniyle süratlice geçecek düşman gemilerine karşı başarıyla karşı koymalarını mümkün görmemektedir. Ayrıca diğer müelliflerin ileri sürdüğü gibi Karadeniz Boğazı'nı zorla geçmenin beyhude olduğu ve düşman gemileri boğazdan geçmeyi başarsalar bile İstanbul önlerinde tesadüf edecekleri Osmanlı donanmasına karşı koyabileceklerine, zaten boğazlardan içeri giren düşman gemilerinin de tamamen tahrip ve yok edileceğine dair görüşleri desteklemektedir.

Yazar bu görüşleri kanıtlamak için İstanbul'un coğrafi ve stratejik konumunu şöyle ifade etmiştir: İstanbul, Haliç ile Marmara arasında bir yarımada şeklinde olup, batı ve kuzeybatı yönünde 5. asırdan kalmış olan 6 kilometre uzunluğunda çifte bir sur ile çevrilidir. Ancak birçok noktaları yıkılmış ve bir takım tepelerin ateşi altında olduğundan dolayı da müdafaa açısından bir önemi yoktur. Marmara yönünde ise 6 kilometre uzunluğundaki bir hat üzerinde ise hiçbir sur yoktur. Bu nedenle bu bölge tamamıyla düşman gemilerinin ateşine açıktır. Yarımadanın doğusu ise Sarayburnu tepelerinden ibaret olup yüksek bir sur ile çevrilidir. Şehrin kuzeybatı yönünde ise 5,5 km uzunluğunda olan Kağıthane Deresi'ni boğaza bağlayan 4 km uzunluğunda, 280-740 metre genişliğinde ve 10-40 metre derinliğinde Haliç vardır. Haliç üzerinde ise her biri 450 metre uzunluğunda 2 köprü vardır. Haliç'in içi ticaret limanıdır. Unkapanı Köprüsü'nün iç tarafı ise 2 km uzunluğunda ve 650 metre genişliğinde bir harp kapını teşkil eder. Tersane ve bahriye daireleri buranın kuzeydoğu sahilindedir. Zırhlılar burada rıhtıma bağlıdır. Gemilerin içeriye girmesini engellemek için köprülerin orta gözleri açılır kapanır şekilde yapılmıştır. Her gece saat 8'e kadar açıktır. Haliç'in kuzeydoğusunda yer alan Tophane ise en önemli mahaldir. Tophane, boğazın Sarayburnu karşısına isabet eden bir noktadadır. Hem İstanbul hem de civar istihkamlara lazım olan bütün top, mühimmat ve silah Tophane'dedir. Haliç'in karşısında ve Anadolu sahilinde ise 100.000 nüfusa sahip Üsküdar vardır. Ancak Üsküdar ve Kadıköy yönünde hiçbir istihkam yoktur.

Çoğu müellif düşman gemilerinin geçişi için tehlikeli olan İstanbul istihkamlarından söz etmemektedir. Fakat, Rogalla Don Bieberstein bu istihkamların gayet tehlikeli olduğunu ifade ederek, üç kısma ayrıldığını söylemektedir. Birinci kısım, Tophane istihkamatıdır. 18 top ve 6 havana göre düzenlenmiş ise de 96 top konulabilecek düzeydedir. İkincisi ise

Sarayburnu tepesi istihkamata olup 36-41 top konulabilecek şekilde düzenlenmiştir. Üçüncüsü ise Üsküdar sahilinde ve Kızkulesi civarında bulunan istihkamdır. 9-14 kadar top konulabilir. Yani istihkamlarda 69-151 kadar top mevcuttur. Bunlar Marmara'dan boğaza ve sonra Haliç'e girecek gemileri her taraftan topa tutabilirler. Karadeniz'den boğaza girecek düşman gemisinin İstanbul önlerine gelebilmesi için 45 dakikalık bir zamana ihtiyaç vardır. Bu sürede ise Tophane ve Haliç'te gerekli tedbirler alınacaktır. Gerçekte istihkamlar silahlandırılmamıştır. Sadace sulh zamanında resmi selamlama için kullanılan Tophane de 6 büyük top vardır. Ani bir hücumda İstanbul istihkamları dikkate alınmamalıdır. Osmanlı donanmasında 9000-2050 tonluk 15 zırhlı vardır. 1750-7800 beygir gücündeki bu gemilerin süratsi ise 10-14 mildir. Tamamında krupp ve armstrong toplar vardır. 4 tanesi ise son sisteme sahiptir. Bunlardan başka muhtelif sınıflardan 10 kruvazör, birinci sınıftan 14 ve ikinci sınıftan ise 7 torpido istombatu vardır. Germaina fabrikasından da yeni birkaç torpido ve istimbot siparişi verilmiştir.

Boğazların ve İstanbul'un denizden savunması bu durumda iken karadan yapılacak bir saldırı için ise vaziyet şöyleydi: Marmara Denizi ve Karadeniz arasında boğaziçinden Terkos Gölü'ne kadar uzanan 30-40 km genişliğinde ve 40-50 km uzunluğundaki yarımada da pek çok dağ, tepe, boğaz ve vadi vardır. Bu vadilerde birkaç nehir ceryan etmekte ve bunların bir kısmı güney ve güneydoğu yönüne akarak Marmara'ya dökülmektedir. Ayrıca yüksek bir dağ silsilesi vardır. Karadeniz'den 2-5 km uzaklıkta bulunan bu dağ silsilesi Terkos civarında 104 metre ve daha sonra 3000 yükseliğe ulaşarak bir hat oluşturur. Bu dağ genellikle ormanlarla kaplıdır. Belgrad ormanı adı verilen bu kısım şehrin su kaynaklarını barındırır. Karadeniz sahili boyunca demiryolu ve şose yoktur. Yalnızca adi bir takım yollar vardır. Edirne demiryolu daha güneydedir. Karadan yapılacak bir saldırıda İstanbul'u müdafaa edebilecek bir istihkam da yoktur. Beyoğlu'nun kuzey kısımlarında bazı siperler ve Maslak'ta da bazı istihkamlar var ise de en muhkem savunma hattı Çatalca'dadır. Kırım Harbi esnasında başlayan hat inşaatı yarım kalmış, 1877 senesinde patlak veren Rusya Harbi sırasında hattın inşaatına tekrar başlanmıştır. Bu hat için 230 tabye topu ve 130 sahra topu ile en az 70.000 kişi gereklidir. Boğazın Anadolu yakasında ise Karadeniz ve İzmit Körfezi arasında 75 km uzunluğunda ve 30-40 km genişliğindeki yarımada dahi dağlık ve ormanlıktır. Bu yarımada da Riva nehri civarında 445 metre yükseliğe ulaşarak kuvvetli bir savunma hattı teşkil eder. Üsküdar'da ise 10.000 kişilik Selimiye Kışlası vardır.

Çanakkale Boğazı ise, 70 km uzunluğunda ve 1250-3700 metre genişliğindedir. Boğaz dahilinde Seddülbahir ve Kum Kalesi adı verilen iki

eski istihkam vardır. İkinci kısım istihkam ise boğazın 22 km kuzeyinde olup burada boğazın genişliği 1250 metreye düşmektedir. Kilidbahir ve Çanakkale istihkamatları da buradadır. Kuzeye doğru 5,5 km daha ileride üçüncü bir hat vardır. Burada da Bogas ve Nağra Kalesi tabyeleri vardır. Gelibolu'da ise boğazın genişliği 2600 metre ve derinliği ise 31-79 metre kadardır. Çanakkale'de sular Marmara'dan Ege Denizi'ne doğru akar. Boğazdaki akıntının hızı bazen 4 mile kadar çıkmakta olup akıntının ortalama sürati ise 1-1,5 mildir. Buradaki kalelerin tamamı birkaç asırlık olup, Kilidbahir'de gayet büyük çapta iki eski hisar vardır. Bu kalelerin bazıları ıslah edilerek krupp topları konmuştur. Kilidbahir'in güneyinde pek çok tabye vardır ve bunlara askeri yollar yapılmış, telgraf hatları çekilmiş ve karşıdaki kalelere ise deniz altından hat döşenmiştir. Çanakkale Boğazı'nın en dar yerine deniz lağımları döşenmesi düşünülmektedir. Eğer deniz lağımları döşenir ve Osmanlı donanması zamanında yardım ederse Çanakkale Boğazı'nı zorla geçmek mümkün değildir. General Brialmont ise tabyeler zırhla tahkim edilmekdikçe bir saldırıya karşı koyamacağı fikrindedir. Bundan başka karadan yapılacak bir saldırıya karşı ise müdafaadan yoksundurlar.

O. Wachs'ın ifadesine göre Boğaziçi ve Çanakkale Boğazı'ndaki istihkamlarda 5 topçu bölüğü vardır. Osmanlı Devleti'nin 7 kol orduya ayrılmış askeri birliklerinin birincisi İstanbul civarındadır. Bundan başka ise 4 piyade taburu ve 5 süvari bölüğünden oluşan Hassa Ordusu vardır. Bir de yine İstanbul civarına mahsus olmak üzere kurulan itfaiye bölüğü mevcut olup, Rumeli sahilinde ise 20 piyade taburu ve 9 topçu bölüğü olup Anadolu sahilinde ise 2 piyade taburu bulunmaktadır. Üsküdar'da ise 16 topçu ve 2 süvari bölüğü mevcuttur. Askerin toplamı ise yaklaşık 16-17.000 kişidir. Bir harp esnasında ise askerler taburlara bölününce İstanbul civarında 5000 piyade ve 2000 süvari ile 54 top kalmaktadır. Üsküdar için ise 500 piyade, 200 süvari ve 96 top kalacaktır.

Boğazlara karşı bir saldırı anında ise diğer yerlerden yardım istenecektir. Müellif "F"nin fikrine göre ilk altı haftada yaklaşık 300.000 asker toplanabilecektir. Yine aynı müellif bu süre zarfında İstanbul'un savunulamayacağını ileri sürerek, Avrupa devletlerinin, özellikle de İngiltere'nin Akdeniz donanması ile Avusturya ordusunun yardım edeceğini tahmin etmektedir. Buna karşın Osmanlı askerlerinin meziyetli kumandanların (Plevne'deki Osman Paşa gibi) emri altında buldukları takdirde başarılı olacaklarını ifade etmektedir. Yine düşman, Osmanlı ordusunun toplanmasına ve gerekli tabyeler ile kale inşasına vakit bırakırsa karşısında cidden tehlikeli bir düşman bulmuş olacaktır.

Stenzel, burada Rus ordusu hakkında da bilgi vermektedir. Rusya askeri 21 kol orduya ayrılmaktadır. 772 piyade, 64 avcı ve 1132 süvari taburundan oluşan ordunun 2780 topu vardır. Ayrıca 29 mühendis bölüğü, 10 istihkam ile 2 nehir ve lağım bölüğüne sahiptir. Sulh zamanında 135 tabur ihtiyat askeri mevcut olup savaş zamanında ise ihtiyat askeri 648 piyade ve 542 süvari bölüğüne ulaşmaktadır. Yine sulh zamanında 28.000 kişilik hudut muhafızı ile Landwehr tabir olunan ve 640 taburdan oluşan redif askeri dahi harbe iştirak ederse 971 piyade ve avcı taburu oluşturmaktadır. Rusya'nın ihtiyat askerinin toplamı sulh zamanında 480.000 kişiye ulaşmaktadır. Karadeniz donanması ise 5 harp gemisi, 2 zırhlı tabye, 7 kruvazör, 3 torpido kruvazörü, 3 adizos, 23 torpido istimbotu ve 9 küçük nakliye gemisinden meydana gelmektedir. Rusya donanması miktarca çok az olmasına rağmen Karadeniz'de serbestçe dolaşmaktadır. Karadeniz'in hemen hemen bütün güney sahillerine sahip olan Osmanlılar ise bir harp gemisi dahi göndermemektedirler.

Rusya'nın bir savaş esnasında Karadeniz'de kullanabileceği en yakın limanı ve birincisi Sivastopol'dür. Diğerleri ise 320 mil uzaklıktaki Hocabey ve 380 mil uzaklıktaki Nikolayef'tir. Ayrıca Rostov, Gherson ve Taganrog limanlarını da kullanabilirler. Rusya uzun zamandır gemilerle karaya asker çıkarılmasına dair tatbikatlar yapmaktadır. Mesela, Kırım yarımadasına 16 saatte 20.000 asker çıkarmak suretiyle bunu geçen yıl (1892) denemişlerdir. Fakat Karadeniz'in güney kıyıları asker çıkarılmasına müsait değildir. Özellikle Batum ve Burgaz limanlarının dışında buna müsait liman da yoktur. Karadeniz sahili oldukça sarp kayalık olup asker çıkarmaya müsait birkaç kumluk var ise de bunların da arkasında dağ silsileleri mevcuttur.

Tüm bu izahatlardan sonra asıl soru Rusya'nın İstanbul'a denizden mi yoksa karadan mı saldıracağı üzerine yoğunlaşmıştır. 125 senelik süre zarfında yapılan 6 savaşta Rusya daima Romanya, Tuna, Bulgaristan ve Kafkasya üzerinden saldırmıştır. Fakat şimdi Romanya ve Bulgaristan ordularının mukavemeti ile karşılaşacaktır. Bu sırada Osmanlı Devleti de ordularını Edirne'de toplayabileceği gibi donanmasını da hazır hale getirebilecek, hatta statükonun devamını isteyen Avrupa devletleri de Osmanlılara yardım için harekete geçeceklerdir.

Rusya için İstanbul'u işgal etmenin en kolay yolu denizden yapılacak bir saldırıdır. Stenzel bundan sonra uzunca bir şekilde Rusya'nın nasıl bir saldırı yapması gerektiğine dair ayrıntılı bir plan vermiştir. Eğer bu plan

başarılı olursa Rusya'nın İstanbul'da 115-120.000 askeri birikecek, İstanbul Rusya'nın Üçüncü Başkenti ve Haliç ise en büyük harp limanı olacaktır. Ayasofya yeniden Rum Kilisesi'nin başlıca merkezi halini aldıktan sonra Rusya için yeni bir devir başlayacaktır. Rusya donanması hızla Çanakkale Boğazı'nı kapatarak İngiliz donanmasının yardım yapmasına engel olacaktır.

Stenzel, denizden yapılacak saldırıların başarılı olabilmesi için mutlaka karadan da saldırılması gerektiğini ifade ettikten sonra, karadan yapılacak saldırıların nasıl olması gerektiği ve Osmanlıların istihkamları hakkında bilgi vermiştir. Osmanlı Devleti'nin ve Avrupa devletlerinin hali hazırdaki durumları göz önüne alınarak girişilecek bir saldırıda en kısa sürede başarıya ulaşabilmek için mutlaka deniz kuvvetine önem verilmesi gerektiğini ifade ederek risalesine son vermiştir.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Siyasi Kısım Belgeleri (HR. SYS), dosya: 27, gömlek: 1.

Ceride-i Havadis (CH), nr. 634, (27 L 1269 / 3 Ağustos 1853).

Ahmed Cevdet Paşa, **Tarihi-i Cevdet, Cilt: 1, (def'a salis), Dersaadet 1858.**

Abisel, M. Arslan, **Boğazlar Meselesi, Ankara 1945.**

Anafarta, Nigâr, "I. Petro'nun Vasiyetnamesi", **Hayat Tarih Mecmuası, Yıl: 4, Cilt: 2, Sayı:11, (1 Aralık 1968), s.66-68.**

Bağış, Ali İhsan, "Rusların Karadeniz'de Yayılması Karşısında İngiltere'nin Ticari Endişeleri", **Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1071-1920) Birinci Uluslar arası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi Tebliğleri (11-17 Temmuz 1977), (Ed. Osman Okyar-Halil İnalçık), Ankara 1980, s.211-214.**

"*Boğazlar Meselesi*", **Risâle-i Mevkûte-i Bahriye, Cilt: 4, No: 3, (İngilizceden tercüme eden: İsmail Rahmi), (Kanun-ı Sani 1334), s.97-116.**

Goryanof, Sergey, **Devlet-i Osmaniye-Rusya Siyaseti, (Çev. Macar İskender-Ali Reşad), Kanaat Matbaası, Dersaadet 1331.**

Hayreddin, **1270 Kırım Muharebesinin Tarih-i Siyasiyesi, (Yayınlayan: Ahmed İhsan ve şürekası), İstanbul 1326.**

Hüseyin Hüsnü, **Sâika-i Zafer, İstanbul 1292.**

İrtem, Süleyman Kâni, **Boğazlar Meselesi, İstanbul 1936.**

Kurat, Akdes Nimet, **Rusya Tarihi: Başlangıçtan 1917'ye Kadar, Ankara 1993.**

Mohr, Paul, **Münakale Politikası Bakımından İstanbul ve Boğazlar Meselesi, (Çev. Muzaffar Atik), İstanbul 1948.**

Morel, Eugène, **Türkiye ve Reformları, (Çeviren: S. Belli), Ütopya, (2. baskı), Ankara 2000.**

Mouravieff, Boris, **I. Petro'nun Vasiyetnâmesi, (Çev. Refik Özdek), Bedir yayınları, İstanbul 1966.**

Muharrerat-ı Nadire, Cilt: 8-9, İstanbul 1289.

Rauf Ahmed-Ragıp Raif, **Boğazlar Meselesi, Bâb-ı Ali Hariciye Nezareti, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1334.**

Şentürk, M. Hüdai, **Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875), TTK, Ankara 1992.**

Tukin, Cemal, **Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi, İstanbul 1947.**

<http://www.zeno.org/Meyers-1905/A/Stenzel>, erişim tarihi: 18.05.2009.

http://de.wikipedia.org/wiki/Alfred_Stenzel, erişim tarihi: 18.05.2009.

I. EK: Dersaadet'e En Kısa Tarîk

Rusya hükümetinin tarik-i mevaridât-ı bahriyece olan ihtiyacât-ı ahval-i siyasiyye ve coğrafiyenin müsâid olduğu mertebede tesviye-pezîr olunca Şark Meselesi nihayet bulmayacaktır. Ahval-i hazıra Rusya'nın ihtiyacât-ı mebhusesi nokta-i nazarınca müsâid değildir. II. Wilhelm'in dediği gibi "Ticarete hakim, hükümdar-ı cihandır. Ticaret-i bahriye ise kesb-i ehemmiyet etmek isteyen her milletin şerait-i esasiye-i hayatiyesindedir."

Memâlik-i ecnebiyeye kesretli eşya ihrac eden bir memleket için ticaret-i bahriye o memleketin vüsat-ı tâbi' veya sinai', boğazlarının fikratı ve hududda müntehi yollarında uzunluğu kesb-i ehemmiyet eder. Rusya İmparatorları içinde bu hakikati en evvel takdir eden "Büyük Petro"dur. Müşarünileyh sahilimiz olan memâlikini (zira o zaman Bahr-i Müncemid-i Şimalî⁵ ve Kamtschatka⁶ (Kamçatka) Denizi sevahili ticaret nokta-i nazarından bir güne ehemmiyeti haiz değil idi) Bahr-i Baltık'a ve Bahr-i Siyah sevahiline kadar tevsî' ve bu suretle münâsebât-ı bahriye ihdasına pek çok sarf-ı mesai eylemiştir. Ahlâfı Bahr-i Siyah hakkındaki politikasında kemâl-i muvaffakiyetle devam eymişlerdir. Mamefih bu gün bile Rusya'nın Sivastopol ve Libau limanlarından başka buzdan salim ehemmiyetli bir limanı yoktur. Archangel/Archangelsk, Kronştad, Reval vesair bir takım limanları ilkbaharın nisfına kadar seyr ü sefâin için mesdûddur. Hocabey, Nikolayef [Nikolayev/Nikolayefeski/Nikolajewski] ve Rostov limanları dahi fasl-ı şitada haftalar ve belki aylarca mesdûd kalırlar. Bundan başka Bahr-i Baltık ve Bahr-i Siyah dahili denizler olup hükümet-i ecnebiyeye tâbi' dar ve sâibü'l-mürûr bir takım boğazlardan başka mahrecleri yoktur. Fi'l-vaki vakt-i sulhde Sünne, Belt, Karadeniz ve Kal'a-i Sultaniye Boğazları Rusya sefâinine açıktır. Fakat bu serbest-i sefâin-i tüccariyeye münhasır olup sefâin-i mezkûre dahi memurin-i ecnebiyenin teftiş ve muayenesine tâbi' ve tecavüzât-ı şedideye ma'rûzdurlar. Rusya donanması sefâin-i tüccariyeyi muhafaza ve himaye hususundaki vazifesini ifa edemediği gibi Bahr-i Sefid'de dahi siyaseten bir güne hükmi haiz olamaz. Çünkü Bahr-i Baltık'ta kain Rusya askeri limanları Bahr-i Sefid'den binlerce mil uzakta oldukları cihetle Rusya hükümeti orada icrâ-yı nüfuz edebilmek için mutlaka başka bir devletin muavenetine muhtaçtır. Diğer taraftan mürâselât-ı bahriyece vukubulacak tehirât Rusya için pek muzır olabilir.

Bahr-i harbde ise işbu boğazlar sahillerine hükümran olan devletler tarafından pek kolay sedd edilebildiği cihetle Rusya'nın ticaret-i bahriyesi tamamıyla münkati' olabilir. Bundan başka Bahr-i Muhît'e garb cihetinden bir abluka hattı teşkili gibi tedabir-i tazyikiye ittihazı dahi ticaret-i bahriyemiz için aynı tesiri hasıl edecektir. Çünkü Rusya donanmasının mübedden harekâtı pek uzakta olacağı ve Karadeniz ile Kal'a-i Sultaniye Boğazları Rusya sefâini harbiyesine mesdûd bulunduğu cihetle

⁵ Kuzeybuz Denizi.

⁶ Osmanlıca metinde okunmasında zorluk çekilen "şahıs, yer, gemi, olay ve deniz" gibi bazı özel isimlerde herhangi bir yanlışlık olmaması için Almanca metinden kontrol edilerek aynen verilmiştir.

gerek Kufgabe ve Askajrak Boğazları'nda ve gerek Adalar Denizi'nde teşkil edilecek böyle bir abluka hattını kat' etmek mümkün değildir. Şimal Denizi'ni Bahr-i Sefid'e ve Bahr-i Sefid'i, Bahr-i Muhî-i Kebir'e⁷ ılsak eden boğazların ve ez-cümle Shetlands ve Orknens Cezayiri beynindeki boğazlarla Cebel-i Tarık Boğazı'nın ve Süveyş Kanalı'nın muhafazası pek kolaydır. Bununla beraber ma'rûz-zikr büyük denizlerde seyr ü sefâin tamamıyla serbest olması bile oraya çıkan boğazlar dahi zapt edildiği halde ahval-i siyasiyye ve maliye nokta-i nazarınca Rusya'nın kudret ve ehemmiyeti pek ziyade tezayüd edecek ve sefâin-i harbiye ve tüccariyesinin menafi' tamamıyla temin edilmiş olacaktır. Binaenaleyh Rusya'nın kendi ticaret-i bahriyesinin serbestisini temin için sarf ettiği mesai' pek musibdir.

Bundan böyle dahi Rusya memâlikinin servet ve mamureti artıkça ve Asya içerilerindeki daire-i hükm ve nüfuzunun tevsi' hasebiyle idhalat ve ihracatı tezayüd ettikçe bu babdaki mesaisi bir kat daha kesb-i germi eyleyecektir. İşte Rusya'nın Avrupa'daki memâlikini lâ-yenkati' tevsi' çalışması Slavların temin-i ittihadı arzusunun ziyade salifü'z-zikr maksaddan neşet etmektedir. Bugün bile Rusya'nın karabet-i cinsiyeyi bahane ederek zapt ve teshirine çalışmakta olduğu memâlik-i dahiliyede mahsulat o derece mebzuldurki bunları ihrac için miktar-ı kafi mahrec-i bahr bulamadığından dolayı hükümet pek ziyade sıkıntı çekiyor. Binaenaleyh Galiçya veya Sırbistan'ın ve Bulgaristan'ın zaptı Rusya'nın bu hususta ki noksanını bazı mertebe tahfif edecektir. Binaenaleyh muvâredât ve münâsebâtı temin için her mevsimde emtiâ-ı tüccariyeye açık ve sefâin-i harbiyeye müsâid liman ve boğazların ele geçirilmesi lazımedendir. 1858 senesinde umur-ı arazisinin Rusya tarafından zaptı üzerine Bahr-i Muhî-i Kebir sevahilinde evvela "Nikolayef" ve bilahire "Viladivostok/ Wladiwostok"un askeri liman haline vaz'ına lüzum görülmesi bu ihtiyaca bir delildir. Kezâlik Rusya'nın "Wardanger" mersâsını Norveç'ten istihsal arzusunda bulunması ve bu babdaki teklifinin reddi üzerine mersâ-yı mezkûrun garbda ve Bahr-i Müncemid-i Şimali'ye daha karîb bir mahalde bâdiyeti hasebiyle ancak kruvazörler ve sayd-ı mahi için müsâid olan "Kola" limanını tesise başlaması dahi ma'rûz-zikr ihtiyacı isbat etmektedir. Fakat her şeyden evvel Avrupadaki memâlikin münâsebât-ı tüccariye ve bahriyesi için elzem olan serbest boğazlarında elde edilmesi iktiza eder. Ahval-i hazıra-i siyasiyye hasebiyle bu babda "Sünne" ve "Belt" Boğazları'nı nazar-ı dikkate almak kabil değildir. Bu cihetle Rusya'nın inzar-ı dikkati ancak Bahr-i Sefid ile icrâ-yı münâsebâtı temin eden boğazlara mün'atf bulunmaktadır. Zaten min külli'l-vücut en ziyade ehemmiyeti haiz olan boğazlar bunlardır. Çünkü bir cihetten "Prut", "Dinyester", "Buğ", "Dinyeper", "Don" ve "Volga" vadilerinin yani Avrupa-yı Rusya'nın sülûsanını teşkil eden en münbit arazinin münâsebât-ı tüccariyesi bu tariklerle Bahr-i Siyah'a merbût bulunduğu gibi diğer cihetten dahi Bahr-i Sefid gerek vüsat ve gerek ehemmiyet-i siyasiyye ve tüccariyece Şimal Denizi'ne kat kat faiktir. Bundan başka bazı esbab-ı diniye dahi Bahr-i Sefid'in ehemmiyetini artırmaktadır.

⁷ Büyük Okyanus.

Bu meselede yalnız cihet-i maddiyeyi tetkik ile iktifa edilemez. Rusya'nın bir takım bed-hâh rakipler tarafından dūçâr olduğu kıyud-ı tahdidiyeden kurtulması lazımdır. İklimin şiddeti dahi ehemmiyet-i azamiyeyi haizdir. Burada müteveffi "Schuwalow"un şu sözünü der-hatır etmek faideden hali değildir. "Siz ne yaparsanız yapınız. Donmuş bir adam daima ateşe yaklaşmaya çalışır." Devlet-i Aliyye'nin zaafi gittikçe tezayüd etmekte bulunduğu cihetle Rusya'nın Karadeniz ve Kal'a-i Sultaniye Boğazları'nı zapt ve teshir arzusuna düşmesi pek tabiidir. Karadeniz'de bir donanma teşkiliyle bunun lâ-yenkati' tezayüd kuvveti ve buna mümasil bazı tedabir-i askeriye ittihazı Rusya'nın istihsal-i maksada kemâl-i germi ile çalıştığına delâlet eder. Bundan başka Rusya hükümetinin Balkan şibh-i ceziresi hakkındaki mesleği mucib-i endişedir. Bu mesele-i azîme yalnız silahla hal olunabileceğinden mahafil-i askeriye ekseriya bununla iştigal eylemektedir. 1888 senesinde bu meseleye dair iki eser neşr olunmuştur ki biri "İstanbul Muharebesi" ser-levhalı olup "Otto Wachs"ın eser-i telifi ve diğeri "İstanbul'un Rusya'ya Üçüncü Payitaht Olması" unvanını haiz bulunub meçhul bir müellifin eseridir. 1888 senesinden beri Belçika Ceride-i Askeriyesi [Revue Militaire] "Elb. K" imzası ve "Dersaadet ve Balkan Şibh-i ceziresi" ser-levhası ile bu babda bir çok makaleler derc eylemiştir. Ba-husus geçen sene "F" imzası ve "Rusya Boğaziçine Hücumu Cesaret Edebilecek midir?" ser-levhası ile uzun bir makale neşr etmiştir. Rusya tarafından bir hücum vuku' bulub da düvel-i saire Hükümet-i Seniyye'ye muavenet etmedikleri takdirde elyevm mevcut olan vesâit-i müdafaanın Dersaadetçe def'i tehlikeye kafi olmayacağı dergardır. Ma-heza Rusya'nın ne suretle hücum edeceği hususunda bir takım ihtimalat ve farziyyâttan başka bir şey dermiyan edilmemiştir. Mösyö "O. Wachs" istihkâmâtın adem-i mükemmeliyetiyle beraber Osmanlı donanmasının mukavemeti hasebiyle Karadeniz Boğazı'ndan cebren geçmek kâbil olamayacağını dermiyan ve fakat Domuzdere ve Riva civarında boğazın iki sahiline asker dökme veya Batum tarikiyle hücum etmek mümkün olduğunu beyan etmektedir. "Heeres Zeitung" gazetesinin 21 Kanun-ı Sani 1888 tarihli nüshasına "M. B. K." İmzasıyla derc olunan bir makalede dahi boğazlardan cebren mürür meselesi hakkında aynı suretle beyan-ı efkar edilmiş ve ale'l-husus "deniz lağımları" mevcut ise bunun kat'iyen haric-i ez imkan olduğu isbat kılınmıştı. Fakat buna mukabil arka cihetten yani Anadolu tarafından hücum olunduğu halde tabyelerin zaptı pek kolaydır. "Rusya'nın Üçüncü Payitahtı" ser-levhalı salifü'z-zikr eserin müellifi ise Boğaziçi ve Kal'a-i Sultaniye istihkâmâtının Dersaadet'in müdafaa ve muhafazasına kafi olduğunu bi'l-beyan bahren bir hücumda muvaffakiyet ihtimalini asla kabul etmemektedir.

Tarîk-i berriyeye gelince mümaileyh Romanya ve Bulgaristan tarikini artık mesdûd farz ederek Kars ve Batum tarikini dahi pek uzak bulmaktadır. Binaenaleyh karaya asker ihracını pekte tensib etmemekle beraber başka bir tarîk dahi olmadığını itiraf etmekte ve Rumeli sahiline asker ihracını gayr-i kabil-i 'ad eylediğinden İngiltere Devleti Hükümet-i Seniyye'ye muavenet etmeyecek olursa ancak Samsun, Sinop ve İnebolu civarlarında Anadolu'ya asker çıkarmak kabil olduğunu dermiyan eylemektedir.

“Rogalla Don Bieberstein” nam muharrir ise “United Service Magazine” nam risalenin Kanun-ı Sani 92 tarihli nüshasına munderic ettirdiği bir makalede Boğaziçi istihkâmâtını ancak yeni toplara karşı biraz zayıf olup fakat sur-ı saire hücumu karşı temin-i müdafaya kafi bir halde bulduklarını beyan ediyor. Binaenaleyh mümaileyhin fikrince Boğaziçi'nden cebren mürûr kat'iyen gayr-i kabil olub kale ve tabyeler kara cihetinden bi'l-hücum zapt edilmedikçe buna muvaffak olmak mümkün değildir. Şu halde Dersaadet'e karşı vukubulacak muhacimatta muvaffakiyet ihrâzi taarruza mütevâkıftır. “Don Bieberstein” Domuzdere mevkiinde karaya asker ihracı hususunda “O. Wachs” tarafından dermiyan edilen bi'l-ihkâkı dahi red etmekte ve Dersaadet'te miktar-ı kafi asâkir-i müstahfiza ve arada bir takım istihkâmât mevcut bulunduğu cihetle bunun icrasını ademü'l-imkan 'ad eylemektedir.

1892 senesine mahsus “Revue Militairischen Blattern” risalesine bir şahs-ı mechul tarafından yazılan bir makalede “Sinop” mevkiine asker ihracından bahs edilmiştir ki bu da fi'l-hakika müşkil ve muhataralı ise de büsbütün gayr-i kabil-i icra değildir. Nokta-i mezkûreye çıkarılan asker derhal Karadeniz Boğazi'ne müteveccihen yola çıkabilir. Rusya donanmasının cebren boğazdan mürûruna gelince şahs-ı merkûm sefâin-i Osmaniye Dersaadet pişgâhında peyderpey gark edilse ve Sinop'ta karaya çıkarılan asker o sırada Üsküdar'a gelip oradan Avrupa sahiline geçebilse bile muvakkat deniz lağımları sebebiyle (çünkü Türkler daima deniz lağımlarına malik değillerdir) bunun pek müşkil olduğunu beyan etmekte ve zirhluların ateşiyle tabyelerin yekdiğerini müteakib zaptı hususunda dahi aynı fikirde bulunmaktadır.

“Die Army and Navy Gazette” ceridesinin 13 Mayıs 93 tarihli nüshasında munderic bir bende dahi Boğaziçi istihkâmâtının birçok nekâisi zikr ve tekrar edildiği halde yine de kuvvetli bir donanmanın boğazdan kolayca mürûr edebileceği fikrinin doğru olmadığı beyan olunmaktadır.

Ahval ve ihtimalât-ı mesrûdenin kaffesinde Rusya'ya büyük bir kuvve-i bahriye atf edilmektedir. Halbuki Osmanlılar 15 zirhlıya malik oldukları halde Rusya'nın ancak 5 zirhlısı vardır. Bundan başka boğazların medhal-i şimalisini abluka altında bulundurmak elimizdedir. Yoksa bir düşman donanmasının dühulü münâsebât-ı bahriyeyi düçâr-ı muhatara ve belki büsbütün kat' edeceği ve o halde teşebbüsün semeresiz kalacağı şüphesizdir. Bu cihetle ilan-ı harb edebilmek için kuvvetli bir donanmaya eşedd-i lüzum olduğu musadıktır. Rusya donanmasının Karadeniz Boğazi'nin cebren mürûru ve Şark Meselesi'nin halli hususunda cihet-i bahriyeye ancak ikinci derece de ehemmiyet veriliyor. Hatta “F”in eserinde dahi mesele bu yolda muhakeme olunmaktadır. Hizmet-i Saltanatı Seniyye'de bulunan bir Alman zabiti olduğu revî-i ifadesinden anlaşılın müellif-i mümaileyh gerek Osmanlı ve gerek Ruslar tarafından ittihaz edilecek bi'l-cümle tedabiri zikr ve isbat eylemektedir. Hatta bu teşebbüs için Rusya'ya lazım olan asâkirin taksimatından ve bunların buldukları mahallerden Memâlik-i Şahane limanlarına kadar suret-i sevkinden ve suret-i iase ve idarelerinden bahs etmekte ve bundan başka meselenin

cihet-i siyasiyyesini dahi ayrıca nazar-ı dikkate almaktadır. Fakat revîş-i ifadesinden anlaşıldığı üzere müellif-i mümaileyhin umur-ı bahriyeye vukufu olmamalıdır. Zira Rusya donanmasının Bahr-i Siyah'da icrâ-yı hükm ve nüfuz ve harekât-ı askeriyyeye suret-i aharla dahi iştirak edebileceğini ilave ediyor. Kariben eser-i mezkûrun ehemmiyet-i sahihası anlaşılacaktır. Müellifin umur-ı bahriyeye adem-i vukufuna delil olmak üzere yalnız şu birkaç noktayı zikr etmek kafidir. Mümaileyh diyor ki "hücumta tahsis edilen 20.000 asker 4 muhtelif limandan 100 müteceviz sefâin-i nakliyyeye râkib olacaktır. Sefâin-i mezkûre hafiyen tayin edilecek bir noktada birleşecekler ve erzak ve mühimmatı hamil vapurlar dahi oraya geleceklerdir." Halbuki hava müsâid olduğu takdirde bile bu planın icrası uzun bir müddete mütevâkıf olduktan başka hususıyla fırtınalı havalarda hiç kâbil değildir. Bir de müellif diyor ki, "Boğaziçi muvakkat müdafaa bendleri ile sedd olunabilir. Bunun için bir cihetten boğazların münâsib bir noktasına eski ve büyük gemiler batırarak bu gemilerin direkleri beynine kaviyy kablolar germek ve diğer cihetten tahte'l-bahr-i sâbihalar vasıtasıyla vaziyet-i şakülede durdurulabilecek ve suya karşı teşkil ettiği mukavemet mümkün merteye az olacak bir şekil ve surette imal edilmiş deniz lağımları vaz' etmek kabildir. Bundan başka bir müsebbih-i mahsusa ile mücehhez sâbih torpidolar dahi istimâl edilebilir. Fakat bunların en iyisi sağlam direklerden müteşekkil bir sal yapmaktır. Bunun için 40-50 sıra iki kat direkleri zincir ve kablolar yekdiğerine rabt etmelidir. Bu sal boğazın 1000 metre arzında ve 100 metre tûlunda bir mahallini kaplar. Kullanılabilecek tahtalar 30-40 santi metro sahinde ve 10-12 metre tûlunda çam tahtaları olmalıdır. Bunların üzerine ise dalları kesilmemiş ağaçlar yığılıp cümlesi muhkem surette yekdiğerine rabt edilecek ve husule gelecek sal kaviyy zincirler ve lengerlerle ka'r-ı bahre bağlanacaktır."

Verilen malumata nazaran bu salın inşası için 50.000 direk ve 5000 lenger-i vesaire lazımdır. Boğaziçi'nin bu noktalarında denizin derinliği 30-48 kulaç yani 55-88 metre olduğu ve dar mahallerde akıntının 5 mil (saniyede 2,6) süratinde bulunduğu nazar-ı dikkate alınursa böyle bir tedbirin gayr-i kabil-i icra olduğu anlaşılır. Müellifin umur-ı bahriyeye adem-i vukufunu husus-i ati dahi isbat etmektedir. Şöyle ki mümaileyh en ufak harb sefinelerinin bile Dersaadet pişgâhına gelmesinden bir tesir-i azim husule geleceğini ve böyle bir hücumda habersizce ve birden bire hareketle Haliç-i Dersaadet'teki sefâin-i Osmaniye'yi henüz harbe hazırlanmaksızın mahv ve tahrib etmekte pek büyük faide görüleceğini inkâr edemediği halde yine İstanbul'un teshirinde donanmanın istimâline karar vermeğe bir türlü cesaret edememekte ve torpidolar için 1200 metre menzil kabul eylemektedir. Müellif, Bahr-i Siyah tarikiyle asker naklini fevkalade bir şey 'ad ediyor. Halbuki ezmine-i kadimede bile harita ve pusula olmadığı halde yine böyle nakliyât icra ediliyor idi.

Mümaileyh "Boğaziçi'nden cebren mürûr kabil olmadığından Rusya zırhlı donanması böyle bir harekete kıyam edemedi" diyor. Halbuki yine aynı eserinde "Boğaziçi sahilindeki tabyelerin cümlesi kemâl-i süratle geçen bir donanma üzerine ancak 68 top atabilirler" fikrini dermiyan ediyor. Binaenaleyh baladaki ifadesinden maksadı ne olduğunu anlamak kabil değildir. Bu son cümle dahi bir muamma

gibidir. Çünkü verilen malumata göre Boğaziçi tabyelerinde ceman 400 ve belki 5-600 kadar top mevcuttur ki bunların her biri lâ-akâll bir defa olsun ateş edebiliyor. Müellif, Rusya tarafına evvelce ilan-ı harb edilmeksizin bir hücum vukunda evvel be-evvel boğazdan yalnız bir takım torpido istimbottarı ile küçük kruvazörler idhalini ve bunların Marmara'da birleşmelerini münâsib görüyor. Ve fakat Rusya berren icra edeceği hücumda süratle ihraz-ı galibiyet etmediği halde bu gemilerin Osmanlıların eline geçmesini veya büsbütün mahv ve nâ-bedîd olmasını muhakkak 'ad eyliyor. Mümaileyhin reyince bu esnada Rusya donanması ile boğaz medhalinde kain tabyeler beyinde şiddetli bir muharebe vukubulacak ve sefâin-i mezkûre hayli rahne-dâr olacaktır.

Müellif "F" donanmaya pek büyük bir ehemmiyet verdiği halde neye izhâr-ı endişe ve tereddüt ediyor ve Karadeniz ve Kal'a-i Sultaniye Boğazları'nın mümteniü't-teshir olduğu fikrinin pekte yanlış olmadığını söylüyor. Buna delil olmak üzere 1807 senesi evailinde İngiliz Genarellerinden "Duchworth"un Kal'a-i Sultaniye Boğazı'nda dúcâr olduğu halden bahsediliyor. Hatta Mareşal Moltke'nin "1835-39 seneleri zarfında Memâlik-i Şahane'de zuhura gelen vukuat" unvanlı risalesinde dahi bu madde hakkında bilhassa celb-i nazar-ı dikkat olunmuştur. Mareşal Moltke bu eserinde diyor ki "İngilizlerin bazı teşebbüsât-ı cesuraneleri sahil tabyelerinin daha çok topa malik donanmalara mukavemet edemeyeceği fikrini aleme yaymıştır. Ez cümle 1807 senesinde "Lord Duchworth" tarafından böyle bir teşebbüs icra edilmiştir. O zaman Kal'a-i Sultaniye istihkâmâtı pek fena bir halde idi. İngiliz donanması hemen hiçbir mukavemete dúcâr olmaksızın boğazdan geçti. Şubat'ın 20. günü Dersaadet pişgâhında ilk def'a olarak bir ecnebi donanması görüldü. O zamana kadar Türkler böyle bir hadisenin vukuna ihtimal vermekte olduklarından havf ve dehşete dúcâr oldular. İngilizlerin mutalibine izhar-ı muvaffakat etmekten Divan-ı Hümayun'u men' için Fransız Sefiri'nin ne derece sarf-ı nüfuz ve gayret ettiği malumdur. Derhal Tophane ve Sarayburnu sahiline birçok toplar vaz' ve Kal'a-i Sultaniye Boğazı dahi mümkün mertebe tahkim ve tarsîn olundu. Binaenaleyh İngiltere Sefiri, İngiliz Amiralî'nin muvaffakiyet-i askeriyesini ne yolda telakki edeceğini bilemedi. 8 gün sonra Lord Duchworth ricâta mecbur olmuş ve pek çok zaiyattan sonra Bozcaada'ya çekilmiştir. Biraz daha ilerilerde Mareşal Moltke Boğaziçi'nden dahi bahs ederek diyor ki "kuvvetli bir donanma bi't-tabi Boğaziçi'nden dahi mürûr edebiliyor. Fakat geçecek donanmanın Dersaadet pişgâhına ne halde vasıl olacağını nazar-ı dikkate almalıdır."

Mareşal Moltke gibi bir zata itiraz etmek vak'a büyük bir cesarettir. Fakat eser-i mezkûrun "askeri bir eser" olmayıp mukaddimesinde dahi muharrir olduğu vechle "can sıkıntısı esnasında bazı ahaba hitaben yazılmış mektuplardan ibaret" olduğunu ve bir de o zamandan beri fenn-i harbce pek çok tebdilat vukua geldiğini nazar-ı itibare almak icab eder. Binaenaleyh 60 sene evvel söylenmiş bir söz o zaman için doğru olabilse bile bu gün sahil nazarıyla telakki edilemez. Bundan başka usul-i muharebe-i bahriye ile usul-i muharebe-i berriye beyindeki farkı dahi nazar-ı dikkatten devr tutmamalıdır. Mareşal Moltke'nin zamanında Prusya zabitanı usul-i muharebe-i berriyeye pek vakıf değil idiler. Almanların umur-ı bahriyeye o

kadar ehemmiyet vermediklerini müsbet pekçok vukuat zuhura gelmektedir. Salifü'z-zikr risaleden birinde bahren icra edilecek muharebatın usul ve kaidesinden bahs edildiği sırada "sahiller berren feth olunur" denilmiştir ki bu muammanın esas ve esbabı asla anlaşılabilir.

Diğer bir müellif dahi "Bahr-i Siyah'da icrâ-yı hükm ve nüfuzun büyük bir kuvve-i bahriyeye mütevâkıf olduğu fikri yanlıştır. Böyle bir hüküm ve nüfuz her şeyden akdem sahile mutasarrıf olmakla mütevâkıftır" demiştir. Fakat bu müellif de iddiasını isbat için bir güne delil ve bürhan irad etmemiştir. Halbuki tarih bunun aksini isbat eylemektedir. Çünkü İngiltere Bahr-i Sefid sahiline bir karış toprağa malik olmadığı halde "Abukır" muharebesinden sonra bir asır kadar bahr-i mezkûr üzerinde suret-i kat'iyede amel-i hüküm ve nüfuz eylemiştir. O zaman bizim en mükemmel haritalarımızda bile "denizlerin bir saha-i mechule" halinde gösterilmesi ve düşman gemilerinin sahillerimize yaklaşıp yaklaşamayacakları ve sahilin hangi noktalarının asker ihracına müsâid olduğu hususatına asla ehemmiyet verilmemiş olması dahi buna bir delildir. Bu gün bile münâsebât-ı bahriyeye layık vechle ehemmiyet verilmiyor. Bunu isbat için yarım asırdan beri tarik-i bahriye ve seyr ü sefâin-i dahiliye verilen ehemmiyetin demir yollara verilen ehemmiyetten pek dîn olduğunu zikr etmek kafidir. Binaenaleyh umur-ı bahriye hakkında dermiyan edilen her mülâhazayı bila muhakeme kabul etmek caiz değildir. Amiral "Duchworth"un teşebbüsü hakkında balada zikr olunan hususat suret-i ciddiye ve amikada tetkik edilmelidir. Çünkü mesele yalnız Kal'a-i Sultaniye Boğazı'ndan cebren mürûrdan ibaret olmayıp asıl bir donanmanın Dersaadet pişgâhına vüsulünden ne gibi netayic-i askeriye ve siyasiyye husule geleceğini tetkik etmelidir. Fi'l-vaki İngiliz Amiralî'nin hiçbir şey yapmaksızın ricâta mecbur ve boğazdan dışarı çıkarken donanmasının zaiyat ve hasarat- azimiye dûcâr olmuş olması böyle bir teşebbüsün hiçbir semere hasıl edemeyeceğini göstermektedir. 1806 senesinde İngiltere devleti gayet büyük bir kuvve-i bahriyeye malik bulunduğu gibi amal-i harisanesi dahi son dereceye varmış idi. Hatta kendisiyle Fransa beyninde vukubulan ve 13 sene kadar imtidar eden muharebe-i azime esnasında dostluklarından emin olmadığı bazı devletlerin donanmalarını ilan-ı harp etmeksizin zapt ve teshire kıyam etmek derecelerine kadar ileri gitmiş idi. "Nelson"un zamanında birinci kumandan olan "Lord Collingwood", "Cadir" limanında İspanyol ve Fransız sefâinini abluka altına almış idi. O zaman Bahr-i Sefid'de pek az İngiliz gemisi bulunuyordu. Halbuki İngiltere ile müttefik bulunan Rusya'nın boğaz sularında 10 sefineden müteşekkil bir donanması bulunmakta ve Sinjavın'ın taht-ı idaresinde bulunan bu donanma Korfu Adası ile sair Yunan Adaları'nı ve "Cattaro" şehrini işgal altında tutmakta idi. Babıali ise her vakit olduğu gibi o zaman dahi bir hal-i tereddüt içinde bulunuyor idi. Ve hangi hükümetin sefiri Dersaadetçe bir nüfuz-ı şahsi imaline muvaffak olmuş ise o hükümetin meslek ve kaidesine mütâbaat gösteriyordu. 1806 senesi Ağustosunda henüz Prusya'ya ilan-ı harp etmemiş olan Napolyon cennetmekan Sultan Selim hazretlerini Rusya'ya karşı ilan-ı harbe teşvik için Dersaadet'e General Sebastiyani'yi izam eyledi. Sultan Selim hazretleri Fransa Sefiri'nin mevâid ve tergibatı ve İngiltere Sefiri'nin ihtarat ve

tehdidatı arasında bir müddet mütereddüt kalmış ise de Teşrin-i Sani nihayetine doğru Ruslar'ın Memleketeyn'e tecavüzleri üzerine Fransızlar ile ittifaka karar vermiştir. O zamana kadar Rus ve İngilizler için açık bir boğaz bulunan Kal'a-i Sultaniye Boğazı Rus sefâinine sedd-i mümânaat olundu. Zaten Teşrin-i Evvel'de İngiltere Bahriye Nezâreti küçük bir filo ile Kal'a-i Sultaniye Boğazı'ndan geçmesi için Lord Collingwood'a emir göndermiş idi. Binaenaleyh Teşrin-i Sani'nin 2. günü Amiral Louis 3 sefine ile yola çıkarak şehri-i mezkûrun 21'inde Bozcaada pişgâhına muvâsalat ve birkaç gün sonra boğaza dühul etti. Bu sefinelerden ikisini Sarı Sığlar mersânesinde bırakarak Canapus sefinesiyle yoluna devam ve ayın 28. günü Dersaadet pişgâhına muvâsalat eyledi. Sefine-i mezkûrenin birden bire Payitaht önünde görülmesi Babialice pek ziyade tesir-i mucib oldu. Mamafih tek bir geminin vücudu İngiltere Sefiri Sir William Arbuthnot tarafından dermiyan edilen mutalibin canib-i Bablali'den kabulünü temine kafi değildi. Hususaki o arada Dalmaçya'da 25.000 Fransız askeri bulunuyordu. Binaenaleyh sefine-i mezkûre Dersaadet pişgâhında dört hafta kadar durduktan sonra Rusya Sefiri'ni de alıp Kanun-ı Sani'nin 3. günü [1807] tekrar Kal'a-i Sultaniye'den geçti. Ve mukaddema Sarı Sığlar'da bıraktığı 2 geminin yanına gidip orada lenger-endâz oldu. Bu hal Dersaadet'te Fransa'nın nüfuzunu pek ziyade tezyid eyledi. Fakat Arbuthnot mutalib-i sabikasında ısrar etmekte ve Sebastiyani tard ve tebid yani Fransa ile kat'i münâsebât edilmediği takdirde Dersaadet'i topa tutmak üzere bir İngiliz donanması celb edeceğini söylemekte idi. Bunun neticesi olarak İngiltere aleyhine o derece kin ve nefret hasıl oldu ki sefir artık Dersaadet'te hal-i emniyette olamayacağını his ile bir gece Endmion nam sefaret vapuruna rakiben Kal'a-i Sultaniye'ye doğru hareket ve ayın 31. günü Sarı Sığlar'daki filoyu dahi beraber alarak Bozcaada'ya azimet eyledi. Bunun üzerine İngiltere hükümeti Osmanlılar tarafına hasmane bir meslek-i hareket ittihazına mahal bırakmamak üzere beyne'd-devleteyn mevcut sulh ve müsâlemete rağmen donanma-yı hümayunu ele geçirmeye karar verdi. Ve bu kararın icrasına Amiral Sir Thomas Duchworth'u memur etti. Fakat karar-ı mezkûr Amiral Collingwood'a ancak 51 gün sonra tebliğ olunabildi. Üç gün sonra Duchworth hemen Dersaadet'e gidip donanma-yı hümayunun teslimini talep etti ve şayed bu talebi red olunursa şehri topa tutmak emriyle yola çıktı. Mamafih bu evamire ilaveten sefir Arbuthnot ile bi'l-ittifak hareket etmek lüzumu dahi tavsiye edildiği kumandanın adem-i metanet ve faaliyeti sebebiyle bu tavsiye-i teşebbüsün semeresiz kalmasını intac ediliyor idi. Şubat'ın 10. günü yani Brupisch Snlau Muharebesi'nden iki gün evvel Duchworth Akka Muharebesi'nden sonra şöhret kazanmış ve Malta'da kendisine muavenete tayin kılınmış olan Konter Amiral Sir Sidnen Smith ile beraber Bozcaada'ya muvâsalat etti. İki aydan beri orada ikâmet etmekte olan Konter Amiral Louis Kal'a-i Sultaniye istihkâmâtı hakkında malumat-ı mükemmele istihsal eylemişti. Mümaileyh istihkâmât-ı mezkûreden bir kısmının harap ve ale'l-umum teslihat ve techizatının pek nakıs olduğunu ve donanma-yı hümayunun Haliç-i Dersaadet'te techizat-ı lazımeden arı olarak muattal bir halde durduğunu ve yalnız Kal'a-i Sultaniye Boğazı'nın en dar noktası olan Nağra'da bir büyük harp sefinesi ile 4 fırkateyn mevcut idüğünü

Duchworth'a ber-vech-i tafsil anlattı. Ertesi günü Duchworth Kal'a-i Sultaniye'ye müteveccihen hareket etti ve fakat boğazın medhalinde demir atmaya mecbur olarak 8 gün orada kaldı. Bu esnada Lord Collingwood hükümet-i metbuasına bir mektup irsaliyle Fransızların Türklere muavenetleri hasebiyle İngiliz donanmasının büyük bir tehlikeye düçar olabileceğini bildirdi. Nihayet 1807 senesi Şubatı'nın 19. günü 7 büyük harp sefinesi ile 2 firkatayn-i vesaireden mürekkebe olan donanmasıyla boğaza girdi. Zaten Louis'in taht-ı kumandasındaki sefâinin iki ay kadar Kal'a-i Sultaniye ile Bozcaada'da tevkifleri ve İngiltere Sefiri'nin der-aliyeden firarı hasebiyle Osmanlılar işi anlamışlar ve hatta istihkâmâtın ıslahı için birkaç Fransız zabitanı dahi gelmişler idi. Bununla beraber İngiliz gemileri boğazdan geçip Dersaadet'e müteveccihen hareket ettiler. Sahile çıkarılan bir müfreze Nağra tabyelerini zapt etmiş ve o akşam Duchworth Gelibolu'yu geçmiş idi. Fakat Duchworth aldığı emir mucibince Dersaadet'e gitmeye müsariyat göstermeyip o geceyi Marmara'da geçirdikten sonra ertesi günü adalara muvâsalat ve oradan Dersaadetle muhabereye mübaşeret eyledi. Evvel emirde Türkler gayet müstagni-yâne mukabele ettiler ve hatta Duchworth'un mektubunu getiren memuru karaya çıkartmamak bile istediler. O sırada Arbuthnot'un hastalanması üzerine idare-i umur kamilen Amiralin eline kalmıştı. Fakat bilahire düşman donanmasının Dersaadet'i hemen topa tutmaya teşebbüs etmesi Dersaadet ahalisini düçar-ı havf ve dehşet eylemiş ve Babiali İngilizlerin hemen bi'l-cümle mutalibini kabule hazırlanmıştır. Mamefih Sebastiyani Napolyon'un kudret ve muvaffakiyetinden ve hükümet-i seniyye lehindeki âmâl ve niyet-i hayr-hahânesinden bahisle Zat-ı Hazreti Padişahi'yi İngilizlere karşı müdafaada devama ikna edebildi. Bunun üzerine Osmanlılar Sarayburnu'nda ve Marmara sahilinde birkaç tabyeler inşasına müsariyat ve Haliç-i Dersaadet'te bulunan donanmalarını hayli takviye eylediler. Bundan maada Haro ve Foir nam Fransız Generalleri'nin taht-ı nezâretinde olarak Kal'a-i Sultaniye istihkâmâtı dahi mümkün mertebe tahkim olundu. Osmanlılar bu suretle mevâkii müstahkemelerini tezyid ve tarsin ettikten sonra cesarete gelerek erzak almak üzere sahile yanaşan bir sandalın taifesini der-dest ile iadedden imtina eylediler ve Kınalıada'da mevcut bir tabyeyi tahrib için adaya çıkmış olan bir müfrezeyi ricâta mecbur ettiler. Bu mağlubiyet üzerine Duchworth artık Dersaadet'e hücumdan sarf-ı nazarla bi'l-cümle mutalibinden feragata ve Osmanlılar'dan yalnız sulh ve müddet talebine mecbur oldu. Ancak bila ifâte-i vakit ricât edecek yerde Dersaadet pişgâhında ve fakat top menzili haricinde bir nümâyiş icra ederek beyhude yere bir gün daha gaib eyledi. Nihayet Mart'ın 2. günü Kal'a-i Sultaniye'ye müteveccihen hareketle ertesi günü boğazdan mürûr eyledi. Ve fakat bu def'a istihkâmât tahkim edilmiş bulunduğu cihetle donanması hayli hasarata düçar oldu. Mamefih bu hasarat gemilerin az bir zaman sonra yola devam ve hatta bir muharebeye iştirak etmelerini mani olabilecek bir derecede değildi. Fi'l-vaki Mart'ın 22. günü yani 18 gün sonra Duchworth İskenderiye pişgâhına azimet eyledi. İşte Osmanlılar birkaç aydan beri işe intizâr etmekte buldukları ve gerek harben ve gerek siyaseten meziyyât-ı mükemmeleyi haiz bir Fransız Genarali ile birçok Fransız zabitanı tarafından muavenet-i maddiye ve maneviyeye nail oldukları halde yine yelken

gemilerinden teşekkül bir donanma zaiyat-ı azimiyeye düçâr olmaksızın iki defa boğazdan cebren geçebilmiştir. Binaenaleyh böyle bir hareketin eylevm tekrar edilmemesine bir sebep yoktur. O zaman teşebbüsün semeresiz kalmasına gelince bu hal donanmanın zaafından değil fakat ilk muvaffakiyetten istifade edemeyen kumandanın hatasından ileri gelmiştir. Çünkü donanmayı Dersaadet'in gayr-i müstahkem bir sahiline takarrüb ile ahşap hanelerden müteşekkil olan şehir ile sarayı yakıp harab-zâde çevirmek ve Haliç'te bulunan donanma-yı hümayunu dahi mahv ve tahrip etmek Duchworth için pek kolaydı.

General Gambier ile General Lord Cathcart'ın yarım asır sonra Kopenhag'da Danimarka donanmasını zapt ve tahrip etmeleri İngiliz zabitanının böyle bir hareketi icraya muktedir olduklarını ispat eylemiştir.

1807 senesinde akd olunan Tilsit Müsahesi ahval-i siyasiyeyi büsbütün tebdil eylemişti. O zaman Rusya Fransa ile akd-i ittîfak ettiğinden hemen bi'l-cümle Avrupa limanları İngilizlere karşı tamamıyla sedd edilmiş idi. Bu iki hükümet müzâkerât-ı hafiyeden sonra İngiltere'ye ilan-ı harbe karar verdiler. İngiltere işbu karardan haberdar olunca derhal Danimarka donanmasını yed-i teshirine geçirmek azim-i kat'isinde bulundu. Ve fakat bu defa daha süratle hareket ederek Tilsit Müsahesi'ndan 10 gün sonra kaffe-i tedarikat-ı lazıme-i ikmâl etti. Bir hafta sonra Amiral Gambier cesim bir donanma ile Yarmouth'tan hareket ile Ağustos'un 12. günü Landungs'a muvâsalat eyledi. Dört gün sonra Danimarka donanmasının teslimini talep etmiş ve bu talebi red edildiğinden Kopenhag kurbunda sahile asker çıkarmaya ve şehri topa tutmaya başlamıştır. Şehrin kumandanı birçok mahallerin yanmaya başladığını ve 2000'i mütecaviz insan telef olduğunu görünce donanmanın teslimine muvâfakat etti. Bu suretle 18 birinci sınıf harp sefinesi ile 10 firkateyn-i vesaireden mürekkeb olan mezkûr donanma bi'l-cümle esliha ve techizatı ile beraber İngilizler'in eline geçti. Eğer bu gibi hücumlarda muvaffakiyetin asıl kuvve-i bahriyeye mütevâkîf olduğuna yine itiraz edilirse 2 Nisan 1801 tarihinde Kopenhag'da icra edilen diğer bir muharebeden dahi bahs edebiliriz. Muharebe-i mezkûre esnasında ahval-i mevkiye muhacimlere kat'iyen gayr-i müsâid bulunduğu ve Danimarkalılar tarafından hakikaten kahramanane bir surette müdafaa gösterildiği halde yine Nelson yalnız 12 sefine-i harbiye ile ihraz-ı gaileye muvaffak olmuştur. Hatta doğrudan doğruya hükümet ile müzâkerâta girişerek evvel emirde bir müterake ve badehü İngiltere için gayet müsâid bir de muahede akd edilmiştir. Nelson gayet batü'l-hareke bir kumandan maiyetinde bulunduğu halde yine bu muvaffakiyet-i azimiyeyi elden kaçırmamıştır. Nelson'un fikrinde donanma Kopenhag pişgâhında Mart ibtidalarında bulunmuş olsaydı Danimarkalılar tarafından tedarikat icrasına mahal bırakılmayacak ve binaenaleyh bir muharebe-i hûn-rîzâne vukuna meydan kalmaksızın Danimarka hükümeti derhal arz-ı teslimiyete mecbur olacak idi. O halde İngiliz donanması Reval'e gidip bularla mahsur Rusya donanmasını dahi mahv ve tahrip edebilecek idi. Muharebat-ı bahriyede ihrâz-ı muzafferiyet kemâl-i sürat ve cesaret ile harekete mütevâkîftir. İfadat-ı vakıanın suî tefsir edilmesine mahal kalmamak için şurasını işâra müsarîat etmeliyim ki maksadım İngiltere hükümetinin evvelce ilan-ı harp etmeksizin dost bir

hükümete karşı harekât-ı tecavüzkâranede bulunmasını tasvip etmek olmayıp ancak böyle bir hareketin bu gün dahi kabil-i icra idüğünü beyan eylemekten ibarettir. 1831 senesi Temmuz'unun 11. günü Konter Amiral Baron Roussin'in taht-ı idaresinde ki Fransız donanmasının Tajo medhaline cebren dühülü dahi buna bir misal olabilir. 1890 senesinde dahi İngiltere Portekiz hükümetine karşı aynı surette hareket etmek üzere idi. Fakat Portekiz hükümeti mukavemet edemeyeceğini anlayarak İngiliz donanması tarafından bir hücum vukuna vakit bırakmaksızın İngilizlerin esaslı esassız bi'l-cümle mutalibini kabul eyledi.

1884 senesinde Courbet nam Fransız Generali dahi Çin'de aynı surette hareket etti. Mümaileyh ilan-ı harp etmeksizin bir Çin donanması ile Fluş şehrini ve Min şehri medhalindeki tabyeleri tahrib eyledi. Fransızların Siyam'da dahi aynı surette hareket etmiş olmaları pek muhtemeldir. Halbuki bu vechle bi-gayr-i hak dûçâr-ı taarruz olan hükümeti müdafaaaten hiçbir devlet tavassut etmek istememişti. Bundan anlaşılır ki bu misüllü muhacimatta devletler tarafından bir güne himayet ve sahabet vuku' memul değildi.

Dersaadet hakkında dahi iş bu merkezde ise de oraca sair bazı hükümetin menafi'-i maddiyeleri bulunması meseleyi bir dereceye kadar tagyir etmektedir. Mamañih Rusya tarafından memâlik-i şahaneye karşı nâ-gâhâni bir hücum vukunda meselenin tesirat-ı maneviyesi ma'rûz-zikr ahvalden pekte farklı olamaz. Tabyeler ile muhafız bir boğazdan cebren mürûr ile bir boğazın zaptı yani sahillerinde ki tabyelerin teshiri beyninde büyük bir fark vardır. Çünkü maksad boğazı zapttan ibaret olursa sefâinin netice-i muharebeye kadar orada kalmaları lazım gelir ki o halde tarafeynin techizati ve mürettibatları kavaid-i cedide-i harbiyeye tamamıyla muvafık ve istihkâmât hiçbir cihetten topa tutulamayacak derecede metin ve muhkem olsa bile yine harbin neticesi neye müncerr olacağı evvelce kestirilemez. Bundan başka topların aded ve çapları tabyelerin miktar-ı irtifâ' ve sefâinin derece-i metânet ve mukavemetleri dahi ayrı ayrı nazar-ı dikkate alınmak icab eder. Fakat tarafeynin kuvvetleri yekdiğerine müsavi farz edildiği takdirde sefâin-i harbiye ile sahil tabyeleri beyninde vukubulacak bir muharebede en ziyade dûçâr-ı suûbet ve tehlike olacak taraf yine sefinelerdir. Ba-husus sahildeki tabyeler ne kadar mürtefi' ise muvaffakiyetleri ümidi dahi o nisbette büyüktür. Mesela Korsika'da kain Martello Kalesi ancak 2 top ile mücehhez olduğu halde birinci sınıftan bir harp sefinesi ile 2 firkateynin hücumuna birçok saatler mukavemetle sefâin-i mezkûreyi hayli rahne-dâr etmiş ve karaya çıkarılan bir müfreze tarafından berren zapt edilinceye kadar müdafaaada sebat edebilmiştir. Halbuki sefâin-i harbiyenin tabyeler önünde topa tutulması ve mesdûd bir boğazdan cebren geçmesi büsbütün başka bir meseledir. New Orleans, Fidsburg ve Hudson muharebelerinde boğazlar zincir ve deniz lağımları ile mesdûd ve muhkem tabyeler sefâin ile mahfuz olduğu halde yine Amiral Farragut batü'l-hareke ve zirhsız birkaç vapurlarla oradan geçebilmiştir. Şu halde seriü'l-hareke zirhlılar ve ba-husus düşman tarafı icrâ-yı harbe müheyâ malik bulunmadığı takdirde bir boğazdan geçmek bi'n-nisbe pek kolay olmayacağı dergardır

Mareşal Moltke'nin salifü'z-zikr eserini yazdığı tarihten 5 sene evvel zuhura gelen Tajo Nehri vakası dahi bu babda bir delil olarak irad edilebilir. Fi'l-vaki tarih-i mezkûrde Tajo Nehri'nin dar ve müstahkem medhalinden bi'd-defat mürûr edilebilmiştir. Amiral Roussin mayetinde birinci sınıftan 6 büyük harp sefinesi ile bazı sefin-i saire bulunduğu halde suret-i matlubede mücehhez kaleler önünden geçmiş ve Portekiz donanmasını zapt ile Lizbon pişgâhında lenger-endâz olmuştur. Bunun üzerine Dom Miguel Fransızların bi'l-cümle mutalibini kabule mecbur olmuştur. Bu misallerden anlaşılırki donanmalar sayesinde muharebât-ı berriyede görülemeyecek derecede seri' ve azim neticeler istihsal olunabilir. Fakat bunun için birkaç şart vardır. Birincisi, görülecek işin donanmanın kuvvetiyle mütenasip olması. İkincisi, harp planının kemâl-i dikkat ve maharet ile tanzim olunması. Üçüncüsü, sefâinin kaffe-i mühimmat-ı lazıme ile mücehhez bulunması ve dördüncüsü, tertib olunan planın bila tereddüt ve serian mevki'-i icraya vaz' edilmesidir. Bir de her şeyden evvel müteaddid cesur seriü'l-karar ve sahib-i sebat bir amirale ihtiyaç vardır.

Boğaziçi'ne karşı vukubulacak bir hücumda muvaffakiyet ihtimali ne nisbette olduğunu tayin edebilmek için mülk-i şahanenin ahval-i askeriyesi hakkında dahi bazı malumat itası iktiza eder. 900.000 nüfuzu havi olan ve min-küllü'l-vücuha gayet müsâid bir mevkiide kain bulunan Dersaadet'te birçok meziyyât-ı tabîyye ictima' etmiştir. Emirü'l-mümin Zat-ı Hazret-i Padişahi'nin makarr-ı saltanatları ve vükela-yı devlet ile ulemanın mahal-i ikâmetleri bulunduğu cihetle Dersaadet umumi 'alem-i İslamiyet'in merkez-i siyasi ve ruhaniyesidir.

Bundan başka külliyyetli asâkir-i müstahfiz ile tersane ve tophane ve baruthane ve esliha ve mühimmat-ı vesaireyi şamil olduğu cihetle Memâlik-i Şahane'nin başlıca merkez-i askeriyesidir. İstanbul Limanı büyük bir ticaretgâhtır. Her şey orada ictima' eder. Bi'l-cümle evâmîr ve talimât oradan sudûr eyler ve kaffe-i memurin-i idare oraya merbuttur. Binaenaleyh şehir-i mezkûrun her ne suretle olursa olsun düşmanın yed-i tasarrufuna geçmesi hükümetin bi'l-cümle harekât ve malumatı derhal düçâr-ı sekte ve ta'til olur. İşte bu sebebe mebnidirki ezmine-i kadimiyeden beri Dersaadet'in muhafazası için pek çok tedâbir-i tedafü'ye ittihaz edilmekte bulunmuştur. Donanmalara karşı Karadeniz ve Kal'a-i Sultaniye Boğazi sevahilinde birçok istihkâmât yapılmış ve istihkâmât-ı mezkûrenin aded ve cesameti dünyanın hiçbir tarafında görülmedik derecelere varmıştır. Muhacimât-ı berriyeye karşı dahi bir takım müdafaa hatları tertip ve müteaddid mevâki'-i müstahkeme tesis kılınmıştır. Karadeniz Boğazi'nin tûlu 16½ mil bahri yani 30½ kilometredir. Medhal-i şimalisinde yani Rumeli ve Anadolu fenerleri beyninde arzı 3,7 kilometre olup gittikçe azalır ve Macar Kaleye doğru 840 metreye kadar iner. Cenube doğru 8 kilometre kadar ileride daha ziyade azalır ve Rumeli ile Anadolu Hisarları beyninde ancak 670 metreden ibaret kalır. Ondan sonra yine genişleyerek Dersaadet pişgâhında 2000 metreye kadar varır. Boğazın serbest mahallerinin arzı 1500 ile 650 metre beyninde tahavvül eder. Rumeli feneri ile Büyükdere karşısında bulunan Umur Kayası'nın ve Üsküdar'ın önleri sayfilik ise de gemileri buralara düşmekten muhafaza pekte müşkil değildir. Akıntının istikâmeti Karadeniz'den Marmara'ya

doğrudur. Ceryanın sürati şiddetli ve rüzgarlarla değişebilirse de alelade boğazın medhalinde 2 mildir (saniyede 1 metre). Dar yerlerde bu sürat tezayüd eyler ve hatta hisarlar beyninde 5 mile kadar çıkar (saniyede 2,6 metre). Temmuz ve Ağustos nihayetlerinde sürat-ı mezkûrenin 6 mile kadar vardığı dahi vakiidir. Dar mahaller ziyadece olduğundan hesab-ı mütevasıta üzere boğazda ki ceryanın sürati 4 mil farz edilebilir. Karadeniz'den dühul edecek gemiler akıntının bu süratinden hayli istifade edebilecektir. Saatte 14 mil sürate malik olan sefineler boğaza girdikleri andan itibaren 50 dakika sonra Dersaadet pişgâhına muvâsalat edebilirler. 20 mil sürate malik bulunan torpido istimbotları ise bu mesafeyi 40 dakikadan az bir müddet zarfında kat' edebileceklerdir.

Boğazın muhafazasına mahsus tabye ve istihkâmın vaziyeti Karadeniz'den gelecek bir düşmana müteveccihdir. İstihkâmât-ı mezkûre başlıca dört kısma münkâsımdır. Birincisi, medhal-i şimaliden Büyük Liman'a ve Kılburnu'na kadar imtidad edip 3.1,3 kilometre tûlunda ve lâ-akâll 3-1,1 kilometre arzında bir mesafeyi ihata eyler. Bu istihkâmât 5'i Rumeli ve 3'ü Anadolu cihetinde vaki' 8 tabyeden müteşekkil ve ceman 161 topu havidir. Kısım-ı sani Büyükdere'ye kadar mühtedd ve 570-740⁸ metre arzında bir mahalle nazırdır. Ceman 198 topu muhtevi bulunan bu kısımda 2 Ceneviz Kalesi ile 8 tabye-i vesaire vardır. Büyükdere'nin cenub sahilindeki 2 tabye dahi dahil-i hesap edilir ise işbu ikinci kısımdaki topların mecmuna 80 top daha ilave etmek icap eder. Üçüncü kısım 3 adet Tarabya tabyelerine şamildirki bunların beheri 8 parçadan müteşekkildir. Dördüncü ve en dar kısım Hisarlar beyni olup orada henüz teslih edilmemiş 2 tabyeden başka 14. asırdan kalma 2 atik hisar vardır. Ahiren bu hisarlardan beherine 18-20 top vaz' olunmuştur. Hisarlar beynindeki en dar noktada deniz lağımları vaz'ı dahi mutasavvur ise de deniz 60-77 metre amikinde ve akıntı 5-6 mil süratinde bulunduğu cihetle böyle bir sedd-i müdafaa teşkilini hemen imkansızdır. Deniz lağımları vaz'ından seyr ü sefâince tehlike zuhuru dahi melhuzdur. Hisarlar ile İstanbul arasındaki 9 kilometrelik mesafede hiç istihkâm yoktur. Tafsilat-ı mesrudedan anlaşılırki Boğaziçi istihkâmâtında lâ-akâll 534 top mevcut olup bunlardan 304'i Rumeli ve 230'u Anadolu cihetindedir. Mezkûr toplardan 40'ı krupp topu ve 50'si büyük havan topudur. İstihkâmât-ı mezkûreye müteallik hususatça müellifler beyninde hayli ihtilaf vardır. M.B.K.'nin ifadesine nazaran hisarlar müstesna olduğu halde sair istihkâmın kaffesi Avrupa mühendisleri tarafından tertip ve inşa kılınmıştır. Fi'l-hakika "Tott" ve "Monnier" nam mühendisler istihkâmât-ı mezkûrenin inşaatına hayli yardım etmişler ise de mümaileyhanın bu hizmetleri geçen asır zarfında vukubulmuş bir şeydir. Mareşal Moltke vaktiyle hisarların dahi ihtiyacat-ı zamana muvafik bir halde bulduklarını beyan eylemiş ise de o zamandan beri 60 sene geçmiş olduğunu unutmamalıdır. "O. Wachs"ın ifadesine göre Boğaziçi istihkâmâtının kısım-ı azami harab ve istimâle gayr-i salih bir halde olup ne seri ateşli topları ne de elektirik iğneleri vardır. Humbaraların tesirinden masûn mahalleri bulunmadığı gibi berren vukubulacak muhacimata karşı bir güne

⁸ Osmanlıca metinde 560-740 olarak verilmiştir.

vesait-i müdafaa dahi yoktur. Anadolu sahilindeki tabyeler tamamıyla Rumeli sahili tabyelerinin ateşi altındadır. Deniz lağımları dahi pek nakıs bir haldedir.

Bununla beraber eğer istihkâmât-ı mezkûredeki asker-i müstahfıza talim görmüş olsa idiler yine General Brialmont'un dediği gibi Boğaziçi istihkâmları "hiçbir işe yaramaz" 'ad edilemezdi. Fakat asâkir-i merkûmenin asla ta'lim görmemeleri ve Dersaadet ile civarında bir def'a olsun dolu top atmaya müsaade edilmemesi hasebiyle istihkâmât-ı mezkûrenin kemâl-i süratle geçen düşman gemilerine karşı muvaffakatla mukabele edebilmeleri pekte memul değildir. Mamafih marû'z-zikr müelliflerden bazıları Karadeniz Boğazı'nı cebren mürûre çalışmak beyhude olduğunu ve düşman gemileri boğazdan geçmeye muvaffak olsalar bile Dersaadet pişgâhında tesadüf eyleyecekleri Osmanlı donanmasına mukavemet edemeyecekleri cihetle böyle bir tasavvurun kabil-i icra olmadığını beyan ediyorlar. Hatta müellif "H" Dersaadet tabyelerinin içeri giren düşman gemilerini kamilen mahv ve tahribe kâfi bulunduğunu dermiyan eyliyor. Emr-i müdafaa nokta-i nazarından ehemmiyet-i azimiyeyi haiz olabilen bu ifadat-ı muhtelifeyi mukayese ve tetkik edebilmek için evvel be-evvel Dersaadet'in mevki'-i coğrafyesine atf-ı nazar-ı dikkat etmek icab eder.

Haliç-i Dersaadet ile Marmara beyninde kain bir şibh-i cezire üzerinde vaki olan nefis-i İstanbul şehri garb ve şimal-i garb cihetlerinde 5. asırdan kalmış 6 kilometre tûlunda çifte bir sur ile muhat olub sur-ı mezkûr gerçi vaktiyle muhkem bir hatt-ı müdafaa teşkil etmekte idiye de elyevm bir çok noktalarının yıkılmış olması ve bir takım tepelerin ateşi altında bulunması hasebiyle müdafaa-i harbiye-i nokta-i nazarından hiçbir ehemmiyeti haiz değildir. Kezâlik takriben 6 kilometre tûlunda bulunan Marmara cihetinde ise hiçbir istihkâm yoktur. Binaenaleyh şehir bu cihetten tamamıyla düşman gemilerinin ateşine ma'rûzdur. Şibh-i cezirenin münteha-yı şarkisi Sarayburnu tepelerinden ibaret olup yüksek bir sur ile muhatadır.

Şehrin şimal-i garb cihetinde 5½ kilometre tûlunda olan ve Kağıthane Deresi'ni boğaza rabt eden Haliç-i Dersaadet vardır ki bunun kısm-ı safilası 4 kilometre tûlunda 280-740 metre arzında ve 10-40 metre umkindedir.

Haliç üzerinde beheri 450 metre tûlunda 2 köprü vardır. Bu köprüler Haliçi 3 kısma ifraz ederler. Boğaz akıntılarının aksi cihette bir takım ceryanlarla karşılaşması hasebiyle Haliç'in kısm-ı haricisi gayr-i muntazam anafurlara ma'rûz olup sefâin-i tüccariyeye mahsus bir takım şamandıraları havidir. Cisrin beynindeki kısım bir ticaret limanıdır. Unkapanı Köprüsü'nün iç tarafı ise 2 kilometre tûlunda ve 650 metre arzında bir harp kapalı teşkil eder. Tersane ve bahriye dairesi bu kısmın şimal-i şarki sahilinde kaimdir. Zırhlular burada şamandıralara merbût olup torpido istimbotları dahi baş taraflarından rıhtıma rabt edilmiştir.

Sefâinin dühul ve hurucunu teshil için köprülerin orta gözleri açılacak bir surette inşa kılınmıştır. Mamafih bu gözler hayli yüksek olduğundan adi istimbotlarla torpido istimbotları her zaman altından geçebilirler. Taş Köprü her gece alafranga saat 8'e kadar açıktır. Beyoğlu, Galata ve saire gibi Haliç'in şimal-i

şarki sahilinde kain mahallelerden bizce şayan-ı dikkat olanı ancak Tophane'dir. Tophane boğazın Sarayburnu karşısına isabet eden bir noktasında kaimdir. Gerek Dersaadet'e ve gerek civar istihkâmâtta lazım olan bi'l-cümle toplar ve mühimmat ve esliha Tophane'de mahfuzdur. (Yalnız Hassa Ordusu efradından beherine 30 dolu fişenk lazımdır).

Haliç'in medhali karşısında ve Anadolu sahilinde 100.000 nüfusu havi olan Üsküdar vardır. Üsküdar'ın pişgâhında ve sahilden takriben 200 metre açıktaki sayfilik bir mahalde eski bir kale mevcuttur. "Kızkulesi" namıyla yad edilen mezkûr kulede top mevcut olmadığı gibi zaten teslihada müsâid değildir. Üsküdar ve Kadıköy cihetlerinde bir güne istihkâmât yoktur.

Müelliflerin çoğu müellif "X" in iddiasınca düşman gemileri için pek tehlikeli olan Dersaadet istihkâmâtından bahs etmiyorlar. Fakat "Rogalla Don Bieberstein" istihkâmât-ı mezkûreden bahs eylediği sırada bunların gayet tehlikeli olduğunu beyan ediyor. Mümaileyhin kavline "Dersaadet istihkâmâtı başlıca üç kısma münkâsımdır. Birincisi Tophane istihkâmâtıdır ki 18 top ile 6 havana göre tertip olunmuş ise de lede'l-hace 96 kadar top istiab edebilir. İkincisi Sarayburnu tepesinin şimal cihetinde kain istihkâm olup 36-41 topu muhtevi olmak üzere tertip edilmiştir. Üçüncüsü ise Üsküdar sahilinde ve Kızkulesi civarında kain istihkâmâtıdır ki 9-14 topu muhtevidir. Şu halde istihkâmât-ı mezkûrede ceman 69-151 top mevcuttur. Bunlar Marmara'dan boğaza ve hususuyla Haliç'e girmek isteyen sefâini her taraftan topa tutabilirler. Karadeniz'den boğaza giren sefinelerin Dersaadet pişgâhına vüsülü için lâ-akâll 3 çaryek saat lazım olduğu cihetle istihkâmât-ı mezkûre bu müddet zarfında hazırlanarak Tophane'ye ve Haliç'e karşı vukubulacak hücumlara pek dehşetli surette mukabele edebileceklerdir."

Halbuki hakikat-i halde istihkâmât-ı mezkûre henüz techiz ve teslih edilmemiştir. Ancak sulh zamanında resm-i selamda kullanılmak üzere Tophane meydanında tunçtan mamul 6 büyük top vardır. Binaenaleyh nâ-gehâni bir hücumda Dersaadet istihkâmâtı asla nazar-ı dikkate alınamaz. Osmanlı donanması ise (derdest inşa olan birkaç sefineden maada) elyevm 15 zırhlıdan ibarettir ki bunlar 9000-2050 tonluk gemilerdir. Makineleri 1750-7800 beygir kuvvetinde ve süratleri 10-14 mil radesindedir. Cümlesi krupp ve armistrong toplarıyla mücehhezdir. İçlerinden bir tanesi 1885 senesinde ve diğerleri 1864-1874 senelerinde inşa kılınmıştır. Şu kadarki 4 tanesi bilahire son sisteme ifrağ edilmiştir. Bu zırhlılardan başka muhtelif sınıflardan 10 kruvazör vesaire ile birinci sınıftan 14 ve ikinci sınıftan 7 torpido istimbotu dahi vardır. "Gesellschast" "Kiel" şehrinde ki "Germania" fabrikasından birkaç torpido ve istimbotu daha celb edilmiştir.

Bundan 30 sene evvel Hobart Paşa'nın gayret ve fiiliyatı sayesinde Osmanlı donanması Bahr-i Siyah ile Bahr-i Sefid'de icrâ-yı hükm etmekte idi. Hatta Sünne ve Batum mevkiilerini Rusların muhacimatına karşı muhafazaya muvaffak olmuş ve nakliyat-ı askeriyeye hayli muavenet etmiş idi. Mesela Süleyman Paşa'nın maiyetindeki orduyu 12 gün zarfında Arnavutluk'tan Selanik'e nakl eylemiş idi. Fakat şimdi o zamanlar geçmiş ve o vakitten beri (Asya-yı garbiyeye doğru

vukubulan seyahati esnasında kazazede olmuş olan Ertuğrul sefinesi müstesna olarak) büyük sefâinden hiç biri hareket ettirilmemiştir. Bi'l-cümle zırhlılar Haliç-i Dersaadet'te muattal bir halde durmaktadır. Ocakları ancak makineleri tecrübe için arasına yakılıyor, topları ise bir defa olsun istimâl olunmamıştır. Bundan başka taifeleri dahi şüphesiz ta'lim görmediklerinden böyle bir donanmanın hiçbir ehemmiyeti olamayacağı tabiidir. Hatta nâ-gehâni bir hücum vukunda mezkûr donanma muharebeye iştirak bile edemeyecektir.

Berren vaki olacak bir hücumu karşı Dersaadet'in muhafazası meselesine gelince; bu babda Marmara Denizi ile Bahr-i Siyah beyninde kain ve Boğaziçi'nden Terkos Gölü'ne kadar muhitler 30-40 kilometre arzında ve 40-50 kilometre tûlundaki şibh-i cezireyi nazar-ı tetkikten geçirmek icab eder. Bu şibh-i cezirede bir çok dağ ve tepe ve boğaz ve vadiler vardır. Bu vadilerde birkaç nehirlere ceryan ederki bunların kısm-ı azaminin cihet-i ceryanı cenub ve cenub-ı şarkiye doğrudur ve hemen kaffesi Marmara Denizi'ne mansıbdır. Hatt-ı inkısam-ı miyâh mürtefi' tepelerden müteşekkil bir silsile-i cibalden ibarettir. Bahr-i Siyah'dan 2-5 kilometre baidinde bulunan işbu silsile-i cibal ve sahil boyunca imtidar ve bilahire Terkos'a teveccüh ile orada 104 metre irtifa'na vasıl olur ve badehü cenube müteveccih olarak 300 metre irtifa' kadar çıkar. Mezkûr silsile-i cibal hemen kamilen ormanlarla mesturdur. Münteha-yı cenubesinde "Belgrad" ormanı kaindir. Şehrin cesim su bendleri bu ormandadır. Belgrad ormanından "Maslak" ve "Küçük Çekmece"ye kadar olan arazi dahi ormanlıktır. Demir yolları ile turûk-ı sairesi haritada görülmektedir. Şurası bilhassa şayan-ı kayd ve tezkârdurki Edirne demir yol hattı Ayastefanos'a ve biraz daha ilerilere kadar Marmara Denizi kenarında kain olup Karadeniz sahiline doğru ne bir demir yol hattı ne de bir şose vardır. Yalnız arî bir takım yollar mevcuttur. Berren vukubulacak bir hücumu karşı Dersaadet'i müdafaa edebilecek muntazam istihkâmât yoktur. Yalnız eski surdan 2,5-3 kilometre uzakta gayet cesim ve muhkem birkaç kışlalar vardırki bunlar müdafaaaya salih bir surette tertib ve pek münâsib noktalarda inşa edilmiştir. Beyoğlu'nun şimal cihetlerinde dahi bir takım müdafaa siperleri mevcuttur. Daha uzakta kain bazı nukât-ı münasebede ve ez cümle Beyoğlu'nun 7 kilometre şimalinde vaki' Maslak'ta bir takım mevâki'-i müstahkeme vardır. Şehrin muhafazasına en ziyade hizmet edebilecek olan hat Çatalca hattıdır. Ba-husus bu hattın 30 kilometre uzakta kain Karasu 24 kilometre tûlunda gayet mükemmel bir müdafaa hattı teşkil eder. Hatt-ı mezkûrun tahkimine Kırım Muharebesi esnasında bedân olunmuş ve bilahire inşaat terk edilmiş idi. 1877 senesinde vukua gelen Rusya Muharebesi esnasında bi-tekrar inşaat bedân edilmiş ise de ikmâl-i inşaat ancak 10 sene sonra müyesser olunabilmiştir. Hatt-ı mezkûrun münteha-yı şimaliyesinde Bahr-i Siyah ile Terkos Gölü arasındaki dili kapamak için iki tabye inşa kılınmıştır. Bu hatta mevcut tabyelerin teslihi için 230 tabye topu ile 130 sahra topu ve müdafaaaları için de lâ-akâll 70.000 kişi lazımdır.

Bazıları bu hattı gayet muhkem ve adeta "gayri kabil-i teshîr" 'ad etmişler ise de General Brialmont'un reyince hatt-ı mezkûrun zerre kadar ehemmiyeti yoktur. Zira civar denizler ve ba-husus Bahr-i Siyah Rusların elinde bulunduğu cihetle

Terkos Gölü'nün cihet-i şimaliyesinde kain tabyeler sefâin-i harbiye tarafından vukubulacak bir hücumu karşı gayr-i kabil-i istimâldir. Denize hakim bir düşman o mevkiin sırtına ve Terkos ile Boğaziçi beynindeki sahile her vakit asker çıkarabilir. Cihet-i erbaası Boğaziçi, Çatalca hattı, Bahr-i Siyah ve Marmara Denizi ile muhat bulunan umum şibh-i cezireyi bir kale-i müstahkeme haline getirmek ise gayr-i kabildir. Boğazın öbür cihetinde yani Bahr-i Siyah ile İzmit Körfezi beyninde vaki olup 75 kilometre tûlunda ve 30-40 kilometre arzında bulunan şibh-i cezire dahi Rumeli tarafındaki şibh-i cezireye müşabe olup ancak bi'n-nebse daha dağlık ve ormanlıdır. Bu şibh-i cezirede "Riva" Nehri ile bunun sahil basarında kain 445 metre irtifa'ında ki dağ kuvvetli bir istihkâm teşkil etmektedir. Diğer istihkâmât ise irtifaca arkalarındaki dağlardan dündürler. Üsküdar'ın münteha-yı cenubesinde 10.000 kişiye göre tertip kılınmış olan Selimiye Kışlası vardır.

Kal'a-i Sultaniye Boğazı'na gelince; bu boğaz takriben 70 kilometre tûlunda ve 1250-3700 metre arzındadır. Fakat boğazın medhal-i cenubesinde Anadolu sahilinde genişce bir mersa bulunduğundan boğazın arzı orada 7800 metreye kadar varır. Hatta medhali dahi oldukça geniş olup "Seddülbahr" ve "Kum Kalesi" namlarında iki kadim istihkâm ile muhafazdır. İkinci kısım istihkâmât 22 kilometre daha şimaldedir ki nokta-i mezkûrede boğazın arzı 1250 metreye kadar tenzil eyler. Kilidbahir ve Çanakkale istihkâmları dahi boğazın bu noktasında ve yekdiğeri karşısında kainedir. Şimale doğru 5,5 kilometre daha ileride üçüncü kısım istihkâmâta tesadüf edilirken istihkâmât-ı mezkûre Bogas ve Nağra kalesi tabyelerinden müteşekkildir. Burada boğazın arzı 1500 metredir. Boğazın daha ilerileri Gelibolu'ya kadar hatt-ı müstakim üzere devam eder.

Gelibolu'da boğazın arzı 2600 ve suların derinliği ise 31-79 metre raddelerindedir. Çardak Burun ile Anadolu sahilinde birkaç yerler ve sahile pek karib mahallerle koylar zayıftır. Kabil-i seyr ü sefâin olan sular 40-90 metre arzında ve gayet şeffaftır.

Boğazdan geçecek gemiler yalnız Nağra Burnu'ndan 400 metre mesafede kain bir kayalıktan sakınmalıdırlar. Zaten orada bir fener dubası vardır. Kal'e-i Sultaniye'de sular Marmara'dan Adalar Denizi'ne doğru akar. Ceryanın sürati Gelibolu'da ½-2 ve Nağra'da 1-2½ ve Çanakkale kurbunda yani boğazın en dar mahallinde 2-2¾ mil raddesinde olup burada bazen suların süratide 4 mile karib bir süratle akdıkları dahi vaki olur. Fakat daha ilerilerde ceryanın sürati tenâkus ider ve Seddülbahire'de 1,5 mile kadara iner. Pek şiddetli havalarda burada dahi suyun 3 mil süratli aktığı görülür. Elhasıl umum boğazda akıntının sürat-i mütevasıtası 1-1,5 mildir.

Marû'z-zikr kalelerin kaffesi birkaç asırlık binalar olup ez cümle Kilidbahir'de gayet büyük çapta iki eski hisarlık vardır. Şu kadarki mezkûr kalelerden bazıları terakkiyât-i cedideye tevfiken ıslah olunmuş ve bir takım nev-i usul tabyeler yapıp içine krupp topları vaz' edilmiştir. Ez cümle Seddülbahir Kalesi bir teras şeklinde tevsi' ve her cihetine bir sahil tabyesi inşa kılınmıştır. Bundan başka Eskihisarlık kabilinde ve diğer tabyeden 500 metre ileri de 30 top ile 6 havanı müstemil bir

üçüncü tabye daha inşa edilmiştir. Kilidbahir'in cenubunda da bir çok tabyeler vardır ki bunlardan Namaziye tabyesi 20 adet krupp topunu havidir. Tabyeler beyinde turük-ı askeriye ve telgraf hatları tertip kılınmış ve yekdiğerinin karşısında kain kaleler tahte'l-bahir kablolarla rabt olunmuştur.

Birinci kısım istihkâmatta 180, ikincisinde 285 ve üçüncüsünde 217 yani Kal'a-i Sultaniye Boğazı'nın müdafaası için ceman 682 top vardır. Çanakkale kurbunda kain en dar mahalde deniz lağımlarıyla bir sed-i müdafaası teşkili mutasavvurdur. Burada ceryan gayet şiddetlidir. Kal'a-i Sultaniye istihkâmâtı boğaziçi istihkâmâtından daha metin ve muntazamdır. Deniz lağımları tesis edildiği ve Osmanlı donanması dahi yardım eylediği takdirde Kal'a-i Sultaniye Boğazı'nın cebren mürûr etmek hemen imkansızdır. Mamafih General Brialmont'un fikrinde medhalindeki tabyeler zırhlarla tahkim edilmedikçe bir donanmanın hücumuna mukavemet edemez. Zira ale'l-umum alçak olduklarından düşman sefâininin ateşi altında bulunuyorlar. Bundan başka berren vukubulacak bir hücumu karşı lazım gelen esbab-ı müdafaadan dahi mahrumdurlar. Kısım-ı azaminin arkaları tepelerle kapalıdır. İki taraf sahili dahi dağlık olup bu dağların bazıları 300 metre irtifaftadır.

Rumeli sahilinde kain Gelibolu şibh-i ceziresi 84 kilometre tûlunda ve takriben 20 kilometre arzındadır. Fakat şimale doğru arz-ı tenâkus ederek Gelibolu şehrinin şimalinde 10 ve şimal-i şarki cihetinde 5 kilometreye kadar iner. Burada Bolayır namıyla mersûm ve şimal-i şarkiye müteveccih bir hatt-ı müdafaası vardır ki hatt-ı mezkûr Kırım Muharebesi esnasında ve düvel-i garbiye mühendislerinin nezâreti tahtında vücude getirilmiştir. Bu hat 15-25 toplu üç istihkâm ile birkaç tabyelerden müteşekkildir. Bu tabyelerin teslihi için nisfi krupp topu olmak üzere 160 top ve lâ-akâll 20.000 kişi lazımdır. Bolayır istihkâmâtı berren vukubulacak bir hücumu karşı mukavemete kafidir. Şu kadarki bu hücum kuvvetli bir donanma tarafından veyahud bu donanmanın taht-ı himayesinde olarak karaya çıkarılacak bir kuvve-i askeriye canibinden icra edilirse o zaman Bolayır hattı bir dereceye kadar tehlike içinde bulunur. Saros Körfezi'nde sahilinde dik, bayır olması hasebiyle Bolayır'dan ancak 40-50 kilometre mesafede karaya asker çıkarılabilir. Bu sahilde düşman muharebede kazanamayınca Bolayır hatt-ı müdafaasına takarrüb edemez. Kal'a-i Sultaniye Boğazı haricinde ve Anadolu sahilinde asker ihracına müsâid noktalar mefkûr değildir. Ba-husus en yakını Beşike mersâsidir. Fakat buradan ilerleyecek kuvve-i askeriye her hatvede donanmadan uzaklaşacağı cihetle ifa-yı vazifede daha ziyade düçâr-ı müşkilât olur. Meğerki aynı zamanda donanma dahi Kal'a-i Sultaniye'den cebren mürûr eyleye.

İşte Dersaadet'in muhafazası için pek çok vesait-i maddiye mevcut olup ez cümle topların miktarı gayet külliyyetlidir. Kuvve-i askeriye gelince "O. Wachs"ın ifadesine nazaran Boğaziçi ve Kal'a-i Sultaniye istihkâmâtında suret-i daimede 5 topçu bölüğü bulunmaktadır. Devlet-i Aliyye'nin kuvve-i askeriyesi 7 kol orduya münkâsım olup bunlardan birincisi Dersaadet ile civarında bulunur. Mezkûr kol ordu 41 piyade taburu ile 35 süvari ve 39 topçu bölüğünden müteşekkildir.

Mevcudunun kısm-ı azami Makedonya, Arnavutluk, İzmir ve mahal-i saireye taksim edilmiştir. Bundan başka 4 piyade taburu ile 5 süvari bölüğünden mürekkebe olan hassa ordusu dahi vardır. Bir de Dersaadet ile civarına mahsus olarak 4 itfaiye bölüğü mevcuttur. Rumeli sahilinde 20 piyade taburu ile 9 topçu bölüğü mevcut olup bunlar daima Dersaadet ile civarında ârâm-sâz olurlar. Şu kadarki biraz zamandan beri iki bölük süvari müfrezesi ayrılarak Bahçeköyü ile Burgaz'a (Belgrad ormanında) gönderilmiştir. Anadolu sahilinde ise yalnız 2 piyade taburu vardır. Üsküdar'da 16 topçu ve 2 süvari bölüğü mevcuttur. Umum asâkir-i müstahfızanın mevcudu nihayet 16-17000 kişi olacak ise de taburlar 240 neferle harbe girebileceklerinden sefer için lazım olan kuvve-i askeriyenin mecmu' nefsi-i İstanbul'da 5000 piyade ve 2000 süvari ile 54 toptan ve Üsküdar için iktiza eden kuve-i askeriye ise 500 piyade 200 süvari ve 96 toptan ibarettir. Bend merkezi Edirne'de bulunub 2. kol ordu 32 piyade taburu ile 30 süvari ve 29 topçu bölüğünden müteşekkildir. İnde'l-icab işbu taburlardan demir yol hattı ile Edirne'den 10 ve Cısr-i Mustafa Paşa'dan 12 tabur yani ceman 5500 nefer celb edilebilir. Bu iki kol ordudan başka birer de Gelibolu'da ki piyade taburu vardır ki nâ-gehâni hücum vukunda ancak bunlardan istifade mümkün olup başka ordulardan zerre kadar fayda görülmez.

Şimdi Karadeniz ve Çanakkale Boğazları istihkâmâtında daima hizmete haiz miktar-ı kafî topçular bulunduğu farz edilse bile harp için iktiza eden kuvva-yı askeriye hem miktar-ı matlubeden dîn hem de pek yolsuz bir surette taksim edilmiştir. Çünkü nâ-gehâni bir hücum vukunda hem sahil istihkâmâtını muhafaza hem de düşmanın açık sahillere asker dökmesini men' eylemek iktiza eder. Ahval-i hazıra-ı siyasiyyeye nazaran gerek hudud üzerinde ve gerek deniz kenarında kain istihkâmât daima şiddetli bir hücumu muntazır bulunmalıdır. Zira bir donanma birden bire bir limanda ictima' edebilir ve habersizce arzu ettiği noktada olanca kuvvetini cem' eylebilir. Halbuki bir ordu bu hareketi ancak mahal-i ictima'ma karib olan mahaller hakkında icra edebilir. Osmanlılar lede'l-hace gerek berren gerek bahren başka ordulardan dahi süratle asker celb edebileceklerini ümit ediyorlar. Müellif "F" in fikrinde ilk haftada 80700, ikinci haftada 51000 asker celb edebilecek ve Bahr-i Siyah sahili ile Avrupa hududunun muhafazasına mahsus 82000 kişi dahil-i hesab olmaksızın ilk altı hafta zarfında 300000 kişi toplanabilecektir. Bununla beraber mümaileyh Dersaadet'in müddet-i medide mukavemet edemeyeceği fikrinde bulunmakta ve fakat Avrupa düvel-i ecnebiyesinin ve ba-husus Bahr-i Sefid İngiliz filosu ile Avusturya ordusunun işe müdahale edebileceklerini söylemektedir. Mamañih şurasını dahi itiraf etmelidir ki asâkir-i Osmaniye meziyyât-ı askeriyece hakikaten pek mükemmel olup mahir bir kumandanın taht-ı riyasetinde buldukları takdirde kemâl-i şecaât ve besâlet ile muharebe ederler. Ba-husus Osman Paşa ordusunun Plevne'de isbat eylemiş olduğu cihetle kale müdafâasında pek ziyade âsâr-ı cesaret gösterirler. Binaenaleyh eğer düşman asâkir-i Osmaniye'nin tahaşşüdüne ve lazım gelen mahallerde tabyeler ve

kaleler inşasına vakit bırakacak olursa karşısında cidden tehlikeli bir düşman bulmuş olacaktır. Fi'l-vaki her şeyden evvel elyevm sinn-i şeyhûhette bulunan Osman Paşa gibi bir kumandana ihtiyac vardır ki Devlet-i Aliyece böyle bir kumandan bulmak kolay bir şey değildir. İstihkâmât ile tabyeler mükemmel lağım sedleri ile tahkim ve bi'l-cümle esbab-ı muharebe ve müdafaa istihzâr ve istikmâl edilmiş olsa müttefik devletlerin ordu ve donanmaları yetişip harbe iştirak edinceye kadar Dersaadet düşmana mukavemet edebilir. Fakat bâlâda dahi beyan olunduğu vechle levâzım-ı harbiye pek çok mahallerde muvafik usul ve kaide bir halde değildir. Halbuki Dersaadet istihkâmâtı her zaman muharebeye hazır bir halde bulunmak ve asâkir-i mevcude dahi hemen icrâ-yı sefere amede olmak lazım gelir. Şimdi ise pek çok bi-araf ve sahib-i vukûf-ı mevkûfların ifadelerinden anlaşıldığı üzere marû'z-zikr istihkâm ve tabyelere emniyet etmek caiz olamaz. Bu hal donanma hakkında bir kat daha şayan-ı dikkattir. Çünkü donanma daima semiz tutulmalıdır. Kezâlik deniz lağımının kemâl-i itina ile tertip edilmesi ve daima sahib-i vukûf bir heyetin taht-ı nezâretinde bulunması lazımedendir. Hatta boğaziçinde ahval-i miyâh pek karışık olduğu cihetle yalnız tedâbir-i mebhûse deniz lağımının temin-i intizamına kaft değildir. Böyle bir sedd-i müdafaa teşkili her şeyden ziyade uzunca bir zamana mütevâkıftır. Halbuki düşman donanmasının esbâb-ı müdafaaalarını ikmâl etmeleri için Türklere mühlet vermeyeceği şüphesizdir. "Nelson" daima "her şey zamana mütevâkıftır" derdi. Nâgeh-zuhur bir hücum Osmanlılara pek ziyade tesir eder. Çünkü Osmanlılar esasen batı'l-hareke olup ahval-i fevkalade karşısında pek büyük telaş ve heyecan gösterirler. Diğer taraftan Dersaadet'e bir hücum icrası nokta-i nazarınca Rusya'nın ahval-i askeriyesi tetkik edilecek olsa muharebe-i ahireden beri pek çok terâkkiyât husule geldiği anlaşılır. Avrupa'da bulunan Rusya askeri 21 kol orduya münkâsım olup vakt-i hazer ve seferde 772 piyade ve 64¼ avcı ve 1132 süvari taburundan müteşekkil ve 2780 topu müştemildir. Bundan başka 29 mühendis bölüğü ile 10 istihkâm ve 2 nehir ve lağım bölüğü dahi vardır. Vakt-i hazerde ihtiyat askeri 135 taburdan mürekkebe olup bu miktar vakt-i seferde 648 piyade ve 542 süvari bölüğüne baliğ olur. Bundan maada esnâ-yı harbde daha hayli topçu istihkâm, piyade ve itfaiye bölükleri dahi asker-i mevcudeye inzam eder. Kezâlik vakt-i hazerde miktarları 28000'e baliğ olan hudud muhafızları ile "Landwehr" tabir olunan ve 640 taburdan mürekkebe olan asâkir-i redife dahi harbe iştirak ile 971 piyade ve avcı taburundan mürekkebe olan asâkir-i ihtiyatienin mecmu' vakt-i hazerde 480000 kişi olup her tabur 500 neferden müteşekkindir.

Bahr-i Siyah donanması 5 sefine-i harbiye, 2 zirhli tabye, 7 kruvazör, 3 torpido kruvazörü, 3 adizos , 23 torpido istimbotu ve 9 adet küçük sefâin-i nakliyeden mürekkeptir. Marû'z-zikr beş adet büyük sefine-i harbiye gayet seriü's-seyr ve metin olup gerek harekât-ı tedafü'ye ve gerek harekât-ı tecavüzüyede istimâle elverişli birçok cesim ve seri ateşli toplar ve rovöler toplar ve torpidolarla mücehhezdir. Yalnız bu 5 sefine-i harbiye kuvetçe bi'l-cümle sefine-i harbiye-i Osmaniyeye faiktir.

Elhasıl Rusya donanması miktarca pek cüzi olduğu halde yine Bahr-i Siyah'da müstakilen icrâ-yı hükm ve nüfuz etmektedir. Osmanlılar ise Karadeniz'in hemen umum cenub sahiline mutasarrıf oldukları halde bahr-i mezkûre bir sefîne-i harbiye bile göndermiyorlar. Bu hal tıpkı silinmiş bir silah ile paslı bir silah beynindeki farkı göstermektedir. Bahr-i Siyah'da icrâ-yı nakliyât için marû'z-zikr küçük vapurlardan maada;

1-Senevi 600000 ruble tahsisat almakta olan "Flotte Volenter" kumpanyasına mensup 50000 tonluk cesim ve seriü's-seyr 11 sefîne

2-Hocabey seyr ü sefâin ve ticaret kumpanyasına mensup ve kısmen kruvaz halinde mürettib 500-4500 tonluk 40 vapur.

3-Diğer iki kumpanyaya aid 7000 tonluk 9 vapur. Yani ceman 134000 tonluk sefâin-i muavene dahi vardır. Lede'l-hace sair sefin-i ecnebiyeden dahi muavenet görülebileceği cihetle miktar-ı mezkûr 100000 tona kadar daha tezayüd edebilir. Nakliyât-ı askeriye hususunda kullanılacak limanlardan en birincisi Sivastopol limanı olup burası Dersaadet'e bi'n-nebse karibeti hasebiyle bir fırka-i muhacime için en münâsib mübedden-i harektir. Sivastopol'den sonra Hocabey ve Nikolayef limanları gelirken bunlardan birincisi Dersaadet'e 320 ve ikincisi 380 mil mesafededir. Lede'l-hace Rostov, Gherson ve Taganrag gibi sair limanlardan dahi istifade edilebilir. Külliyyetli asâkir nakli için icab eden tedarikâta sinin-i vefireden beri devam edilmekte olup gerek sefâine asker irkabı ve gerek gemilerden sevahile asker ihracı için muktezi olan bi'l-cümle alât ve edâvat ihzar edilmiş ve müddet-i medideden beri karaya asker ihracı manevraları icra kılınmakta bulunmuştur. Hatta geçen sene Kırım şibh-i ceziresinde harab bir mahalline 16 saat zarfında 20.000 asker ihrac edilmiştir. Fi'l-hakika Bahr-i Siyah'ın sevahili cenubesi asker ihracına pekte müsâid değildir. Çünkü Batum ve Burgaz limanları ecnebler eline geçtikten sonra 1300 kilometre tûlunda bulunan cenub sahillerinde boğaziçinde başka hiçbir liman kalmamıştır. Yalnız bazı yerlerde muhafıza rıhtımları vardır. Sevahil umumiyetle sarp kayalık olup asker ihracına müsâid ancak birkaç kumluk sahil vardır. Bu kumlukların arkaları dahi mürtefi'-i selâsil-i cibâlden ibaret olduğu cihetle müdafaaya hazır asker mevcut olsa Rusların karaya asker ihrac etmeleri pek ziyade güçleşir. Fakat Türkler buna ehemmiyet vermediklerinden düşman bir kere dahilde bir nokta tutacak olursa orayı uzun müddet muhafaza edebilir. Bir de Bahr-i Siyah'ta fırtınaların gayet şiddetli olması ve mevsim-i şitada veya şiddetli rüzgar estiği zamanlarda telâtum-ı deryanın pek dehşetli bulunması dahi asker ihracı hususunu hayli tasîb etmektedir. Fakat Mareşal Moltke'nin kavlince Karadeniz fırtınaları Bahr-i Baltık fırtınaları kadar şiddetli ve tehlikeli değildir. Kezâlik mevsim-i sayfin evâsıtında ale'l-ekser poyraz esmesi dahi mahzurdan salim olmayıp yalnız Ağustos evahirine doğru lodos rüzgarları galebe eder.

Şimdi Dersaadet'i teshir için Rusya'nın ne yolda hareket edeceği ve kuvve-i berriyesini mi yoksa Bahr-i Siyah'daki küçük donanmasını mı istimâl eyleyeceği cay-i sualdir. 125 seneden beri Devlet-i Aliye ile ibtidaki 6 muharebede Rusya daima başlıca askerini Romanya ve Tuna ve Bulgaristan ve bir kısmını da Kafkasya

tarikiyle sevk etmişti. Fakat bu tarikten artık pekte istifade edemez. Zira şimdi müşkilât-ı sabıkadan maada Romanya ve Bulgar ordularının mukâvemetine dahi düçâr olacaktır. Bu halde ise Osmanlılar asâkir-i mevcudelerini Edirne'de cem' ve tehşid ile oradaki istihkâmâtı ve Çatalca hattını müdafaa haline vaz' ve donanmalarını bi'l-ihzâr düvel-i saire ile akd-i ittifaka vakit bulabileceklerdir. Bundan maada statükonun muhafazasını iltizam eden hükümet-i saire dahi Osmanlılara ifâ-yı muavenet veya Rusya ordularını başka mahallerde işgal edebileceklerdir.

Binaenaleyh Rusya devleti Dersaadet'i teshir için cesim ordusunu değil fakat bundan 15 sene evvel Bahr-i Siyah'ta tesis olunan donanmasını istimâl edecek ve şimdiye kadar bir netice-i kat'îye isal edemediği makasadını bu suretle istihsal eyleyebilecektir. Yani Dersaadete gitmek için en emniyetli dakik-i tarîk deniz tarîkidir. Bina-berrin teşebbüs-i mebhusun ne suretle icra edilebileceğine dair tafsilat itasına lüzum görmeyerek yalnız hin-i hacette hücumun ne suretle tertip edilebileceğini tetkik edeceğiz. Şöyleki mevsim-i sayf artık nihayet bulmakta olduğundan Avrupa siyasiyuni tatil zamanından bi'l-istifade seyahete çıkmışlardır. Manevralar dahi ale'l-ekser bu esnada icra kılınır. Bu babda memâlik-i sairede olduğu gibi Rusya dahi muhtelif mahallerde ve ez cümle Hocabey ve Nikolayef şehirleriyle Kafkasya'da pek çok asker toplamıştır. Sivastopol'de dahi donanma talimi için icrâ-yı tedarikât edilmektedir. Ağustos nihayeti olduğundan Karadeniz'de artık lodos rüzgarları esmeye başlar ve barometre epeyce bir müddet için güzel hava gösterir. Her zamanda olduğu gibi bu sırada dahi Dersaadet Rusya sefiri birçok mesâil ile iştigal etmekte ve Rusya politikasına hizmet eden muhtelif memurin ile münâsebâtta bulunmaktadır. Bu mesâilden beri hakkında mukâddemâ icrâ-yı müzâkerât etmiş ise de bir müddetten beri tebdil-i tavır ile izhar-ı şiddete başlamıştır. Binaenaleyh Ağustos'un 31'e doğru Babıali'ye tehdit-âmiz bir nota irsaliyle serian cevap itasını talep eder. Babıali adeti vechle asla sürat göstermez. Ertesi günü "Flotte Volenter" kumpanyası vapurlarından "Orel" nam sefine "Viladivostok"a gitmek üzere bir çok mücerrimini hamilen akşam üzeri boğazdan geçer ve Eylül'ün 2. günü makinesi bozulduğu bahanesiyle Gelibolu'da lengerendâz olur. Bu esnada Rusya sefâin-i tüccariyesinden büyük bir vapur Boğaziçi'nden mürûr ile Marmara Denizi'ne girer. Fi'l-hakika dikkatle bakılırsa bu vapurun birçok askeri hamil bir nakliyat sefinesi olduğu anlaşılabilir ise de sefinenin kapudanı bir güne şüpheye mahal vermeyecek surette hareket ile ağır ağır ilerler. Badel-izhar "Flotte Volenter" kumpanyasına mensup "Tambow" vapuru dahi külliyyetli asker hasıl olduğu halde boğazdan geçer, akşama oğru bu gemilerin ikisi dahi Marmara'da gözden kaybolurlar.

Bu aralık Petersburg ile muhaberede devam eden Rusya sefiri vakt-i zahire doğru sefâret istimbotuna rakiben Büyükdere'den İstanbul'a iner ve Sadrazam hazretleri ile ciddi bir müzakereye girişerek alafranga saat 12 kadar mutâlibine kat'i bir cevap itasını talep eder. Hatta Zat-ı Hazret-i Padişahi'yi dahi görmek istediğini söyler ise de bi't-tâbi' bu talebinin isâfîi ertesi güne tehir olunur. Talep olunan cevap şüphesiz saat on ikiye kadar ita edilemeyeceğinden sefir hemen sefâret

memurinden biriyle Babiali'ye "mühim ve müstacil" bir tahrir gönderir. Ve kendisi de maiyet vapuruna rakiben adalara doğru hareket eyler. Gönderilen memur Babiali'de kimseyi bulamadığından marû'z-zikr tahriri kapıcıya tevdi ile pek müstacil olduğunu söyler. Fakat kapıcı bi't-tabi' tahriri ancak ertesi günü vakt-i zahirde Hariciye Nazırı'na tebliğ edebilir. Bu bahane ile derhal ilan-ı harb ediliyor. Hava güzel ve lodos rüzgarı hüküm-ferma olup Eylül'ün 2-3. gecesi şiddetli meltem rüzgarı esmeye başlar ise de sabaha doğru bu rüzgar kesb-i sıfat eder. Denizin yüzünü hafif bir sis kaplayarak etrafı görmeye hail olur. Mamefih Rumeli ve Anadolu fenerleri yine 9-10 millik mesafede görülebilir. Sabahleyin saat 4'e doğru boğaziçi medhaline birkaç vapur takarrüb eder. Bunlar saatta 18 mil süratle boğaza girip akıntının yardımıyla 20-21 mil süratle hareketine devam eder ve yekdiğerini müteakip tabyelerin önünden geçmeye başlarlar. Sefâin-i mezkûre gece icrâ-yı seyahate ve sa'bül-mürûr bir boğazdan sühuletle mürûre zaten alışmışlardır. Bunlar "Kapitan Saken", "Kazaraski" ve "Griden" nam torpido ve kruvazörlerini ve birinci sınıftan 12 torpido istimbotunu şamil olan Rusya torpido donanmasıdır. Bu esnada tabyelerdeki karagollar büsbütün uykuda değilseler bile beyne'n-nevm ve'l-yakaza bir halde bulunacaklarından vapurlar bir aralık tabyelerden görülseler bile der-akib zulmet-leyl arasında kaybolurlar. Yarım saat sonra yani gün büsbütün açılmaya başlayınca (torpido vapurları henüz hisarlar önünde buldukları halde) Amiral Sancağını hamil "Çeşme" zırhlısı ile "II. Katerina" ve "Sinop" zırhlıları uzaktan görülür. Bunlar saatte 16-17 mil süratle bila-tevkif mürûr ederler ve her birinde boğazın sularını tanır bir zabıt dahi mevcut bulunur.

Sabahleyin alafranga saat 4.³⁰ yani sefâin-i harbiyenin hin-i mürûrunda Rumeli Kalesi ihtar makamında kuru sıkı bir ateş eder ve onu müteâkib bir gülle atar. Bunun üzerine tabyelere azar azar asker ve mühimmat sevk olunarak toplar doldurulur ve fakat ancak birkaçı vakt ü zamanıyla hazırlanabilir. Beşe çeyrek kala (4.⁴⁵) yani zırhlılar sahilden takriben 200 metre mesafede buldukları esnada Anadolu Kavağı tabyesinden ciddi olarak ilk top ateş edilir. İşbu ilk ateş "Çeşme" zırhlısını biraz rahnedâr eder. Fakat 100 mütecaviz topu hamil olan 3 sefinenin mukabeleten ateş etmeleri Anadolu Kavağı tabyesini artık ifa-yı vazife edemeyecek bir hale getirir. Bunun üzerine muharebe büsbütün başlar. Domuzdere ve Riva cihetlerinden top sesleri işitilir. Boğaziçi'nin şimal cihetinde bulunanlar kemâl-i dehşetle işi anlarlar. Dersaadet'ten dahi uzaktan uzağa top sesleri istima' olunursa da bunun neden neşet ettiği anlaşılabilir. Rusya'nın "Bamjat Azowa", "Donez" ve "Zaporozev" nam zırhlıları "Gallipos" (Gelibolu) kalesini şiddetli topa tutarlar. "Ayvolef Apostel" nam zırhlı dahi kale-i mezkûreye şark cihetinden ateş eder. İşbu zırhlı vaziyeti sayesinde hem Gallipos hem de Domuzdere kurbunda kain sahil tabyelerini döğer. Biraz daha garpta Rusların "Kubanez" ve "Uralez" nam zırhlıları lenger-endâz bulunurki bunlar hem ara sıra istihkâmât-ı mesrûdeyi döğerler hem de sahile gelecek Osmanlı süvarilerini harekettten men' eylerler. Daha garbde asker nakline mahsus birçok sefâin-i cesime sahilden 1000-1200 metre açıkta lenger-endâz olarak 2000 nişancı ve piyadeden mürekkebe bir fırkayı karaya ihraca hazırlanurlar. Bundan evvel sefâin-i harbiye istimbotlarıyla Kilyos'un biraz şarkına

iki top birkaç gemici ve bir miktar kazmacı asker ile 300 nişancı neferi ihrac olunurki bunların vazifesi sahil tabyelerine arkadan hücum etmek ve yalnız hendeksiz bir duvar ile muhat olan kaleye dahi taarruz eylemektir. Riva'da yani Boğaziçi medhalinin şarkında dahi hal ve mevki' aynı merkezdedir. Mahal-i mezkûrde kain "Elmas" kalesi, "Georg der Sieger", "Terez", "Chernomarez", "Moskova" ve "Petersburg" sefineleri tarafından muhasara edilirdi bunlardan beheri 20 ve 15 santimetro çapında 7'şer topla mücehhezdir. Bu esnada biraz daha şark cihetinde ve "Galara" burnunun arkasında birçok sefâin-i nakliye demir atarak karaya asker dökmeye başlarlar. 200 nişancı ile bir miktar kazmacı ufak istimbotlara rakiben Riva nehri mecrasına dahil ve "Elmas" kalesine hücum için "Riva" kalesinin biraz yukarısına nazil olurlar. Bu esnada salifü'l-beyan zirhlular dahi Anadolu Kavağı pişgâhına kemâl-i süratle ilerlerler. Güzergâhta vaki Kal'a-i Osmaniye'de hayli asker var ise de zabitelerin ancak bir kısmı mevcut bulunduğu gibi bunlarda mâ-fevklenden bir emir almaksızın zirhlulara top atmakta tereddüt ederler. Asker ilmüne alışmamış olduklarından topların doldurulması hayli zaman sürer. Böyle bir zamanda ise bir dakikanın bile kıymeti olduğu dergardır. Zirhlular önünden geçtikleri tabyelere ateş edince tabyelerdeki topçular çok geçmeksizin dağılır. Zira tayin-i mesafeye alışmamış olduklarından attıkları toplar hedefe nadiren isabet eder. Zaten 356-457 milimetre sahîninde zirhlar ile mahfuz olan sefâine bu toplardan hiçbir zarar gelmez. Gemiler hisarlardan dahi pek çok hasar-dide olmaksızın mürûr ederler ve kemâl-i süratle Dersaadet'e doğru hareket ederler. Çünkü buradan ileride artık hiçbir tabyeye veya kale mevcut değildir. Boğazdan gelen top sesleri gittikçe takarrüb ettiğinden ahali uykudan uyanmaya ve Yıldız ile Kışlalarda âsâr-ı telaş ve hareket görülmeye başlar. Bab-ı Vala-yı Seraskeri ile Babialice "Kilyos", "Riva" ve "Gallipos" iye külliyetli asker çıktığını müşir-i telgrafnameler varid olur. Marmara cihetinden dahi top sesleri işitilirdi bu sesler "Flotte Volenter" kumpanyasından "Tambow" nam sefinenin attığı toplardan neşet eder. Çünkü sefîne-i mezkûre akşama doğru Dersaadet'in cenub-ı garbi sahiline yaklaşarak 20 santimetroluk 7 adet topu ile Yedikule Kalesi'ni dögmeye başlar. Dersaadet istihkâmât-ı atikasının elyevm yalnız bu kale baki kalmıştır. "Tambow" sefinesi Davud Paşa Kışlası ile Ayastefanos'daki baruthane üzerine dahi birkaç humbara atar. İlk ateşler başlayınca Tophane kurbunda 250 piyade neferi sahile çıkar ve mahal-i mezkûru bila mukavemet derhal zapt eyler. Şehir civarındaki demiryol ve telgraf hatları kat' ve tahrip edilir ve kuvvetli karagol müfrezeleri etrafa dağılarak ahaliye ilkâ-yı hafv ve dehşet ederler. O aralık hisarları geçince süratini tahfif etmiş olan torpido istimbotları şehrin şark cihetinden görülür. Torpido kruvazörleri Tophane fabrikasını ve Saray-ı Hümayun ile Selimiye Kışlası'nı topa tutarlar ve derhal Marmara'ya doğru teveccüh ederler. "Griden" nam torpido kruvazörü İzmit'teki torpido ve tersanesini li-eclüt-tahrip İzmit Körfezi'ne ve "Kazaraski" kruvazörü zeytinlik baruthanesini mahv için mahal-i mezkûre müteveccih olurlar. "Kapitan Saken" nam kruvazör ise Selimiye önünde durarak bir yandan kışlayı topa tutar ve diğer taraftan da demiryol ve telgraf hatlarını bozmak üzere Haydar Paşa'ya bir müfreze çıkarır. Torpidolara gelince bunlar bir takım

sefâin-i tüccariye arasında bi'l-mürür o esnada ber-mutad açık bulunan köprüyü kapamakla meşgul asâkir-i Osmaniye'yi rövolver toplarıyla dağıtarak ikinci köprüden dahi geçer ve Haliç'in iç kısmına dahil olurlar. Bu esnada limanda bulunan sefin-i harbiye-i Osmaniye'de fevkalade bir telaş görülür. Bunlardan ancak bazıları henüz ocaklarını yakabilmişler ise de kaffesi mühimmat-ı lazımeden tamamıyla mahrumdurlar. Binaenaleyh Rus torpidoları vazifelerini bila müşkilât icra ederler. Kumandanın emri ile bir miktar araba mühimmat getirmek üzere ale'l-acele Beyoğlu'na gönderilir ise de bunlar limana avdet etmezden evvel Rus zırhlıları Dersaadet pişgâhına gelir. Bunlar Rumeli sahilini takip ederek Yıldız ve Dolmabahçe saraylarını bir dereceye kadar esirgerler ise de Tophane'yi o derece şiddetli ateşe tutarlar ki asker-i mevcude hemen firara mecbur olur ve fabrika ile kışla yanmaya başlar. Bunu müteakip zırhlılar Gülhane'de kain Saray ile Süvari Kışlası'na ve Selimiye'ye teveccüh ederler ve Üsküdar önünde bulunan "Kapitan Saken" zırhlısı dahi bir işaret üzerine biraz geriye çekilir.

Zırhlılar Marmara'ya gelince oraya bir takım istimbotlar indirerek yine boğaza dönerler ve münasib bir mevki tutarak Tophane ile ma'rûz-zikr Saray ve kışlaları yeniden döğmeye başlarlar. "Kapitan Saken" kruvazörü ise Yedikule'ye giderek "Tambow" sefinesini Sarayburnu kurbunu gönderir. Sefâin-i mezkûre istimbotları nalikayât-ı askeriye için birkaç yolcu vapurunu kaldırarak "Tambow" etrafında ictima' ederek Amiral "B" ilk zapt olunan Osmanlı sefinesine sancak çektirerek şehir ile asâkir-i müstahfızanın der-akib teslihi talebini havi bir mektup ile Haliç'e gönderir. 2500 piyade neferi ile bir batarya topu havi olan "Orel" sefinesiyle beheri 250 neferi hamil bulunan "Buğ" ve "Donaj" nam sefineler dahi alafranga saat 4.³⁰ doğru Gelibolu civarında karaya asker ihracına bi'l-ibtidar saat beşte iskeleye 500 kişiden mürekkep bir tabur çıkarır ki bu tabur asâkir-i müstahfızaya hücum etmekle asâkir-i merkûme arz-ı teslimiyetten başka hiçbir şey yapamazlar. Aynı zamanda telgrafhane dahi taht-ı işgale alınır ve bu suretle Dersadet ve Gelibolu ile bi'l-cümle kaleler ve İzmit beyninde her güne vesait-i muhabere düçâr-ı inkita' olur. Zapt ve müsâdere olunan birkaç romörkür vasıtasıyla derhal karaya asker dökülür. İkinci tabur Gelibolu dahilinde kalarak üçüncü ve dördüncü taburlar şehrin arka cihetinde bulunan tepeleri tutarlar ve mevâki-i münasebeye karagollar ikâme ederler. Beşinci ve altıncı taburlar ise Bolayır hattına doğru yürüyerek hatt-ı mezkûru işgal ederler. "Buğ" ve "Donaj" vapurları hamil oldukları 500 nefer askeri karaya çıkardıktan sonra hemen Gelibolu'dan Çardak Burnu'na kadar deniz lağımlarıyla bir sedd-i muhafaza teşkiline ibtidar ederler. Sefâin-i mezkûre 850 humbarayı hamil olduklarından bunların yarısı hatt-ı mezkûrun teşkiline kifâyet eder. Yalnız sefâinin mürûru için Gelibolu kurbunda 200 metre kadar bir açıklık bırakılır ki burası dahi daima bir batarya topun taht-ı muhafazasında bulunur. Adalar Denizi'nden gelen bi'l-cümle sefâin geri çevrildiği gibi Marmara'dan gelenler dahi li-eclü't-tevâkıf "Artakya" mersâsına sevk olunur. Zapt olunan romörkerlerden ikisine birer rovölör topu ile miktar-ı kafi Rus askeri tahmil ve irkab olunarak marû'z-zikr lağım hattı kurbunda icrâ-yı hizmete tahsis kılınır. Bundan başka Bahr-i Siyah'ın cenub sahili üzerinde bir cihetten İğneada ve

diğer cihetten Sinop noktalarında dahi tûlu şems ile beraber beheri 2000 piyade neferini hamil birkaç nakliyât sefinesi görülmür. Bunlar mevâki-i mezkûrede vaki tabyelerin mukâvemetini bila müşkilât ber- taraf ettikten sonra hamil oldukları asâkiri ahalice havf ve dehşeti daî olacak bir suret-i nümayişkâranede karaya ihrac eylerler. Bu esnada seriü's-seyr birkaç Rus kruvazörü "Sünne", "Varna" ve "Burgaz" önlerinde bulunarak Romanya ve Bulgaristan tarafından bir tarruz vukunu men' için oraları taht-ı nezârette bulundurlar. O sırada Rus sefâin-i harbiyesinin Boğaziçi'nin medhal-i şimaliyesinde dahi süratle karaya asker dökülür. Kilyos'un şark cihetine çıkarılan müfreze alafranga saat 5'e doğru Kilyos kalesine hücum eder. Kaledeki Osmanlı askeri arka cihetten vukubulan na-gehanı bu hücumu mukavemet edemez. Binaenaleyh saat 5.¹⁵ geçerek kalenin duvarları üzerinde Rus bandırası temevvüc etmeye başlar. Sahilin nukât-ı saire-i mühimmesinde olduğu gibi burada dahi sefâin-i harbiye ile ve ba-husus boğazın medhalinde duran "Opnt" sefinesiyle bir muhabere tesis olunur. Başkumandan sefine-i mezkûrede bulunarak her cihete lazım gelen emirleri verir. Nakliyât donanmasında bir kısmı Domuzdere ile Kilyos beyninde lenger-endâz olur ki kısm-ı mezkûr 18000 piyade ve nişancı neferi ile 350 süvariye ve beheri altışar torpedo mürekkeb 14 bataryayı hamildir. Terkos Gölü'nün cihet-i şimaliyesinde kain kaleleri zapt için şark tarafına 2 kruvazör ile 500 kişiyi hamil küçük bir nakliyât sefinesi gönderilir. Kilyos ile Hocabey beyninde bir telgraf kablosu vaz' olunur. Münasibât-ı bahriyeyi nezâret altında bulundurmak üzere "Sünne", "Varna" ve "Burgaz" önlerinde bulunan diğer kruvazörlerinde yanına bir üçüncü kruvazör gönderilir. Saat 5.²⁰ geçte sahilde ki Rus ordusundan bir tabur tefrik olunarak sahil boyunca imtidad ile Kilyos'tan geçen bir yoldan Rumeli Kalesi sırtına sevk olunur ve diğer taraftan "Ayvolef Apostel" ile sair Rus sefineleri kale-i mezkûreye ateş etmeye başlarlar. Diğer tabur ile bir miktar kazmacı dahi yine aynı tarîki takiben Papas ve Garibce tabyeleri üzerine yürürler. Diğer taburlar ise Garibce Kalesi'nden itibaren sahilde iki kilometre kadar imtidad eden tepeleri kamilen istila eylerler ve Dersaadet'e giden yollara kuvvetli karagol müfrezeleri gönderirler. Bahçeköy ile Burgaz'tan gelen Osmanlı askerleri bunlara hücum ederler ise de der-akib ricâta mecbur olurlar. Hava müsait olduğu ve Osmanlılar tarafından ibka'-ı mevani' edilmediği takdirde bir saat zarfında sahile 3000 piyade ve 50 süvari neferi ile 2-3 batarya top ihrac edilebilir. Bu halde bade'z-zuhur saat 1'de umum Rus askeri karaya çıkmış bulunur. Muahharen mühimmât ve top arabaları dahi sahile çıkarılarak lazım gelen yerlere sevk olunur. Karaya çıkan taburlardan 2'si boğazın yukarı tarafındaki tabye ve istihkâmlara giden asâkiri takip ederler ve ilk çıkan bataryalar dahi cihete sevk edilir. Diğer 2 tabur Büyükdere'ye doğru ilerler ve diğer taburlar dahi evvelce gönderilenler ile birisinin önünde Bahçe ve Belgrad köyleri canibine müteveccih olurlar.

Bunlardan sonra çıkacak askerler dahi aynı suretle sevk olunur. Ba-husus bataryalar gönderilen piyade neferâtına karşı mukâbele etmekte bulunan Osmanlı tabyelerini teslim mecbur etmek ve Anadolu ciheti tabyelerini karşıdan topa tutmak için Boğaziçi'nde Rumeli sahiline sevk edilir. 4 batarya top arabası Belgrad

ormanındaki kuvve-i askeriyeye iltihak eder. Süvari askeri ise birçok küçük müfrezelere taksim kılınarak bir yandan Kilyos'taki kuvve-i merkeziye ile asâkir-i saire beyinde temin-i muhaberât ve münâsebâta ve diğer yanda ahaliyi tacize hizmet ederler. Yalnız bir kol süvari Ayastefanos'a giderek oradaki zırhlı ile muhaberede bulunmak üzere bir müddet sahili bade't-takip "Akınar" ve "Arnavutköy" tarikini tutar. Anadolu cihetinde ise bu kadar müsait bir surette ceryan etmez. Fi'l-hakika orada dahi Riva Kalesi ilk hücumda zapt edilir ise de sefâinden atılan toplar "Elmas" Kalesi üzerinde pek büyük bir tesir hasıl etmediği gibi Riva'dan kale-i mezkûreye hücum eden Rus asâkiri dahi büyükçe bir hezimetle ricâta mecbur olurlar. Fakat sefâin-i harbiye nokta-i mezkûrede ictima' ettikten ve karaya çıkarılan ilk Rus taburları dahi saat 6.³⁰'a doğru vürud eyledikten sonra kale kumandanı mukavemetin beyhude olacağını görerek çar-naçar teslim olur. "Georg der Sieger" ile sair sefîne-i harbiye derhal Anadolu Kalesi'ne teveccüh ederlerki zaten Elmas Kalesi'ni zapt eden Rus askeri dahi Riva'da kalmış olan istimbotlar ile nehr-i mezkûrden bi'l-mürûr bu kaleye gelirler. Nakliyât donanmasının bir kısmı asker ihracına daha müsait olan Riva mersâsına gelerek kable'z-zuhur sahile 8000 piyade ve nişancı neferi ile 150 süvari ve 5 batarya topu ihrac ile bunlardan 2 tabur Anadolu Kalesi'ne teveccüh eden Rus asâkiri ile birleşmeye gider ve arkasından yekdiğerini müteakib 3 batarya top gönderilir. Diğer bir tabur Riva'nın cenubunda vaki tepeye çıkarak karaya asker ihracını her türlü muhacimata karşı muhafaza eder. Asâkir-i saire ise "Yazla"ya doğru ilerlerki nokta-i mezkûreden Beykoz'a bir yol vardır. "Yoseg/Sofua" tepesi tarikiyle Macar Kalesi'ne ve selvi bataryalarının arkasına varmak üzere 5 tabur piyade bir kol süvari ve bir batarya top tarik-i mezkûru takiben Deresi Köyü'ne doğru ilerlerler. Diğer 3 tabur ile bir miktar süvari ve bir batarya dahi Ermeni Köyü'ne teveccüh eyler. Boğaziçi tabyeleri zaten arka cihetten bir hücumda mukavemet edebilecek bir halde olmadıklarından fazla olarak sefineler ve karşı sahildeki Rus bataryaları tarafından dahi topa tutulunca yekdiğerini müteakib düşman eline geçerler. Bu esnada Dersaadet'te hafv ve dehşet son derecesine varmış bulunur. Daire-i askeriyeye her taraftan musîbet haberleri vürud eder. Dersaadet ahalişi o derece hafv ve telaş içinde bulunurki karaya çıkan Rus askerini def' ve tenkil için hiçbir cihetten askeri toplamak kabil olmadığı zanediliyor. Hutut-ı telgrafiyenin maktu' olması hasebiyle Edirne'ye bile bir haber göndermek kabil olamaz. Diğer cihetten Edirne ordu kumandanı dahi "İğneada" ve "Bolayır"a çıkan Rus askerine karşı Gelibolu'dan vukubulan mutalib-i acileden dolayı pek ziyade muzdarib bir halde bulunur. Çünkü demiryol tariki dahi bir köprüünün hemdi ile tamamıyla kat' olunmuştur. Şehrin teslimini talep için Haliç'e gönderilen romörköre gelince mezkûr romörkerde bulunan memur hayli zahmetlerden sonra vükeladan birini bulabilirse de o dahi evvel be-evvel en büyük makama yani Zat-ı Hazret-i Padişahi'ye müracaat lüzumunu iht3ar ederki bu hayli zamana mütevâkıftır. Bu esnada "Tambow" vapuru hamil olduğu asâkirden baki kalan 2 alay askeri dahi romörker ve yolcu vapurları vasıtasıyla karaya çıkarır. Bu alay zaten duvarlarının bir kısmı zırhluların ateşi ile yıkılmış olan Sarayburnu'na inerler ve Sarayburnu tepesi arkasında muhtelif asâkir ve ahali-i Osmaniye ile

şiddetli bir muharebeye bi'l-ibtidar o sırada muavenetlerine gelen diğer 3 tabur ile birlikte tepeyi tutarlar. Bu mühim mevâki bir kere elde ettikten sonra her nev'i hücumu karşı tedabir-i lazime-i tahfuziyeyi ittihaz eylerler. Zırhlılarda bulunan piyade neferlerine gelince Amiral bunlardan 500'nü ihtiyaten maiyetinde alıkoyarak 250'sini Haydar Paşa'ya çıkarır ki bunlar İzmit haddını taht-ı nezârette bulundurlar. İşte bu nokta ile Tophane ve Sarayburnu Rusların eline geçtiğinden Türkler buralara hücum etmeye başlarlar. Birkaç sahra topu bataryaları nukât-ı mezkûreye ve diğer bir takım bataryalarda zırhlılar üzerine ateş ederler. Bunlarda Ruslara hayli zarar verirler ise de şu hal asâkir-i müstahfiza-ı Osmaniye'nin Dersaadet'te kalmasını icab ettiğinden şimal cihetinde karaya çıkan Rus askeri büyükçe bir mukavemete müsadif olmaksızın harekâtında devam edebilirler.

Rumeli sahiline çıkan asâkirin pişdarını 1 saat kadar sonra Bahçeköyü tarikiyle saat 10'da Büyükdere ve Belgrad noktalarına muvâsalat ederler ve firka-i muavene henüz yolda iken daha ziyade içerilere girerek "Maslak" ve "Düşendere" mevkiilerini elde ederlerse kumandan bu noktayı muhafaza ederek bir müddet Büyükdere ve Tarabya cihetlerinde kain istihkâmâtı dahi topa tutar. Diğer bir kol Burgaz'dan Kağıthane cihetine doğru ilerleyip Maslak noktasının şark ve cenub cihetlerini tutar ve derhal muharebe başlar. Nokta-i mezkûrde pek çok mukavemet edemeyerek Ruslar tarafından zapt olunur ve içindeki neferâtın çoğu Beyoğlu cihetine firar ederler.

Domuzdere'de karaya asker ihracı taht-ı emniyete alındıktan sonra Çatalca hattına daha karib bir noktaya asker dökmek üzere bazı sefâin-i nakliye Akpınar'a gönderilir. Sefâin-i mezkûre tarafından ihrac edilen asker Arnavutköy tariki ile Hadımköy üzerine yürür ve Ayastefanos'a gönderilen süvari kuvveti dahi bila mani yoluna devam eder. İşte Ruslar o akşam mevâki-i atıyeyi işgal etmiş bulunurlar. Şöyleki Rumeli sahilinde Kilyos ile Domuzdere'de 2, Bahçeköy, Belgrad ve Burgaz civarında 2 tabur, boğaz tabyelerinde 3, daha aşağıda zapt olunan tabyelerde 2, Rumeli Kalesi sırtında 1, Bebek'ten Cebeci Köyü'ne kadar imtidat ve 13 tabur ile 8 batarya topun taht-ı işgalinde bulunan hatt-ı ihtiyat askeri olmak üzere Maslak'ta 4, Cebeci Köyü ile Büyükdere'de 2, Hadım Köy'de 4, mahal-i mezkûrun biraz şimalinde 2 ve Terkos'un şimalinde vaki kalede 1 tabur bulunur. Bundan maada arka cihetten ihtalat vukunu men' etmek için süvari karagolları tertip olunur ve Boğaziçi'nde Bebek'ten itibaren Rus sefin-i harbiyesi beyninde icrâ-yı münâsebât için torpidolar istihdam edilir. Akpınar tarikiyle ilerlemekte olan süvari müfrezesine gelince müfrezeye-i mezkûre Ayastefanos'a vasıl olarak bir istimbot vasıtasıyla donanmaya lazım gelen tebligatı icra ederse de der-akib Davut Paşa Kışlası'ndan gelen külliyetli Osmanlı süvarileri tarafından dağıtılır.

Anadolu sahilinde ise gerek yolların fıkdanından ve gerek Elmas Kalesi ile kale-i saire tarafından vukubulan mukavemetten dolayı Ruslar bi'n-nebse daha ziyade vakit kaybederler. Akşam üzeri Riva ve Elmas Kaleleri'nde 2 tabur Rus askeri bulunarak o havaliyi nezâret altında bulundurlar ve karaya asker ihracını muhafaza ederler. Diğer bir tabur dahi Albadar ve Arnavut Köyleri'ni işgal eder.

Boğaziçi'nde Anadolu Kalesi'nden Selviburun'a kadar zapt olunan tabyelerde ve Yoseg/Sofua tepesinde bir tabur bulunur. Diğer bir tabur dahi Yoseg'in arka cihetinde kain olan Deresi Köyü taht-ı işgale alır. 3 tabur piyade ile bir miktar süvariden ve bir batarya toptan mürekkeb bir müfreze Ermeni Köyü'ne kadar ilerler ve geceyi geçirmek üzere orada yerleşir. Dersaadet'te ise 5 tabur Sarayburnu'nu 2 tabur Tophane'yi ve bir tabur dahi Haydar Paşa demiryol mevkiini işgal altında bulundurur.

Gelibolu'da dahi Ruslar gerek şehir içinde ve gerek şehrin pişgâhında ve Bolayır'da taburlarını müdafaa haline vaz' ederler ve denizdeki lağım hatt-ı müdafaa için bir batarya top getirirler. Bundan başka "Orel" ve "Donaj" kruvazörleri dahi daima oralarda bulunarak hattı her güne hücumu karşı muhafaza eylerler. Ertesi gün "Sinop" zırhlısı dahi buraya gelir ve zapt ve teslih edilmiş iki romörkör vapuru etrafı nezâret altında bulundurursa birde "Buğ" sefinesi "Artakya" mersâsında bulunan sefine-i tüccariyeyi nezâret altında bulundurmaya tahsis kılınır. "Griden" sefinesi baruthaneyi bi't-tahrib avdet eyledikte donanma için münâsib bir nokta-i istinât ihzâr etmek üzere Büyükkada'ya gönderilir. Rusya sefiri ile heyet-i sefaret o zaman zaten bu adada bulunacaklarından yarım tabur asker ile mezkûr ada işgal olunur ve derhal hastane kışla vesaire makamında istimâl edilmek üzere münâsib birkaç hane ihzar ve ada pişgâhına bir kömür vapuru ikâme kılınır. Bundan başka sakatlanmış olan torpedo istimbotları dahi cezire-i mezkûre önünde bulunarak zırhlılarda mevcut amele tarafından tamir edilir. Bunlardan kabil-i istimâl olan dört tanesi tefrik olunarak biri Rumeli sahilinde karaya asker ihracına nezâret eden General ile icrâ-yı muhaberâta hizmet etmek üzere Bebek'e, ikincisi başkumandanla bir vasıta-i münâsebât olmak için Boğaziçi'nin yukarı cihetlerine ve diğer ikisi dahi Gelibolu'ya memur edilir. Zırhlılar ile sefin-i saireye gelince bunlardan "Çeşme" ve "II. Katerina" zırhlıları boğazın medhalinde "Tambow" sefinesi Haydar Paşa önünde "Griden" vapuru Tophane pişgâhında ve bade't-tathir İzmit'ten avdet etmiş olan "Kazaraski" ile "Tender" nam sefaret vapuru Büyükkada'da lenger-endâz olurlar. Zapt olunan iki romörkör ise Sarayburnu'yla Dolmabahçe beyninde dolaşarak ilerler ve bahren her güne münâsebât vukunu men' eylerler. Bahr-i Siyah'ta bulunan sefâin-i nakliye hamulelerini boşaltınca hemen Sivastopol ve Hocabey'e avdet eylerler. Sefin-i harbiye boğazın şimal cihetinde kain istihkâmâtı zapt ettikten sonra Büyükdere kurbunda lenger-endâz olurlar. Muahheren boğazın medhalinde birleşmiş iki nakliye sefinesinin getirdiği asâkir dahi buradan sevk olunur. Harekât-ı askeriyeye nezâret için akşama kadar "Opnt" sefinesiyle boğazın medhalinden ayrılmayan başkumandan gece Büyükdere körfezine gelir. Rumeli ve Anadolu kaleleri fenerleri yakılır ve alınan kale ve tabyelere yeniden ateş verilir. İcra-yı fikdan için "Sünne", "Varna" ve "Burgaz" da bulunan kruvazörler yine mevâki-i mezkûrede bulunurlar. "İğnebad" da karaya çıkarılan asâkirden 4 taburu müfrezelere taksim olunarak o havalide bulunan ahaliyi azace ve tahrif ederler. Nakliye vapurları emr-i cedide kadar orada dururlar. Sinop'ta dahi ahval bu merkezdedir.

Erzurum taraflarında ise Rusya ordusu kable'z-zeval huduttan geçerek Erzurum'a doğru ilerlemeye başlar. Geceleyin Ruslar gerek sahilde ve gerek gemilerde bulunan bataryalardan arasıra humbaralar atarak Dersaadet ahalisinin yeis ve dehşetini tezyide çalışırlar ve bu sayede ertesi günü muzafferiyet-i vakıalarını ikmâle muvaffak olurlar. Eylül'ün 4. günü sabahı hisarlar büsbütün harap bir hale geldiğinden Rus sefâini artık boğazdan serbestçe âmed ü şüd edebilir. Rumeli sahilinde bulunan ordular Dersaadet süvari pişgâhma kadar ilerleyerek su ve erzaktan mahrum kalmış olan şehri zapt ve teshir ederler.

Erenköy cihetinde bulunan müfreze dahi küçük bir muharebeyi müteâkib Üsküdar'ı zapt ile Çatalca hattı külliyetli Rus askeri tarafından işgal olunur. Anadolu cihetinde de "Riva", "Kartal Dağı" ve diğer bir ırmaktan geçmek üzere diğer bir hatt-ı istihkâm daha teşkil edilir. Eylül'ün 4. günü yalnız Gelibolu kalır ki buradaki tabyelerde mevcut bulunan iki alay Osmanlı topçusu kariben vukubulacak bir hücumu karşı hazırlanmak üzere iki gün fırsat bulmuşlardır. Bu topçular 19 kale muhafızasına mecbur olduklarından dahil-i memlekette Ruslara karşı bir harekât-ı tecavüziye icrâsına muktedir değillerdir. Binaenaleyh toplarını Marmara cihetinden vaki olacak hücumu karşı teveccühen pek ziyade gayret ederler ise de mahir bir kumandanları olmadığından ve hiçbir cihetten imdad görmediklerinden çok iş göremez. Zaten Dersaadetle olan turûk-ı muhaberât kat' olunduğu ve Selanik ile İzmir ve Gelibolu'da bir güne tedarikât icra edilmediği cihetle hiçbir cihetten imdad vürudu kabil değildir.

Eylül'ün 3. günü vakt-i zahire doğru Gelibolu ve İğneada'ya Ruslar çıktığını müşir Dersaadet'e bir takım telgrafnameler varid olursa da bunlara itimat edilmez. Rus memurlarının ise zaten işten haberleri olmadığından bundan dahi bir güne malumat istihsal olunamaz. Gerek Kilyos ile Hocabey ve gerek Erzurum ile Petersburg beyninde ceryan eden muhaberât mektûm tutuluyor. Eylül'ün 4. günü Rusya'nın Devlet-i Aliye'ye ilan-ı harb ettiği ve müteakiben Dersaadet'in zapt olunduğu haberi Avrupa'ya intişar ederek umumen müstelzim-i hayret ve istiğrab olur. Derhal İngiltere hükümeti bir kısmı Malta'da ve diğer kısmı İskenderiye'de bulunan Bahr-i Sefid filosuna serian Çanakkale'ye gitmesi emrini verir. Fakat bu emir mahal-i mezkûreye ancak bade'z-zuhur vüsul bulur. İngiliz sefâin-i harbiyesi hemen kömür alarak Eylül'ün 5. günü ale's-sabah yola çıkar. Fakat Gelibolu'ya en ziyade yakın bulunan İskenderiye şehri bile Kal'a-i Sultaniye Boğazı'na 600 mil bahr-i mesafede bulunduğundan donanmanın İskenderiye'deki müfrezesi mahal-i matlube ancak Eylül'ün 7. günü vasil olabilir. Evvelce gönderilen 2 kruvazör bile Eylül'ün 6. günü akşama doğru Gelibolu'ya gelir. Halbuki Eylül'ün 4. günü boğazda artık işleri kalmamış olan 2000 Rus askeri Gelibolu'ya izam edildiği gibi müteakiben Sivastopol, Hocabey ve Nikolayef'ten Boğaziçi'ne muvâsalat eden 10.000 piyade neferi ile 8 batarya top ve 80 kale topu dahi der-akib Gelibolu'ya sevk olunur. Eylül'ün 3. günü Amiral "B" dahi Çeşme, "II. Katerina" ve "Griden" vapurlarıyla 6 torpidoyu beraber alarak Gelibolu'ya müteveccihen hareket eder. Binaenaleyh Eylül'ün 5. günü Bolayır hattını tahsis kılınan kale topları müstesna olduğu halde marû'z-zikr kuvva-yı harbiyenin cümlesi Kal'a-i Sultaniye

istihkâmâtına hücum edecek bir halde bulunur ve “Nağra” ile “Bogali Kale” noktalarında karaya asker ihrac edildikten sonra her iki sahilde berren ve bahren icrâ-yı muhacimâta ibtidar olunur. O akşam Kal’a-i Sultaniye ve Kilibahir istihkâmâtı kamilen Rusların eline geçmiş bulunur. Eylül’ün 6. günü Seddülbahir ve Kumkale tabyeleri dahi teslim olurlar. Binaenaleyh İskederiye’den gelen 2 İngiliz kruvazörü Kal’a-i Sultaniye pişgâhına muvâsalat ettikleri zaman karşısında 2 Rus zırhlısı bulurlar ve asıl filonun vüruduna muntazaran geriye çekilmeye mecbur olurlar.

İngiliz filosu 4 zırhlıyı müstemil olduğu halde Eylül’ün 7. günü vakt-i zevalde Kal’a-i Sultaniye’ye muvâsalat ederse de boğazın medhalini kısmen deniz lağımları ve kısmen kalelerin ateşi ile kapanmış bulur. Bundan başka medhalin arkasında dahi beşer yüz zırhlıdan mürekkep olan Rus donanması muharebeye hazır bir halde bulunur. İngiliz filosu kumandanı bunu görünce mürûrden sarf-ı nazarla emri ahara intizâren “Beşike” mersâsına çekilir.

Bu halde Ruslar Dersaadet ile boğazlarda iyice birleşmek için hayli zaman kazanırlar. Bir hafta zarfında Çatalca hattı yeniden tanzim ve tahkim kılınarak oraya 25000 Rus askeri ikâme olunur ve ihtiyat askeri olmak üzere Dersaadet’te dahi 25000 nefer bırakılır. Bundan başka Dersaadet’te bir takım sefâin-i adiyeye dahi bulunur ki bunlar lede’l-hace Marmara ve Bahr-i Siyah cihetinden ateş ederek Rus hatt-ı müdafaasını temin ve muhafazaya memurdurlar. Boğaziçi’nin Anadolu sahilinde zaten bir hücumu intizâre mahal yoktur. Çünkü Anadolu cihetinde bulunan kuvve-i askeriye-i Osmaniye Erzurum’u bade’l-muhasara sahil boyunca Trabzon’a doğru gelen Rus ordusuyla meşgul olduğundan boğazın imdadına yetişemez. Binaenaleyh Ruslar evvel be-evvel Riva, Kartal ve Pendik hatları istihkâmâtını ele geçirdikten sonra İzmit’e kadar vasi’ bir sahayı işgal ederler. Elmas Kalesi tamir olunarak Anadolu tarafına müteveccih olan kısmı tahkim kılınır ve oraya 10000 nefer ikâme edildikten sonra ihtiyat olmak üzere Üsküdar’da dahi 5000 nefer kalır. Diğer istihkâmâtı hin-i hacette serian kabil-i istimâl bir hale vaz’ etmek kabil olduğundan yalnız Kal’a-i Sultaniye Boğazı istihkâmâtı ale’l-acele tamir ve tahkim olunur ve içine seri ateşli toplarla elektirik iğneleri vaz’ edilir. Boğazın Adalar Denizi medhalini muhafaza için yalnız birkaç kuvvetli bataryalarla iktifa kılınırsa da boğazın en dar mahalli ile sahilin muhtac-ı muhafaza olan noktalarına 45 santimetrelilik torpido bataryaları dahi indirilir. Bolayır hattı artık mükemmelen tahkim ve teslihi olunmuş bir halde bulunur. Saros Körfezi’nden hücum edecek düşmana karşı hatt-ı mezkûr üzerinde münâsib mevkiilere yüksek menzil topu bataryaları vaz’ ve 5000 nefer ikâme kılınır. Gelibolu şibh-i ceziresine düşman askeri hurucunu men’ için bazı münâsib mahallerde top bataryaları tertip ve bir takım işaret ve muhabere merkezleri tesis edilir. Bundan başka 30000 kişilik bir ordu dahi buna nezârete memur ediliyor ki mezkûr ordunun nisfi Gelibolu şehrinde ve nisf-ı diğeri Turşin/Terşin Köyü kurbunda bulunur. Anadolu cihetinde dahi Beşike Körfezi’nden bir hücum vukunu men’ için Kumkale arkasında vaki bir noktaya 1000’i süvari olmak üzere 5000 nefer ikâme olunur.

Haliç-i Dersaadet badema Bahr-i Sefid donanması namıyla yad edilecek olan Bahr-i Siyah Rus donanmasının ihtiyacâtına muvaffak surette tertip ve tanzim kılınır ve artık Bahr-i Siyah Rusya'nın kapalı bir denizi olur. Tuna mansıbı ile Bulgaristan limanlarını muhafazaya memur kruvazörler müstesna olduğu halde diğer bi'l-cümle sefâin-i harbiye Dersaadet'e celb olunur. Hatta lede'l-icab Kal'a-i Sultaniye ile Çatalca hattının emr-i müdafaasında seyyâh tabye hizmetini görebilecek olan 2 Popowkas dahi celb edilerek 2 harb sefinesi ve bir takım torpido istimbotu ile beraber bir müddet Çanakkale civarında kain Sarı Sığılar mersâsına ikâme edilir. Münâsebât-ı bahriyeye nezâret etmek ve lede'l-hace imdatta bulunmak üzere Marmara adalarına münâsib miktar asker çıkarılır. Artakya şibh-i ceziresi hakkında dahi bu suretle muamele olunur. Sahilde vaki şehirler sefîne-i harbiye tarafından taht-ı nezârette bulundurulur.

Bu halde Kal'a-i Sultaniye ve Boğaziçi istihkâmında ki asâkir-i müstahfiza dahi dahil olduğu halde ol havalide 115-120000 Rus askeri bulunmuş olur ki bunlar nakliye vapurları vasıtasıyla asâkir-i muavene vürud edinceye kadar Dersaadet ile boğazları ve nukât-ı mütecavizeyi muhafazaya kafidir. Binaenaleyh tertibât-ı mesrûdeyi ikmâl ettikten sonra Ruslar Marmara ve Kal'a-i Sultaniye civarındaki mevâkii zapt ve istilaya başlamayarak hal ve mevkiin yeni bir suret almasına kemâl-i emin ve rahatla intizâr edebilirler.

Dersaadet Rusya'nın Üçüncü Payitahtı ve Haliç-i Dersaadet en büyük harp limanı haline girdikten ve Ayasofya yeniden Rum Kilisesi'nin başlıca merkezi halini aldıktan sonra Rusya için yeni bir devr-i şevket ve terâkki açılmış olur.

Dersaadet'e karşı bir hücumu dair beyan ede geldiğimiz işbu plan hakkında pek çok mutalaat serd ediliyor. Ez cümle Osmanlılar tarafından gösterilecek mukavemeti pek cüzi ve ehemmiyetsiz 'ad etmiş olmaklığımız bilhassa şayan-ı dikkat görülebilir. Fakat Rusların maddi ve manevi bi'l-cümle ahval ve hususata ali vech-i sıhha matla' oldukları düşünülürse böyle bir planı icraya her halde muktedir buldukları tasdik olunur. Ahval-i hazırada kuvvetli bir donanmanın büyükçe bir tehlikeye düçâr olmaksızın boğazdan cebren mürûr edebileceği dahi inkâr olunamaz.

Bundan başka Dersaadet bağıteten düşman donanmasının topları altında bulunduğu ve karadan dahi düçâr-ı hücum olarak yanmaya başladığı takdirde (haneleri ahşap olmak hasebiyle pek kolay ateşe verilebilir) ahali o derece hayf ve telaşa düçâr olacaklardır ki esbab-ı mukavemet ve müdafaayı suret-i müesserede tertipten aciz kalacaklardır.

Karaya ihrac olunan Rus asâkirinin ilk günü Dersaadet pişgâhına kadar ilerleyemeyecekleri farz ve kabul edilse bile yine sahile çıktıklarının nihayet üçüncü günü Dersaadet içinde bulunacaklarına şüphe yoktur. Binaenaleyh düvel-i ecnebiye tarafından henüz imdad vürud etmezden evvel bir zırhlı donanması ve birçok torpido istimbotları ve bataryalar vasıtasıyla Kal'a-i Sultaniye Boğazı'nı sedd etmek kabil olacaktır. Bu cihetle İngiliz donanması vakanın 3. günü Gelibolu'ya yetişse bile boğazı mesdûd bulacaktır. Binaenaleyh "Dersaadet istihkâmâtının hal-i hazırı temin-i müdafaaya gayr-i kafidir."

Bunun çaresine gelince bu babda pek çok teklifât ve tasavvurat meydana konulmuş ise de ale'l-umum müselleh ve musaddık bir nokta vardırki o da istihkâmât-ı hazıranın tahkim ve tezyidine eşedd-i lüzum olmasıdır.

“O. Wachs”ın fikrine nazaran Anadolu cihetinde Erzurum, Van, Samsun, Trabzon, Sinop ve Rumeli cihetinde Selanik ve Saros şibh-i ceziresi istihkâmâtından maada Riva’da dahi bir mevki’-i müstâhkem ihdas ve nokta-i mezkûreden İzmit Körfezi’ne kadar bir istihkâm hattı teşkil ve Üsküdar’ın müdafaasını temin etmek ve Kilyos’un garbında asker ihracı mahallini taht-ı muhafazada bulundurmak ve Küçük ve Büyük Çekmeceler arasındaki mevâkii bi’t-tahkim Ayastefanos’un şarkında bir takım tabyeler inşa ve Gelibolu’yu dahi tahkim eylemek lazım gelir. Müellif-i mümaileyh “Beşike” Körfezi ile sair birçok mevki ve liman ve adaların zaptı zaten pek büyük bir kuvvete muhtac olduğu cihetle bunların tersinine lüzum görmemektedir.

“Rogalla Don Bieberstein” ise nefsi Gelibolu ile Gelibolu şibh-i ceziresi ve Saros Körfezi ve İmroz adası sevahiline kale ve sahil tabyeleri inşasını tevcih etmektedir. Mümaileyhin fikrinde Üsküdar’ı dairen tabyelerle muhafaza ve Çatalca hattının istihkâmâtını bir kat daha takviye ve tersin ve Ayastefanos’un şark cihetinde tabyeler inşa ve Kadıköy ile Kınalıada’yı tahkim ve Marmara’nın ortasında muhkem bir kale inşa eylemek iktiza eder.

Müellif “F”ye gelince mümaileyh boğaziçi asker-i müstahfızasının tezyid-i miktarından başka birçok istihkâmât-ı müteselsile inşasını dahi tevcih ediyor. Bu istihkâmâtın birinci kısmı Rumeli kalesinin bedan ile Sekeriköy ve Bahçeköy tarihini takiben Belgrad Köyü civarında vaki Yaylaya kadar imtidat edecek ve tülü 5-6 kilometre olacaktır. İkincisi, Selvi tabyesinden başlayarak Anadolu Kavağı Poyras tabyesi ve Arnavutköy tarihîyle Riva’ya kadar muhatad olacaktır. Bunlardan başka Anadolu ve Rumeli cihetinde cesim topraklarla mücehhez iki istihkâm hattı daha teşkili lazımdır. Müellif “F”nin fikrinde Kilyos, Riva ve Elmas kalelerini usul-i cedideye tevfikeyen yeniden inşa ve Akpınar’da yeni bir tabye ihdas ve Terkos’tan Rumeli Kavağı’na ve Skombre [Uskumru] Köyü’nden Kilyos’a kadar 2 ve Anadolu Kalesi ile Elmas Kalesi beyninde birkaç istihkâm hattı teşkil ve Dersaadet etrafında 5-6 kale ile aralarında münâsib tabye ve istihkâmlar inşa etmek lazım gelir.

General Brialmont’un reyince Edirne’yi tahkim ve Çatalca hattını ya büsbütün ilga veyahud birbirini müteakip birçok kale-i cedide ile tersin ve Boğaziçi istihkâmâtından bazılarının yerine nev-i usul ve yüksek 4 tabye inşa ve bunları cesim top ve havanlarla techiz eylemek iktiza eder. Bundan başka Dersaadet civarında ve 3½ kilometre mesafede 10 kaleden müteşekkil olmak üzere bir daire-i hatt-ı müdafaa inşa ve bu hattı Çekmece’ye kadar temdid ve Üsküdar cihetinde dahi aynı suretle hareket etmek labüddür. Kal’a-i Sultaniye istihkâmât-ı cenubesinin de bir kısmını kaldırarak boğazın en dar noktasını yani Çanakkale ile Kilidbahir beynindeki mahalli merkez-i müdafaa ittihaz eylemek iktiza eder.

Fakat General mümaileyh boğazın iki tarafında karaya asker dökülebilecek noktaları asla nazar-ı dikkate almadığı gibi boğazın medhalini ve kısm-ı aliyasını

dahi tamamıyla serbest bırakıyor. Halbuki düşman gemileri bir kere boğazdan girip Büyükdere mersâsında lenger-endâz olurlar ise rahat rahat sahile asker ve mühimmat dökebilirler. General Brialmont Kal'a-i Sultaniye müstesna olduğu halde Dersaadet ve Üsküdarı muhafaza için Marmara'da hiçbir tedbir ittihaz etmiyor. Galiba mümaileyh dahi boğazlardan cebren mürûr etmek kabil olmadığı rey ve itikadındadır. Vakıa General Brialmont Osmanlı donanmasının usul-i cedideye ifrağını ve torpidoların tezyidi ile boğazın dar mahellerinde deniz lağımları tertibini tevcih etmekte ve müellif "F" Büyükdere mersâsında iki zırhlı ile birçok torpidolar bulundurulmasını münâsib görmekte ise de bu müelliflerin ikisi de Dersaadet'in teshiri için büyük bir kuvve-i bahriyeye lüzum olmadığı fikrinde bulunurlar. Cennetmekan Sultan Aziz⁹ Han hazretleri bir donanma ihdas ettikleri zaman bu teşebbüsleri hükümetin sebep-i harabiyesi olacak bir hareket-i müsrifane olmak üzere telakki edilmişti. Fakat Hakan-ı müşarülileyh hazretleri Hükümet-i Seniyye'nin Avrupa'da devam ve bekası kuvve-i bahriyesinin mükemmeliyetine manut ve vabeste olduğunu biliyorlar idi. 1877 senesinde Hobart Paşa dahi bahren icrâ-yı hükm ve nüfuzun Osmanlılar için ne derece ehemmiyeti olduğunu ispat etmiş idi. Mümaileyin bu babdaki ihtararı nazar-ı itibara alınmış oldu. Elyevm Osmanlı donanması daha büyük hizmetlerde bulunabilecek idi. O halde Rusya Memâlik-i Şahane'ye asker dökmek hususunu hatırına bile getiremezdi. Çünkü böyle bir hareket icrası için evvel be-evvel Osmanlı donanmasına karşı ihraz-ı galibiyet lazım geleceğinden boğazdan cebren mürûr-ı teşebbüsünün neticesi pek müşkil ve Marmara'da ârâm etmek dahi müşkil olur idi. O zamana kadarda İngiltere'nin Bahr-i Sefid filosu imdada yetişir idi. Demek ki Hükümet-i Seniyye'ye lazım olan şey zaten miktarı iyice külliyyetli olan istihkâmâtı tezyid etmek değil mümekkel bir donanmaya malik olmaktır. Fakat Haliç-i Dersaadet'te paslanıp kalmış bir takım sefâin değil mürettebatı mutabık-ı muvaffak surette tanzim kılınmış ve taifesi talim görmüş kuvvetli bir donanma lazımdır.

Hükümet-i Seniyye'nin hal-i hazırına nazaran bu babda hiçbir ümidde bulunmak kabil değildir. Vakıa vesâit-i maliye mefkûd değil gibi görünüyor. Çünkü bunsuz 4 yeni kruvazör inşası mümkün değil idi. Fakat daha lazım şeyler için bile para bulunamamaktadır. Mesela bu sene esbab-ı maliyeden naşi torpedo ve istimbotlarına talim yaptırılmamıştır. Binaenaleyh ahval-i mümaselede mühimmat-ı harbiye için daha ziyade gayret gösterilmesi pekte memul değildir. Hobart Paşa gibi sadık, cesur ve mahir bir kumandanın taht-ı idaresinde Osmanlı donanması müstakbelen dahi arz-ı hizmet edebilir idi. Hayfa'ki o zamandan beri böyle bir kumandana nail olamamış ve taifesi talimden külliyyen mahrum kalmıştır. Osmanlı donanmasınca her şeyden evvel fenn-i harbe tamamıyla vakıf ve niyet ve tasavvuratını mevki'-i fiile vaz' edebilecek surette emniyet ve itimat hazret-i şehriyariye mazhar olan bir kumandana lüzum vardır. Fakat Devlet-i Aliye Bahr-i Siyah'ta icrâ-yı hükm için Rusya ile rekabete kalkışacak olsa bi'l-eda tasvib eylediğimiz vechle nâ-gehâni bir hücumu dûçâr olabileceğinden Bahr-i Sefid'de

⁹ Almanca metinde Sultan Abdülaziz şeklinde verilmiştir. Bkz. Almanca metnin 70. sayfası.

i'mâl-i nüfuza çalışsa daha hayırlı olur. General Brialmont'un teklifâtı dahi bu mealdedir. Teklifât-ı mezkûreye nazaran sair aksâm-ı memâliki hali üzere bırakarak yalnız Dersaadet'i düvel-i ecnebiyeden imdat gelinceye kadar düşmana mukavemet edebilecek bir halde tahkim etmekle iktifa edebilecektir. Çünkü sair müelliflerin müteveccihesi vechle Rusya'yı Boğaziçi ile Terkos beynine asker dökmekten men' edebilmek için boğazla Çatalca hattı beyindeki şibh-i cezireyi daima muharebeye hazır bulundurmak icab ederki bu külliyetli ve daimi birçok masarifi müstelzim olacağından şimdilik mevki'-i icraya vaz'ı gayr-i kabildir.

Hatta karaya asker ihracını men'e çalışmaktan sarf-ı nazar edilse bile Dersaadet'i yalnız kara cihetinden tahkim etmek kifayet etmez. Boğaziçi bir sedd-i müdafaa ile kapamak pek müşkil olduğu gibi onu suret-i daimede mesdûd bulundurmak dahi gayr-i kabil idüğü cihetle hiç olmazsa boğazdan geçen Rus donanmasını Marmara'da i'mâl-i nüfuzdan men' etmek ve Kal'a-i Sultaniye Boğaziçi'ni düvel-i müttehabe donanmalarına açık bulundurmak üzere kuvvetlice bir donanmaya lüzum vardır. Bundan başka sair düşman sefinelerinin dahi Boğaziçi ve Kal'a-i Sultaniye'den mürûrlarını mümkün mertebe işgal eylemek icab eder. Bunun için ise ihtirâat-ı mükellefe-i cedideye değil fakat nâ-gehâni bir hücumda bile tesirat-ı kat'îye hasıl edebilecek ve hengâm-ı harbte sühûletle istimâl edilecek vesâit-i bastaya müracaat etmek münâsib olur.

Bu babda daha ziyade tafsilat itasına lüzum görmüyoruz. Yalnız şurasını isbat etmiş olmakla iktifa ideriz ki gerek Devlet-i Aliye'nin Avrupa heyet-i düveliyesi meyanındaki hal ve mevkii ve gerek Dersaadet ile bunun Bahr-i Siyah sevahilinde ki memâlik için ve hatta kaffe-i memâlik-i şarkiye-i vesaire için hasıl edebileceği netayic asıl kuvve-i bahriyeye manuttur.

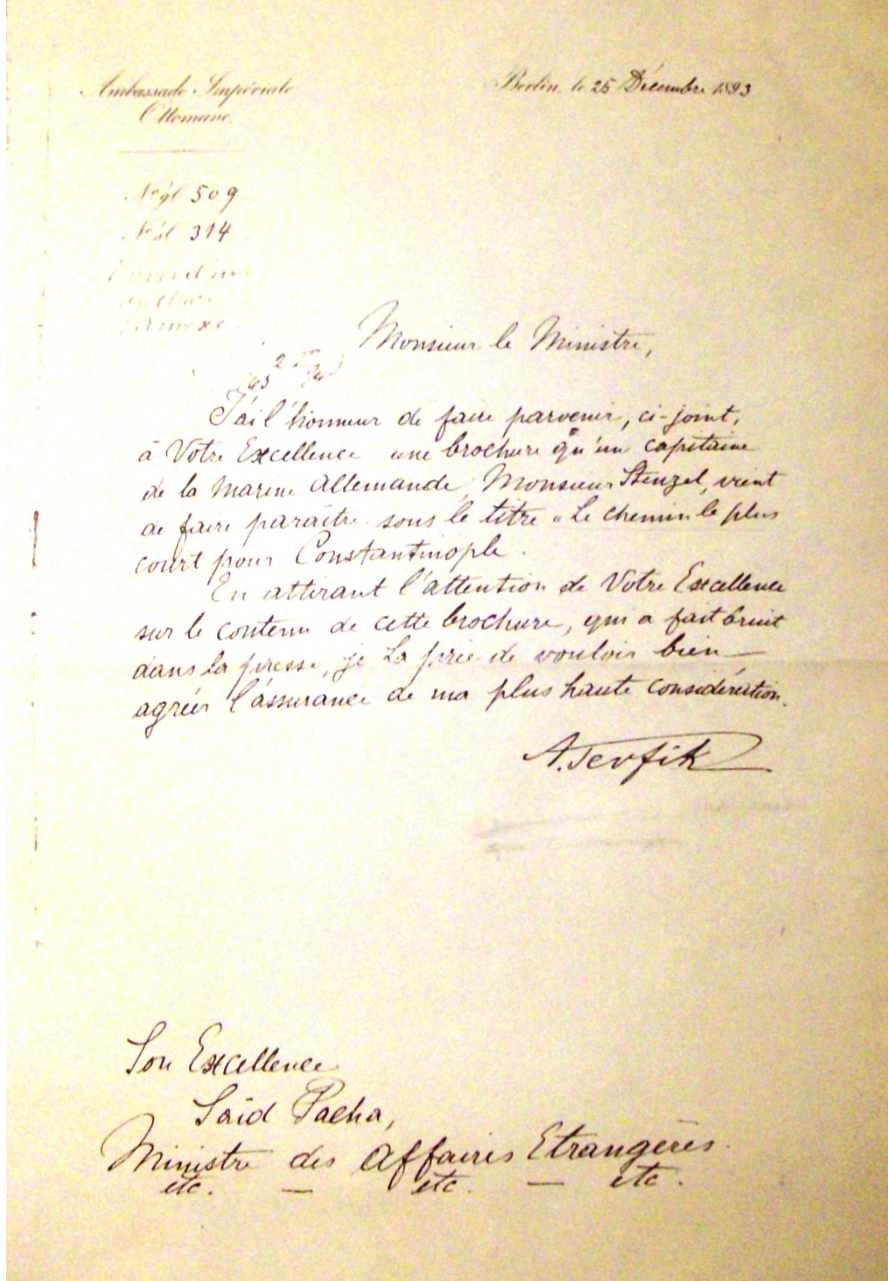
Eylül 1893, Stenzel Bahriye Yüzbaşısı

II. EK:

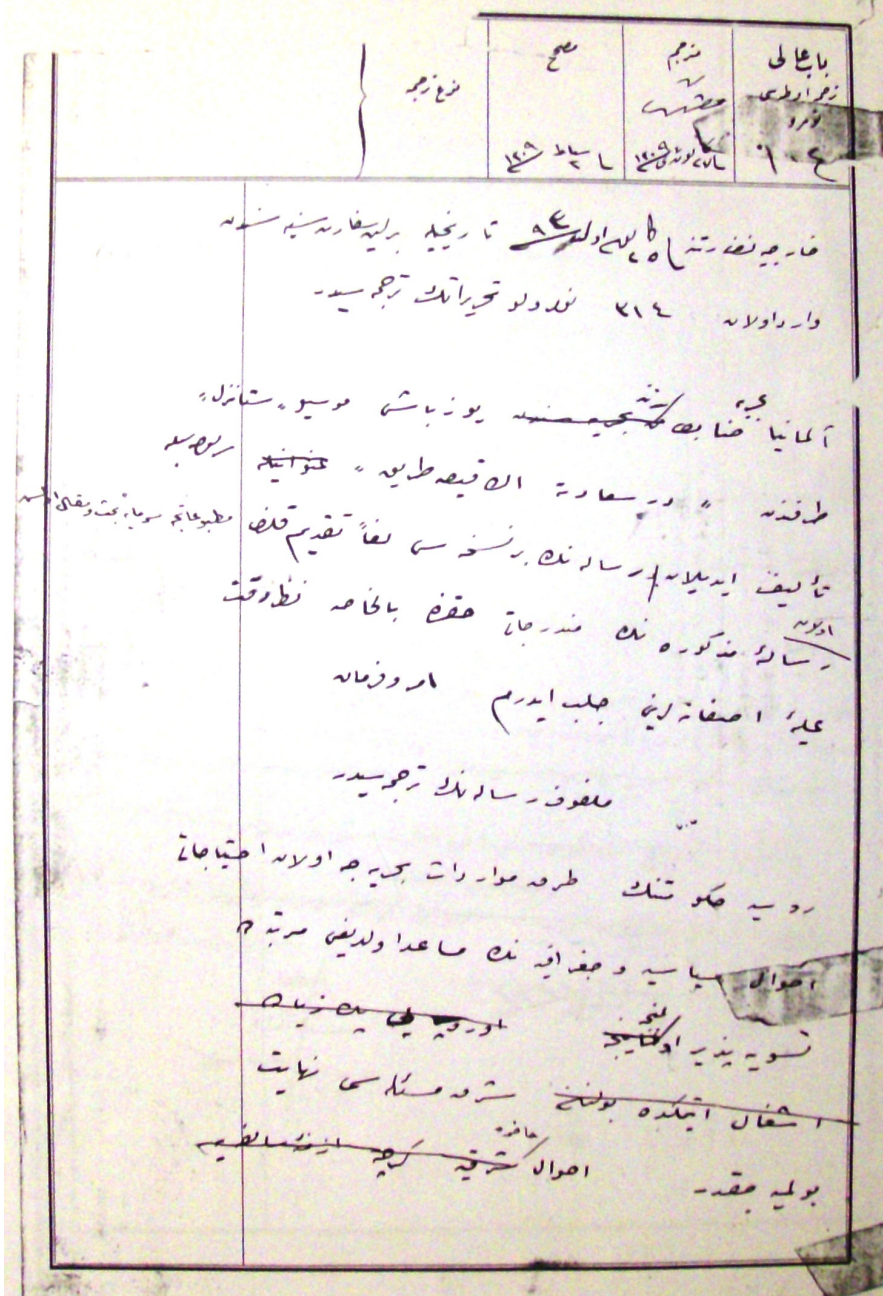
Stenzel'in "Der Kürzeste Weg nach Konstantinopel: ein Beispiel für das Zusammenwirken von Flotte und Heer" adıyla yazdığı Almanca risalesinin kapağı.

III. EK:

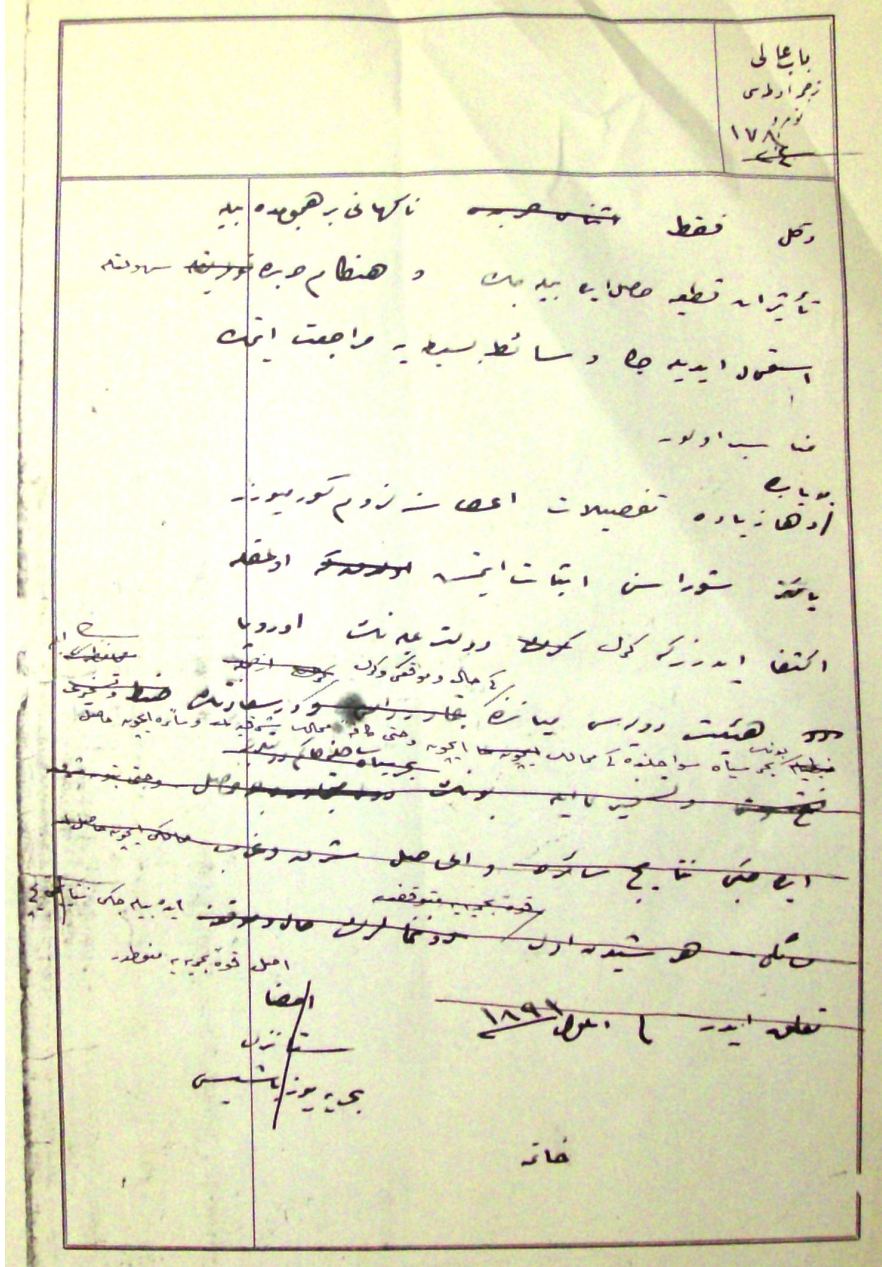
Stenzel'in yazdığı Almanca risalenin "Le chemin le plus court pour Constantinople" adıyla yapılan Fransızca çevirisinin ilk sayfası.

IV. EK:

Stenzel'in yazdığı Almanca risalenin "Dersaadet'e En Kısa Tarık" adıyla yapılan Osmanlıca çevirisinin ilk sayfası.

V. EK:

Stenzel'in yazdığı Almanca risalenin "Dersaadet'e En Kısa Tarik" adıyla yapılan Osmanlıca çevirisinin son sayfası.